

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น : กระบวนการเสริม
ศักยภาพการวิจัยชุมชนในพื้นที่อำเภอสันกำแพง
และอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

พระมหาพีระพงษ์ พลวิโร

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๓

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องการสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น : กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพการวิจัยชุมชนในพื้นที่อำเภอสันกำแพงและอำเภอสарภักดิ์ จังหวัดเชียงใหม่ กว่าจะได้รูปเล่มโดยสมบูรณ์นั้น ผู้วิจัยได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากครูบาอาจารย์ ปิยมิตร และทีมวิจัยชาวบ้านทั้ง ๒ ทีม อย่างดียิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหา ดร.บุญช่วย สิริธโร ผู้อำนวยการสถาบันโพธิยาลัย และผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ ที่เมตตาให้ข้อเสนอแนะและให้คำปรึกษาตลอดการศึกษา และขอขอบพระคุณหัวหน้าทีมวิจัยชาวบ้านที่เป็นพระสงฆ์ทั้งสองทีมคือ พระครูสิทธิปัญญาภรณ์ วัดสันกำแพง และ พระอธิการวีระเดช สันติกโร วัดช้างค้ำ ทั้งผู้ช่วยนักวิจัยของทั้งสองทีม ที่ผู้ศึกษาชวนคุยเมื่อไหร่ก็ไม่เคยขัดใจสักครั้ง เต็มใจพูดด้วยช่วยงานได้และเข้าใจหัวอกเดียวกัน

ขอเจริญพรขอบคุณ อาจารย์ ดร.ชูพินิจ เกษมณี อาจารย์นเรศ สงเคราะห์สุข อาจารย์เรณู อรรฐาเมศ พ่อครูมาลา คำจันทร์ พ่อน้อยบุญ เสาร์แก้ว นักวิชาการและปราชญ์ชาวบ้าน เวลาแม้จะหายากแต่ถ้าหากผู้วิจัยชวนลงไปช่วยชาวบ้านทำวิจัยเมื่อไหร่ ทั้งหมดนั้นก็เต็มใจให้ความอนุเคราะห์กับผู้วิจัยเสียทุกครั้งไป ให้ทั้งปัญญา กำลังใจ ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงอบอุ่น

ผู้วิจัยขออนุโมทนาขอบคุณกับทางสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) โดยมีท่านเลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ(คุณโยมปริศนา พงษ์ทัตศิริกุล) ท่านรองเลขาธิการ สวช. (ท่านสมชาย เสียงหลาย) ที่คอยให้กำลังใจและหนุนเสริมความคิดพร้อมกับผลักดันสนับสนุนอุดหนุนทุนวิจัยชุมชน ตลอดถึง ผอ.กุลวดี เจริญศรี คณะเจ้าหน้าที่ส่วนวิจัยและพัฒนาทั้งที่จกจัน(คุณอุมาพร ดิษกร) พี่เล็ก(คุณบันเทิง เพียรคำ) และท่านอื่นๆ ที่ให้ทั้งข่าวทั้งที่พักเวลาผู้วิจัยลงไปกรุงเทพฯ อีกทั้งยังคอยให้รอยยิ้มพิมพ์ใจ จนมีแรงในการมุ่งมั่นต่อ(ทำงานต่อแบบมีกำลังใจ)

ขอขอบใจเจ้าหน้าที่สถาบันโพธิยาลัย วัดสวนดอก ทุกท่าน ที่มีส่วนช่วยให้งานเล่มนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยเฉพาะ ท่านมีชัย ท่านเหยิน พระมหาอุทิศ ท่านมัช และน้องคำหล้า เป็นต้น ที่ช่วยกันพิมพ์ต้นฉบับให้ และคอยให้ทั้งกำลังใจ จนบรรลุผล

ด้วยข้อจำกัดของหน้ากระดาษเอง การเรียงถ้อยอักษรมิอาจแทนความรู้สึกที่ผู้วิจัยได้รับความเมตตาและกำลังใจจากทุกท่านทั้งหมดได้ แต่ขอขอบพระคุณและอนุโมทนากับแรงเชียร์จากทุกท่านด้วยใจจริง ๆ คุณงามความดีที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้ชุมชนและทีมวิจัยโครงการประวัติศาสตร์นาร่องทั้งสองโครงการ เพื่อจะได้เป็นนิทานุทิศผล เป็นสาธารณะประโยชน์กับผู้เฝ้ารู้ และต้องการที่จะสืบค้นประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นจะได้ใช้เป็นเครื่องมือศึกษา ต่อไป

ทั้งสองทีมและพี่เลี้ยง เพื่อให้ง่ายต่อการก้าวอย่างในการสืบค้นประวัติศาสตร์ของชุมชน เวทีสรุปบทเรียน ความก้าวหน้าทุก ๖ เดือน เป็นเวทีพบปะกันในหลายๆ ฝ่ายทั้งฝ่ายให้ทุนการวิจัย สวช. นักวิชาการ ปรากฏ์ชาวบ้าน นักวิจัย พี่เลี้ยงได้มีโอกาสมาพบปะและมาเปาะ(หอม)ก่ากิด(ความรู้) กระบวนการ หนุนเสริมแบบนี้ทำให้นักวิจัยเกิดกำลังใจ และเห็นทิศทางก้าวอย่างเพื่อสืบค้นต่อไปได้อย่างมั่นใจมากขึ้น ด้วยกระบวนการการสืบค้นแบบมีส่วนร่วมและด้วยวิถีของชุมชนแบบนี้เอง “งานนี้กร่วม” ของชุมชน จึงก่อเกิดขึ้นท่ามกลางการเรียนรู้จากกระบวนการวิจัยโครงการสืบค้นประวัตศาสตร์นำร่องเพื่อท้องถิ่น เข้าใจรากเหง้าของตนเอง รู้จักบรรพบุรุษ และ ศรัทธาในวิถีตน(การพึ่งตนเอง)ได้ในที่สุด

คำหลัก : กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพการวิจัยชุมชน

สารบัญ

กิตติกรรมประกาศ		ก
บทคัดย่อ		ข
บทที่ ๑	บทนำ	
๑.๑	ที่มาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒	วัตถุประสงค์	๔
๑.๓	ปัญหาคำถามการวิจัย	๔
๑.๔	ขอบเขตพื้นที่ศึกษา	๔
๑.๕	นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ	๕
๑.๖	ประโยชน์ที่จะได้รับจากงานวิจัย	๕
บทที่ ๒	แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑	แนวคิดเรื่องกระบวนการทำงานและการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม	๖
๒.๒	แนวคิดเรื่องศักยภาพและวัฒนธรรมชุมชน	๙
๒.๓	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๑
บทที่ ๓	วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑	หลักการสำคัญในการวางแผนทำกิจกรรม	๑๔
๓.๒	เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรม	๑๕
	- กิจกรรมหนุนเสริมทีมวิจัย :	
	เครื่องมือในการสืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชน	๑๖
บทที่ ๔	กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน	
๔.๑	กรอบความคิด : เพื่อการสืบค้นประวัติศาสตร์	๑๘
	- แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ : กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม	๑๙
	- กระบวนการเรียนรู้ : กระบวนการสืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชน	๒๐
๔.๒	รูปแบบกระบวนการการสืบค้นประวัติศาสตร์ของชุมชน	๒๒
	- การพัฒนาศักยภาพและหนุนเสริมการสืบค้นประวัติศาสตร์ของชุมชน	
		๒๗

- บทเรียนกระบวนการ : การเข้าถึงข้อมูลชุมชนด้วยกระบวนการวิธีของวัด สั้นกำแพง	๓๙
- บทเรียนกระบวนการ : การเข้าถึงข้อมูลชุมชนด้วยกระบวนการวิธีของวัด ช้างค้ำ(เวียงกุมกาม) สารภี	๔๓
- แผนภาพประเพณี ๑๒ เดือน	๔๖
- ภูมิปัญญาคนบ้านช้างค้ำ	๕๐
ข้อสังเกตและข้อค้นพบจากกระบวนการศึกษาของชุมชน	
๑)รูปแบบและวิธีการดำเนินกิจกรรม	๕๓
๒)เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรม	๕๓
ผลที่เกิดขึ้น	๕๔

บทที่ ๕	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
	ผลการศึกษา	
	๕.๑ สรุปผลการศึกษา	๕๗
	๕.๒ ข้อค้นพบจากการศึกษา	๕๙
	๕.๒.๑ ข้อค้นพบกระบวนการวิจัย	๕๙
	๕.๒.๒ ข้อค้นพบแผนปฏิบัติการ :	
	กระบวนการหนุนเสริมงานวิจัยแบบชาวบ้าน	๖๐
	๕.๓ อภิปรายผล	๖๑
	๕.๓.๑ แผนภาพกระบวนการวิเคราะห์เพื่อ	
	เข้าใจประวัติศาสตร์ชุมชน	๖๓
	๕.๓.๒ การทำความเข้าใจประวัติศาสตร์	
	และการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น	๖๔
	๕.๓.๓ การทำความเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น	๖๔
	๕.๓.๔ การทำความเข้าใจบริบท	
	และสถานการณ์ปัจจุบันของท้องถิ่น	๖๕
	ข้อคิดเห็น / ข้อสังเกต / และข้อเสนอแนะ	๖๖
	- แผนภาพกระบวนการเรียนรู้บนฐานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	๖๗
บรรณานุกรม		ค
ภาพกิจกรรม(ภาคผนวก)		ง

บทที่ ๑

บทนำ

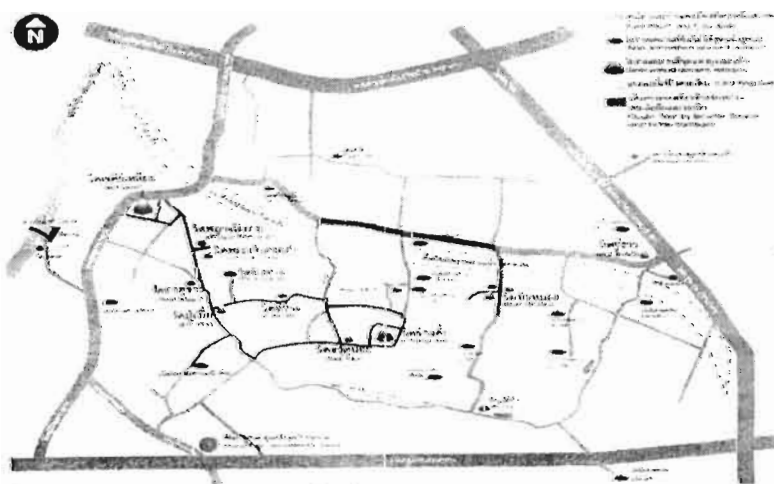
๑.๑ ที่มาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยมีความแตกต่างกันทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีระบบคุณค่าที่หลากหลายทั้งความหมายและพิธีกรรม คุณค่าของท้องถิ่นซึ่งเป็น "คุณค่า" ที่ชุมชนยึดเหนี่ยวผูกพันทั้งในเรื่องของจิตวิญญาณ ความรักถิ่น ความรู้สึกผูกพันในสายเลือด อาทิ ความเป็นคนเมืองย่าโม ความเป็นคนเมืองสงขลา หรือความเป็นคนเมืองเชียงใหม่ คุณค่าต่อความรู้สึกที่เป็นคนอยู่ในวัฒนธรรมของชนเผ่า คุณค่าที่มีต่อหลักศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์ ซิกข์ หรือฮินดู คุณค่าต่อการศึกษาผูกพันในแม่น้ำของคน่าน ความรู้สึกผูกพันในคุณค่าของคนกว๊านพะเยา ผูกพันต่อป่าชุมชนร่วมกัน และต่อการศึกษาคนที่อยู่ในศรัทธาวัดเดียวกัน เป็นต้น คุณค่าต่างๆ ข้างต้น จึงเป็นคุณค่าของท้องถิ่นที่สำคัญเพราะสังคมไทยในระดับฐานล่างได้นำเอาคุณค่าเหล่านี้มาเป็นคุณค่าหลักในการลุกขึ้นมาแบ่งปัน เกื้อกูล และเอาใจเขาใจเรามาใส่กัน

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฯ เราเน้นเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลักจึงมองข้ามทุนทางสังคมซึ่งก็คือคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชน และคุณค่าของท้องถิ่นเหล่านี้ได้ถูกกลืน ถูกขัด ถูกทำให้มีคุณค่าน้อยลงไปตามความเจริญเติบโตของจีดีพีและความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ซึ่งคุณค่าท้องถิ่นเหล่านี้มิได้หมายถึงเพียงแค่เฉพาะเรื่องในอดีตและเชิงวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงคุณค่าใหม่ เช่น เรื่องของมนุษยธรรม เรื่องของสิทธิมนุษยชน เรื่องของการเข้าไปดูแลจัดการสุขภาพและคุณค่าที่มีต่อสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ของคนที่อยู่ในชุมชน ดังนั้นความหลากหลายในคุณค่าจึงเป็นต้นทุนทางสังคมเป็นพลังของชาวบ้าน (อเนก นาคะบุตร : กอบบ้านกู้เมืองด้วยพลังแผ่นดิน : ๒๕๔๕) ปัจจุบันทุนทางสังคมที่เรียกว่าคุณค่าหรือพลังของชุมชนต้องถดถอยอ่อนเปลี้ยลงเพราะแนวคิดในการพัฒนาที่เล็งเห็นแต่มูลค่าตามแผนเศรษฐกิจ แนวคิดที่มองเห็นคุณค่าหลักของชุมชนเป็นเพียงคุณค่ารอง เห็นเงินเป็นตัวตั้ง เห็นความทันสมัยเป็นของดี มีนเมากับความรู้ณาเข้า แล้วหันไปพึ่งพิงคุณค่าจากภายนอก ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้มีความหมายตรงกับคำโบราณของคนป่ากะเหรี่ยงที่ว่า "เห็นงูไม่กลัว เห็นตะขาบไม่เกรง" หลวงพ่อเจ้าคุณพระธรรมดิลก วัดเจติยหลวงอธิบายเสียใหม่ที่ว่าเพราะคนทุกวันนี้ "ยังคงหลงอยู่กับของเก่า และยังมีเมากับของใหม่ๆ " ความเป็นอิสระแห่งศักยภาพของมนุษย์จึงถูกทำลายและถูกทอนกำลังลงไปเรื่อยๆ จึงเป็นมูลเหตุแห่งมลทินทางปัญญา กระบวนการคิดวิเคราะห์ที่ชุมชนมิได้สำหรับใช้เพื่อปรับประยุกต์และเท่าทันกับวิธีการแก้ปัญหาของตน ของชุมชนก็อ่อนแรง ความหลุดพ้นจากมลทินทางปัญญาด้วยการถอนสัจยะทิฐิของคนในชุมชนจึงถูกกระทบเพราะทุนทางสังคมของเขาถูกลดทอน ศักยภาพจึงถูกสิ้นคลอนและกำลังใกล้ขาดวัน

ชุมชนเวียงกุมกามเป็นชุมชนโบราณ ตั้งอยู่ที่บ้านช้างค้ำ หมู่ที่ ๑๑ ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เวียงกุมกามห่างจากกลางเวียงเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ราว ๕ กิโลเมตร และคำว่า "กุมกาม" นี้มีผู้รู้ให้ความหมายว่า *รักษาบ้านเมืองหรือปกป้องบ้านเมือง* พื้นที่ประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม ได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญของอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ และการที่ชุมชนเวียงกุมกามได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถานที่สำคัญ การไปมาหาสู่ทั้งแขกนอกแขกในหรือนักท่องเที่ยวที่นั่น ได้ก่อให้เกิดปัญหาและก่อให้เกิดผลกระทบตามมาในชุมชนทั้งปัญหาขยะที่ทำให้สภาพแวดล้อมในชุมชนเสื่อมโทรมลง ปัญหาเรื่องความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยของสิ่งปลูกสร้าง ปัญหาของคนในชุมชนที่ไม่ได้มีส่วนร่วมตัดสินใจต่อกระบวนการพัฒนาโบราณสถาน ปัญหาการเวนคืนที่ดินซึ่งเป็นที่ยกของชาวบ้านก่อนการขุดค้นพบโบราณสถาน และปัญหาเรื่องความหลากหลายของผู้คนที่ได้เข้ามาก่อสร้างตัวทำมาหากินอยู่ในชุมชนเวียงกุมกาม เป็นต้น ซึ่งการทับซ้อนของปัญหานั้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางกายภาพและทางสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่น จากปรากฏการณ์การทับซ้อนของปัญหาดังกล่าว ได้ทำให้ความมั่นใจในการที่จะจัดการปัญหาและสิ่งแวดล้อมที่มาจากภายนอกของคนในชุมชนเวียงกุมกามอ่อนแรงลง โดยเฉพาะชุมชนศรัทธาวัดช้างค้ำ จากประเด็นของปัญหาดังกล่าวคณะผู้วิจัย จึงมีความสนใจที่จะร่วมกันค้นหาว่า วิธีการจัดการและฟื้นฟูวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนโบราณสถานเวียงกุมกาม(ศรัทธาวัดช้างค้ำ) ที่เกี่ยวข้องแบ่งปันทรัพยากรของชุมชน โดยใช้กระบวนการการสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการค้นหาและสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน จะทำให้คนอยู่ร่วมกับชุมชนที่เป็นพื้นที่โบราณสถานอย่างเฉื่อยและยั่งยืนได้อย่างไร

แผนที่เวียงกุมกาม

ไทยจีนเป็นชาติพันธุ์หนึ่งที่อาศัยอยู่ใน อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นกลุ่มที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม อาทิ ภาษา การแต่งกาย อาหาร วิถีชีวิตความเป็นอยู่ คติธรรมการดำเนินชีวิต เป็นต้น ซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้ได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น แต่ในภาวะปัจจุบัน

โลกเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กระแสวัฒนธรรมทางตะวันตกไหลบ่าท่วมทับวัฒนธรรมไทยเขินดั้งเดิม ทำให้กระแสวัฒนธรรมไทยเขินเดิมถูกดุดกลืนไปและวัฒนธรรมบางอย่างได้หายไปแล้วจากวิถีชีวิต เมื่อรากเหง้าของวัฒนธรรมได้ถูกตัดขาดไปเช่นนี้ทำให้ไม่มีผู้สืบทอดทางวัฒนธรรม หากปล่อยให้ภาวการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นโดยคนในชุมชนไม่ลุกขึ้นมาแก้ไข ต่อไปในอนาคต ความเป็นไทยเขิน คงมีแต่ชื่อให้ลูกหลานเรียกเท่านั้น ดังนั้นการที่จะรักษาเอกลักษณ์ของตนเองไว้ได้นั้น คนไทยเขินต้องเริ่มหันมองรากเหง้าของตนเอง และศึกษาประวัติศาสตร์ของตนด้วยตนเอง คณะผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาในวัฒนธรรมไทยเขินโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทยเขินช่วง ๘๐ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๗ – ๒๕๔๗ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนและเกิดสำนึกรักท้องถิ่นในวัฒนธรรมของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มของเยาวชนรุ่นใหม่ผู้ที่จะสืบทอดวัฒนธรรมของตนเอง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้รากเหง้าความเป็นมาของตนเอง

แผนที่วัดสันกำแพงปลา

จากปรากฏการณ์ของชุมชนทั้ง ๒ ที่ต่างบริบทและต่างวิถีดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่อยากจะศึกษาและเรียนรู้ถึงกระบวนการการทำงานพัฒนาของนักวิจัยชุมชนว่าวิถีและวิธีการสืบค้นสังขะของนักวิจัยชาวบ้านโดยใช้ทุนทางสังคมคือประวัติศาสตร์วัฒนธรรมซึ่งเป็นคุณค่าร่วม

ของท้องถิ่น มาใช้เป็นเครื่องมือและเทคนิคในกระบวนการสร้างการเรียนรู้ ค้นหา ปรึกษา แลกเปลี่ยน การคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และไปมาหาสู่ซึ่งกันและกันนั้นได้หรือไม่ และเป็นอย่างไร อีกทั้งจะมีวิธีการและเครื่องมืออะไรบ้าง ที่จะช่วยในการหนุนเสริมเติมศักยภาพของทีมนักวิจัยในชุมชนให้เกิดความมั่นใจ รู้แท้และเท่าทันกับรากเหง้า ของความเป็นชุมชนของตนเองตลอดถึงสิ่งแวดล้อมในสังคม อันจะเป็นผลกับการเชื่อมคน ต่อชาย สานใจชาวบ้านด้วยกระบวนการการสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของท้องถิ่น ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์

๑. เพื่อเรียนรู้รูปแบบกระบวนการวิจัยและเทคนิคการสืบค้นความจริงตามวิถีและวิถีของชุมชน
๒. เพื่อหนุนเสริมและพัฒนาศักยภาพนักวิจัย ตลอดทั้งการเชื่อมคน เชื่อมงาน สานใจต่อชายประวัติศาสตร์ในพื้นที่

๑.๓ ปัญหานำการวิจัย

๑. เทคนิคและกระบวนการ การสืบค้นหาจะตามวิถีและวิถีของนักวิจัยชุมชน เป็นอย่างไร ?
๒. เครื่องมือที่เหมาะสมในการพัฒนาศักยภาพของนักวิจัยชุมชน เป็นอย่างไร ?
๓. วิธีการเรียนรู้ที่จะช่วยหนุนเสริมเติมศักยภาพและเสริมสร้างความมั่นใจให้แก่ นักวิจัยชาวบ้าน เป็นอย่างไร ?
๔. กระบวนการวิจัยการสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชาวบ้านโดยอาศัย กระบวนการการทำงานแบบมีส่วนร่วม จะส่งผลต่อการตระหนักและสำนึกภูมิของชุมชน ได้หรือไม่ ?

๑.๔ ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

๑. พื้นที่โครงการวิจัยประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของ สวช. พื้นที่นำร่องจังหวัด เชียงใหม่ คือ
 - ๑.๑ โครงการสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทยเขินบ้านสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
 - ๑.๒ โครงการสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนศรีท้าววัดช้างค้ำ ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

๑.๕ นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

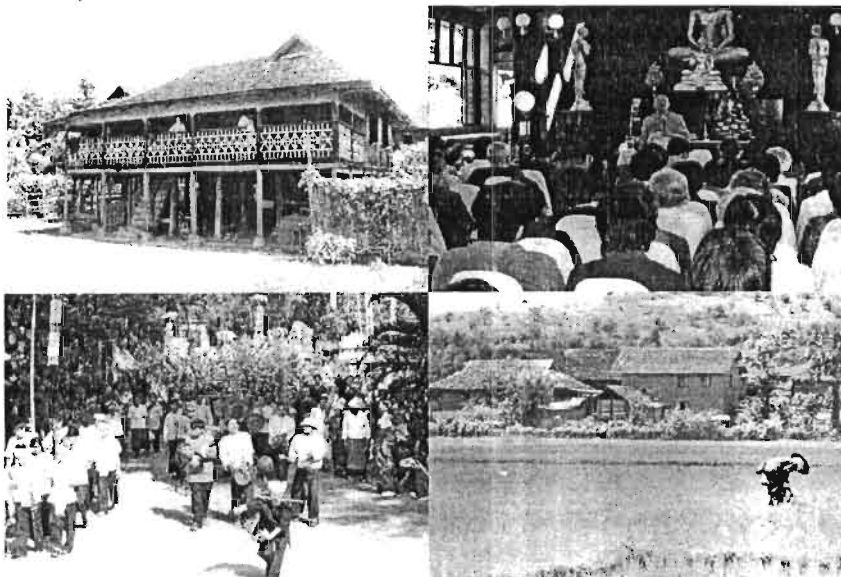
รูปแบบ หมายถึง ขั้นตอนหรือวิธีการปฏิบัติ ของบุคคลหรือกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับ ประเพณี/พิธีกรรม ของชุมชน

กระบวนการ หมายถึง วิธีการไปเข้าถึงข้อมูล โดยใช้ทุนของชุมชนดั้งเดิมคือ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นซึ่งเป็นคุณค่าร่วมมาเป็นเงื่อนไข และเครื่องมือในการสร้างกระบวนการการเรียนรู้ ของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการค้นหา การปรึกษา การแลกเปลี่ยน การไปมาหาสู่และ การคิดวิเคราะห์ ร่วมกัน

๑.๖ ประโยชน์ที่จะได้รับจากงานวิจัย

๑. ได้เข้าใจรูปแบบและวิถีกระบวนการวิจัย รู้เทคนิคการสืบค้นงานประวัติศาสตร์ของ ชุมชนความจริงตามวิถีของชุมชน

๒. ได้เครื่องมือที่เหมาะสม พบวิธีการหนุนเสริมเพื่อพัฒนา และเพิ่มศักยภาพ นักวิจัยฉบับชาวบ้าน

บทที่ ๒

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเรื่องกระบวนการทำงานและการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ให้แนวทางเรื่องกระบวนการสร้างผู้นำและเสนอแนวคิดเรื่องกระบวนการวิจัยของชุมชนว่า การวิจัยนั้น เป็นกระบวนการเท่าที่ผ่านมาเราอาจจะนึกถึงตัว “ผลงานวิจัย” อย่างเดียว เช่นการค้นพบยาชนิดใหม่หรือ ประดิษฐ์คอมพิวเตอร์แบบใหม่จนลืมนึกว่า “กระบวนการวิจัย” ก็สำคัญไม่ยิ่งหย่อนต่อกัน ถ้ามีกระบวนการที่ดี ใครก็ตามที่เข้าร่วมกระบวนการก็จะได้เรียนรู้ ได้ทั้งผลงานและ “คน” ที่เก่งขึ้น ถ้าคิดถึงแต่การวิจัยเพื่อประดิษฐ์คิดค้น “ของ” ใหม่ อย่างเดียวชาวบ้านก็คงไม่มีที่ยืนในวงการวิจัยเช่นนั้น แต่ถ้ามองการวิจัยว่า เป็น “กระบวนการ” ไม่ ใดๆ ก็น่าจะใช้กระบวนการนี้กับเรื่องอะไรก็ได้

กระบวนการวิจัย ในที่นี้หมายถึงการทำงานเป็นขั้นตอน เพื่อตอบคำถามหรือความสงสัยบางอย่าง โดยมีการแยกแยะประเด็นว่าข้อสงสัยอยู่ตรงไหนมีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ข้อมูลว่าข้อมูลไหนเชื่อถือได้ข้อมูลไหนเชื่อถือไม่ได้ เพื่อประกอบการตัดสินใจระหว่างลงมือทำ ก็มีการทบทวน ความก้าวหน้า วิเคราะห์ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ ในที่สุดก็จะสรุปบทเรียนเพื่อตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำสิ่งใหม่ให้ดีขึ้น โดยทั้งหมดนี้ทำโดยผู้ที่ “สงสัย”

ในอดีตผู้ที่ “สงสัย” นี้มักจะเป็นนักวิชาการ ครูบาอาจารย์ คำถามหรือข้อสงสัยมักจะมี มาจากคนเหล่านี้ และเมื่อทำวิจัยเสร็จแล้วก็คงจะตอบคำถามของคนกลุ่มนั้นได้ แต่ตอบคำถาม ชาวบ้านไม่ได้ เพราะชาวบ้านไม่ได้เป็นคนตั้งคำถาม ดังนั้นถ้าจะให้งานวิจัยเป็นประโยชน์กับชาวบ้าน จริงๆ ชาวบ้านต้องเป็นผู้สงสัยเอง ต้องเป็นผู้ตั้งคำถาม และต้องเป็นผู้ทำ

โดยมี “กระบวนการวิจัย” เป็นขั้นตอนเช่น เริ่มต้นด้วยการช่วยกันคิด ตีประเด็นให้ ออกว่าปัญหาอยู่ตรงไหน คำถามคืออะไร แล้วช่วยกันออกหา “ข้อมูล” ว่าคนอื่นเขาเคยแก้ไขปัญหานั้น อย่างไรได้ผลอย่างไร นำมาใช้กับบ้านเราได้หรือไม่ เสร็จแล้วจึงมาตัดสินใจว่า ควรจะลองทำอย่างไร ถ้าจะต้องทำ “วางแผน” อย่างไรและลงมือทำจริงๆ ระหว่างลองทำก็มีการ “บันทึก” “ทบทวน” “วิเคราะห์” ประสพการณ์เป็นระยะๆ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน เป็น บทเรียนสำหรับเรื่องต่อไป

งานอย่างนี้ใช้ “เวที” คือการประชุม เสวนา ถกเถียง เป็นเครื่องมือสำคัญ ตั้งแต่การ ตั้งประเด็น การหาข้อมูล การตัดสินใจ การลงมือทำ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ทุกขั้นตอน ใช้ “เวที” ทั้งสิ้น เพื่อให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วม มีกลุ่มชาวบ้านบ้าง ครูโรงเรียนบ้าง เอ็นจีโอ สมาชิก

อบต.บ้าง กรรมการสหกรณ์บ้าง รวมทั้งข้าราชการบางคนมาร่วมกันทำให้ “ปัญญา” และใช้กระบวนการที่เป็นระบบในการแก้ไข้ปัญหา เพื่อให้การแก้ไข้ปัญหาได้ผล มีความเชื่อถือสูง

ศาสตราจารย์ นพ.ประเวศ วะสี กล่าวสนับสนุนแนวคิดกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อว่า การวิจัยแบบนี้จะนำไปสู่ “ผล” อย่างน้อย ๓ อย่างคือ อย่างแรก เกิดความรู้ขึ้นในท้องถิ่นและเป็นประโยชน์กับท้องถิ่นโดยตรงกับท้องถิ่นโดยตรง อย่างที่สอง เกิดกระบวนการเรียนรู้โดยท้องถิ่น ทำให้คนท้องถิ่น “เก่ง” ขึ้นและทำงานได้ดีขึ้น อย่างที่สาม เกิดกลไกหรือองค์กรในชุมชน ที่จะจัดการสานงานต่อไป โดยทั้งหมดนี้ทำโดยชาวบ้าน หรือชาวบ้านมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง และอาจจะมี “เพื่อนบ้าน” คอยช่วยเหลือสนับสนุนบ้างที่จำเป็น

ข้อจำกัดก็คือที่ผ่านมาชาวบ้านถูกทำให้เชื่อว่า การสร้างความรู้เป็นเรื่องของนักวิชาการ อาจารย์ในมหาวิทยาลัย นักศึกษาปริญญาโท เท่านั้น โดยที่ชาวบ้านเป็นผู้ “ถูกวิจัย” ถูกถาม ถูกสังเกต ชาวบ้านจึงเห็นว่า งานวิจัยเป็นของสูงต้องให้นักวิชาการเท่านั้น นักวิชาการทำสำเร็จจึงยกมาให้ชาวบ้านใช้ แต่เมื่อนักวิชาการทำสำเร็จแล้ว ก็มักจะพบว่าเรื่องที่ทำไม่ตรงกับเรื่องที่เป็นปัญหาของชาวบ้าน อีกทั้งข้อสรุปของนักวิชาการมักจะไม่เป็นรูปธรรมพอที่จะนำไปใช้ ในขณะที่ชาวบ้านรู้ปัญหาดีกว่า คิดเองได้ แต่ไม่เป็นระบบ ไม่เชื่อมโยง อีกทั้งห่วยยังไม่กว้างขวาง ขาดข้อมูลประกอบการทำงาน การแก้ไข้ปัญหาจึงได้ผลเพียงพอชั่วคราว

อีกประการหนึ่ง ปัญหาท้องถิ่นก็เช่นเดียวกับปัญหาอื่นๆ ที่มักพัวพันกันยุ่งเหยิง เช่น คนตกงานกลับมาอยู่บ้านก็ไม่มีงานทำ ติดโรคเอดส์ ติดยาเสพติด ล้าไยราคาตก หนี้สินท่วมตัว ฯลฯ ไม่รู้ว่าจะเริ่มแก้ตรงไหน สภาพเช่นนี้ “กระบวนการวิจัย” จะช่วยได้ คือแยกแยะประเด็น วิเคราะห์สาเหตุ ปัจจัยเชิงซ้อนของปัญหา และมองหาทางออกสักทางหนึ่งเพื่อทดลองทำ นักเล่นว่าวรู้ดีว่าวิธีแก้จะต้องนั่งลงแกสตีให้ดี แล้วค่อยๆ แก้ทีละเปลาะ มองหาปลมที่หลวมๆ พอจะแก้ได้ก่อน ถ้ามองทั้งก้อนที่ยุ่งเหยิงนั้นก็อาจจะหมดกำลังใจ ออกไปซื้อป่านชนิดใหม่ดีกว่า แต่ “ชุมชน” ใหม่ไม่มีขาย “อยากได้ต้องร่วมกันสร้าง” (คำขวัญของกลุ่ม Civicnet)

สิ่งที่ได้เรียนรู้ร่วมกันในการประชุมนี้มีหลายอย่างเช่น หนึ่ง การวิจัยในแนวนี้ เกาถูกที่ค้น มากหลายคนบอกว่า “อยากเห็นอย่างนี้มานานแล้ว” เพราะความเป็นพยายามแก้ไข้ปัญหาด้วยตนเอง ใช้เหตุผลและข้อมูลแทนที่จะใช้ความรุนแรง สอง งานส่วนใหญ่ไม่ได้เริ่มจากศูนย์ แต่เป็นการต่อยอด จากฐานเดิมที่ชุมชนมีอยู่ รวมทั้งจากที่โครงการไปเริ่มไว้แล้ว สาม ชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่กำลังเริ่มหัดคิดทำวิจัย จำเป็นต้องมี พี่เลี้ยง คอยสนับสนุน คอยเชียร์ ช่วยกันประสานให้บ้าง จึงจะไปได้ดี สี่ พี่เลี้ยง ส่วนใหญ่เป็นแบบกันเอง ไม่เป็นทางการ ห้า ทำอย่างไรจะสื่อสารเรื่องเหล่านี้ให้กับคนไทยส่วนใหญ่ได้ทราบ เพื่อจะได้เข้าใจชุมชน เข้าใจคุณค่าของสิ่งที่เขากำลังทำและช่วยให้กำลังใจ สนับสนุนบ้างเท่าที่จะทำได้

ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่ากระบวนการวิจัยเช่นนี้จะแก้้ปัญหาท้องถิ่นได้ทุกอย่าง บาง

ปัญหานี้ก็เป็นประเด็นทางอารมณ์และความรู้สึก ซึ่งแก้ด้วยเหตุผลลำบาก ท่านอาจารย์ประเวศ ละเอียด เคยให้โอวาทคู่บ่าวสาวในงานแต่งงานแห่งหนึ่งว่า เมื่อมีเรื่องทะเลาะกัน เหตุผล เข้าพุดกัน เพราะเรื่องที่เราโกรธทะเลาะกันนั้นมักไม่ใช่เรื่องที่มาด้วยเหตุผลมักจะมาด้วยอารมณ์จึงควรใช้ เมตตา และ ความรัก จะแก้ปัญหาได้ดีกว่ายั่งยืนกว่าหลักการนี้น่าจะนำมาใช้กับการแก้ปัญหาเรื่องของชุมชนได้เหมือนกัน

คุณอุตร วงษ์ทับทิม หัวหน้าโครงการวิจัยกล่าวว่า การดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีความสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ประชาชนของทุกคนในตำบลแม่ธิ ล้วนเป็นเจ้าของทรัพยากร การจะนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นต้องผ่าน กระบวนการรับฟังความคิดเห็นของคนในท้องถิ่น และมีฉันทานุมัติของคนในท้องถิ่น พร้อมทั้งให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงตั้งแต่ต้น โดยเริ่มจากการประชุมระดมความคิด ร่วมกันคิดวางแผน ตัดสินใจ กำหนดแนวทางการดำเนินงาน ประเมินผลงาน และรับฟังผลประโยชน์

ที่ผ่านมาส่วนใหญ่ นักวิจัยมักจะเข้าไปครอบงำ เพราะคนในชุมชนมักจะเป็นคนมีความรู้ เช่นเป็นนักวิจัยอิสระ มักจะเข้าไปคิดแทน ตัดสินใจแทน ไปทำอะไรต่างๆ ทุกอย่างด้วยตนเอง โดยชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมทำงานเท่านั้น และเหมางานไว้ที่ตัวเองหมดเท่าที่ผ่านมาปัญหาที่เกิดขึ้น คือไม่สามารถวางบทบาทของตัวเองได้ถูกต้อง เข้าไปครอบงำ และมีโอกาสในการครอบงำสูง เพราะการที่จะดึงชาวบ้านให้คิดให้พูดมันช้า ไม่ทันใจก็คิดนำ และครอบงำไปเลย

นักวิจัยที่ดีควรใช้เวลาอยู่กับพื้นที่ และอยู่ติดกับพื้นที่ จะทำให้ได้ข้อมูลมากขึ้นและเป็นความจริง ไม่ใช่เข้าไปเฉพาะช่วงที่มีการจัดเวที ข้อเสนอเหล่านี้ได้มาตอนที่ทำไปในระยะหนึ่งแล้ว ทำให้เป็นบทเรียนที่จะพัฒนาโครงการใหม่ๆ ที่จะเกิดขึ้นต่อไป โดยให้ความสำคัญตั้งแต่ตอนเริ่มต้นพัฒนาโครงการวิจัย

บทสรุปแนวคิดกระบวนการการมีส่วนร่วม

ในช่วงพัฒนาโครงการ ชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์ชุมชน เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนทำวิจัย ซึ่งการวิเคราะห์ชุมชน เป็นขั้นตอนที่สำคัญ หัวใจของการวิเคราะห์ชุมชนคือการก่อให้เกิด “รู้เขารู้เรา” ทำให้ชุมชนรู้จักจุดอ่อนและจุดแข็งของตนเอง

ผลที่เกิดขึ้นจากขั้นตอนนี้ คือ การเพิ่มพลังความรู้ให้แก่ชาวบ้าน ทำให้ชุมชนสามารถลำดับความสำคัญของปัญหา การมองเห็นสาเหตุหลัก สาเหตุรอง สาเหตุร่วม การตรวจสอบสาเหตุที่แท้จริง รวมทั้งได้ตรวจสอบการวิเคราะห์ของตนเองกับคนอื่นๆ ในชุมชน

เราต้องนำเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำวิจัยมาเปิดเผยให้กับชุมชนทราบทั้งหมด ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องการบริหารจัดการ เรื่องงบประมาณ หรือ แม้แต่เรื่องการเขียนรายงานโครงการวิจัยก็ต้องให้ชุมชนมาร่วมตัดสินใจด้วย จะตัดสินใจเพียงเราคนเดียวไม่ได้ ยกตัวอย่างเร่งการประสานงานและ

ติดตามงานต่างๆ ของโครงการงานวิจัย ในที่ประชุมชาวบ้านเขาจะบอกว่า เราควรจ้างอาสาสมัครสักคน หนึ่งคอยทำหน้าที่ตรงจุดนี้ เพื่อให้งานต่อเนื่อง ซึ่งเงินค่าจ้างก็คือเงินที่ได้จากการที่พวกเราทีมวิจัย ทั้งหมดได้เสียสละค่าแรง ค่าตอบแทนของพวกเรามาอบให้ ฉะนั้นเทคนิคของการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนคือ การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับประโยชน์ การทำอะไรจะต้องมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน ต้องฉายภาพงานทั้งหมดออกมาให้ชุมชนเห็น และทุกคนจะต้องมีหน้าที่บทบาทของตัวเอง เพราะการแบ่งบทบาทให้แต่ละคนรับผิดชอบเป็นการให้คุณค่ากับเขา ทำให้เขาเห็นความสำคัญของตัวเองที่มีต่อการทำวิจัยครั้งนี้

๒.๒ แนวคิดเรื่องศักยภาพและวัฒนธรรมชุมชน

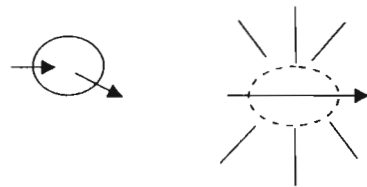
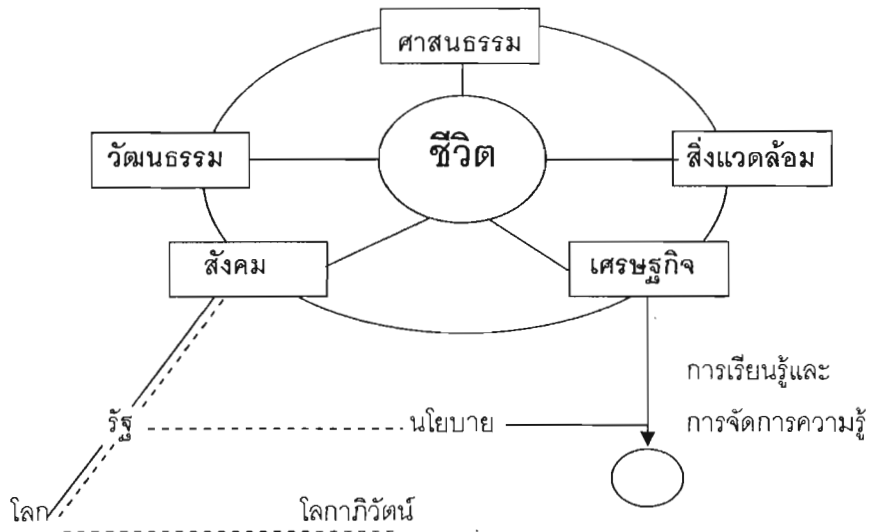
ศาสตราจารย์ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม ให้ความหมายของชุมชนท้องถิ่นว่า เราพูดถึงท้องถิ่น และชุมชน แต่ยังไม่เห็นภาพพจน์ ของชุมชนท้องถิ่นอย่างชัดเจน เห็นภาพเป็น ตำบล อำเภอ แต่ไม่เห็นภาพชุมชนที่เป็นธรรมชาติหรือท้องถิ่นที่เป็นธรรมชาติ เวลาพูดถึงงานชุมชนหรือท้องถิ่น ไม่เห็นภาพความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น ไม่เห็นภาพความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น ไม่เห็นภาพการมีส่วนร่วมว่าชาวบ้านเขาเป็นคนท้องถิ่นเดียวกัน ดังนั้นการจะทำงานกับท้องถิ่นต้องมองในกรอบของสังคม วัฒนธรรมให้ถูกต้อง กำหนดกลุ่มให้ถูกต้อง สังคมไหน และความสัมพันธ์ในท้องถิ่นเป็นอย่างไร และผลงานวิจัยนั้นมีผลประโยชน์ต่อชาวบ้านในชุมชนนั้นอย่างไร ซึ่งแต่ละท้องถิ่นก็ไม่เหมือนกันในแง่ของวัฒนธรรม

ศาสตราจารย์ ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้กล่าวถึงการวิจัยจากชาวบ้านเป็นศักยภาพของมนุษย์โดยตรง ชาวบ้านได้เปรียบนักวิจัยที่มาจากภายนอก ชาวบ้านมีโอกาสเป็นผู้สังเกตการณ์มาตลอดชีวิต เห็นปรากฏการณ์ซ้ำ ๆ จนได้เป็นกฎเกณฑ์ คือ ได้กระบวนการวิจัยจากกระบวนการเรียนรู้โดยชาวบ้านเอง สิ่งที่ทำกรวิจัยส่วนใหญ่มักจะเน้นการวิจัยในลักษณะที่มุ่งแก้ปัญหาภายใน เป็นเรื่องหลัก คือ เราก็อาจจะพูดว่าเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นการพยายามจะใช้กระบวนการเพื่อแก้ไขปัญหาภายในเป็นเรื่องหลัก คือเราก็อาจจะพูดว่าเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นการพยายามจะใช้กระบวนการเพื่อแก้ไขปัญหา ที่มาที่ไปของปัญหาและก็พยายามที่จะแสวงหาวิธีการในการแก้ไขใหม่ ๆ และมักจะมุ่งที่จะแก้ปัญหากันเป็นภายในชุมชนเป็นหลัก คิดว่าเรื่องนี้มันจะเกิดปัญหาขึ้น ถ้าเน้นตรงจุดนี้มากเกิดไปเชื่อมตรงประเด็นแรก ในแง่ที่ว่าเมื่อสาเหตุมันมาจากภายนอก แต่เรามุ่งเฉพาะจัดการแก้ไขปัญหากันเองภายใน มันจะทำให้เราไม่สามารถพัฒนาระบบความรู้ได้สอดคล้องกับความเป็นจริง เพราะปัญหาระหว่างชุมชนกับภายนอกมันไม่สามารถแยกจากกันได้

ศาสตราจารย์ นพ.ประเวศ วะสี กล่าวเน้นวิธีการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือ ท้องถิ่น ทำการวิจัยเองว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ไม่ใช่เฉพาะสำหรับประเทศไทย ผมคิดว่าสำหรับ

โลกเลย ถ้าเราดูวิกฤตการณ์ของโลกในปัจจุบัน ถ้าเราดูความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างชีวิต ชีวิตนั้นจะเกี่ยวข้องอยู่กับเรื่องของเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคมวัฒนธรรม ศาสนธรรม เชื่อมโยงกัน แล้วตัว “ชีวิต” เองนั้นต้องอาศัยการเรียนรู้ การเรียนรู้ การเรียนรู้ตลอดเวลาเพราะสิ่งต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันไม่ได้อยู่นิ่ง มันเป็น Dynamic มีของใหม่เข้ามาต่าง ๆ ถ้าไม่เรียนรู้ก็ไม่สามารถเผชิญความเปลี่ยนแปลงได้ เรียนรู้เพื่อรักษาความสัมพันธ์ทั้งหมดให้ก้าวหน้าไปอย่างมีดุลยภาพ อย่างมีความสมดุล ถ้ามีความสมดุลก็เกิดความเป็นปกติ

ครอบครัวอบอุ่น
ชุมชนเป็นสุข
เมืองน่าอยู่
โรงเรียน, ที่ทำงาน
สังคม
โลก

๒.๓ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กระบวนการมีส่วนร่วมตามที่ อเนก นาคะบุตร ได้นิยามไว้จากการที่ได้ผ่านประสบการณ์การทำงานพัฒนาในชุมชนหมู่บ้านมี ๕ ขั้นตอน และพอประมวลสรุปได้ดังนี้ คือ ๑) ร่วมคิดและเรียนรู้ร่วมกัน ๒) ร่วมตัดสินใจ ๓) ร่วมปฏิบัติงานและลงมือทำงานร่วมกัน ๔) ร่วมรับประโยชน์ และ ๕) ร่วมติดตามตรวจสอบ (อเนก นาคะบุตร : กอบบ้านกุ่มเมือง...ด้วยพลังแผ่นดิน : ๒๕๔๕)

สมพันธ์ เตชะอธิกและคณะเสนอว่า หัวใจสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมนั้นก็มีอยู่ ๕ ระดับเช่นเดียวกันกัน ๑) การร่วมคิดและวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุแห่งปัญหาและทางเลือกแห่งการแก้ไขปัญหา ๒) การตัดสินใจ อันเป็นหัวใจสำคัญของการมีส่วนร่วมว่าอำนาจของชุมชนคือร่วมตัดสินใจว่าควรจะทำอะไรหรือไม่ควรทำอะไร ๓) การวางแผนอย่างเป็นระบบว่าควรจะทำอะไรก่อนหลัง ทำไปแล้วจะเป็นอย่างไร ๔) การปฏิบัติหรือการปฏิบัติตามสิ่งที่คิด ๕) การติดตามประเมินผลตลอดเวลาเพื่อแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น (สมพันธ์ เตชะอธิกและคณะ : ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น : ๒๕๓๗)

สหทยา วิเศษและนิคม บุญเสริม ได้กล่าวถึงกระบวนการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน คือ ๑) การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของตนเอง ๒) การจัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนที่มีความลุ่มลึกของความสัมพันธ์และสามารถที่จะเชื่อมโยงกับความรู้ชุดอื่นๆ ได้ (สหทยา วิเศษและนิคม บุญเสริม : การจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชน : ๒๕๔๗)

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้พูดถึงกระบวนการสร้างความรู้ของชุมชนท้องถิ่นและการสืบทอดว่า สิ่งที่เรียกว่าความรู้ของชุมชนนั้นมีอยู่ ๔ ประการ คือ ๑) มีลักษณะเป็นความรู้ในเชิงปฏิบัติเพื่อตอบปัญหาบางอย่างในเชิงปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการทำนา การทำมาหากิน การอยู่อาศัย การรักษาโรค เป็นต้น ๒) มีมุมมองที่เกี่ยวกับศาสนธรรม คือ มุมมองหรือท่าทีต่อโลกหรือต่อชีวิตที่มีลักษณะมาจากฐานของศาสนธรรมของทุกศาสนา ๓) ไม่อ้างความเป็นสากล ความรู้ท้องถิ่นเป็นความรู้ที่จะตอบปัญหาเฉพาะถิ่นมากกว่าจะเป็นความรู้ที่จะประกาศความเป็นสากล หรือนัยหนึ่งคือความรู้ท้องถิ่นเป็นความรู้ที่ไม่เป็นทฤษฎี ไปได้ในแต่ละท้องถิ่น/ชุมชน ชุมชนอื่นจะหยิบไปใช้บ้างจะต้องประยุกต์ไม่สามารถหยิบเอาไปใช้ได้ดั่งๆ ได้ จึงเป็นความรู้ที่สัมพันธ์กันตลอด และ ๔) ความรู้ท้องถิ่นมักไม่อยู่ในรูปแบบของลายลักษณ์อักษรแต่มักจะฝากไว้ในประเพณีอาจจะมีพิธีกรรมเสริมด้วย หรือไม่ก็ฝากไว้ในวัฒนธรรม ซึ่งก็คือการฝากไว้ในวิถีชีวิตของคน ดังนั้นความรู้กับชีวิตจะต้องสัมพันธ์เชื่อมโยงกันตลอดเวลา (นิธิ เอียวศรีวงศ์ : กระบวนการสร้างความรู้ของชุมชน : ๒๕๔๖)

ยศ สันตสมบัติ ได้ถอดบทเรียนสรุปประสบการณ์จากการทำงานพัฒนาชนบทที่ทําเกี่ยวกับ วิถีชีวิตทางวัฒนธรรมก่อให้เกิดความลึกลับขัดแย้งในบรรทัดฐานทางศีลธรรมของสังคม เช่น การไม่รู้จักละอายเมื่อกระทำความผิด การยกย่องนับถือผู้ที่กระทำความผิดในสังคม การให้เงินเป็นดัชนี

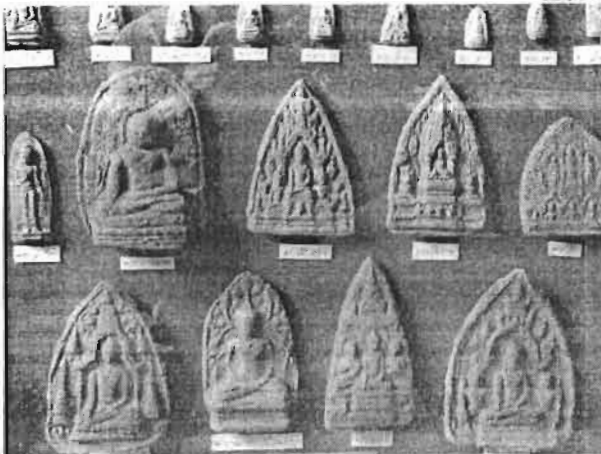
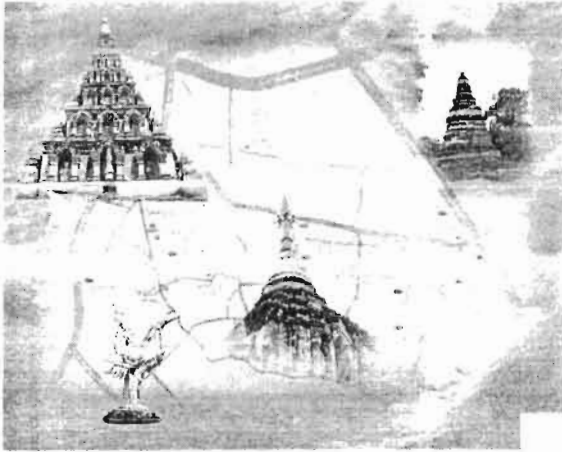
ซึ่งวัดเกียรติ ศักดิ์ศรีและคุณความดีลักษณะอาการวิฤติทางวัฒนธรรมดังกล่าวข้างต้น เป็นรูปธรรมของวิธีคิดที่ขัดแย้งกัน วิธีคิดที่วางอยู่บนผลประโยชน์ของตนเป็นที่ตั้ง วิธีคิดที่ปราศจากความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ต่อชุมชนและสังคม วิฤติทางวัฒนธรรมเช่นนี้เองที่ทำให้สังคมไทยเต็มไปด้วยความขัดแย้งทุกระดับ เช่น ให้ความสำคัญกับความเป็นปัจเจกชนแต่กลับละเมิดสิทธิมนุษยชน มองไม่เห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นคน ให้ความสำคัญกับหลักการและกฎหมายแต่กลับละเมิดสิทธิชุมชนจารีตประเพณีท้องถิ่น กระบวนการผลิตใหม่ของความเป็นชุมชนกำลังก่อร่างสร้างตัวเพื่อทวนกระแสการครอบงำของรัฐและระบบตลาด และพยายามฟื้นฟูอำนาจในการจัดการชีวิตของตนเองขึ้นมาใหม่ พลังทวนกระแสและการผลิตใหม่ของความเป็นชุมชนกำลังถือกำเนิดขึ้น โดยมีการปรับเปลี่ยนอุดมการณ์อำนาจเดิม เช่น ความเชื่อเรื่องผี มาเป็นพื้นฐานของการเรียกร้องสิทธิชุมชนในการควบคุมและจัดการทรัพยากรส่วนรวม

ดังนั้น ศักยภาพของชุมชนในรูปแบบใหม่ จึงอยู่ที่ความสามารถและพลังอำนาจในการเรียกร้องการมีส่วนร่วม อำนาจในการตัดสินใจและปกป้องทรัพยากรส่วนรวม การเรียนรู้และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบตลาด โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ในการกำหนดและจัดการกับวิถีชีวิตของตนเอง และโดยคำนึงถึงความสืบเนื่องทางวัฒนธรรมและความยั่งยืนของธรรมชาติแวดล้อมไปพร้อมกัน การสร้างเสริมศักยภาพของชุมชนจึงเป็นพลังสำคัญในการแสวงหาทางเลือกให้กับทิศทางการพัฒนาของชุมชนและสังคมไทย (ยศ สันตสมบัติ : ท่าเกวียน : ๒๕๓๙)

บุญเทียน ทองประสาน กล่าวถึงวัฒนธรรมชุมชนไว้ ๒ ประการ คือ ๑) ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนอยู่แล้ว วัฒนธรรมนี้ให้คุณค่าแก่ความเป็นคนและแก่ชุมชนที่มีความผสมกลมกลืน ๒) วัฒนธรรมชุมชนเป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุดจะใช้เป็นประโยชน์ได้เมื่อมีการปลูกให้สมาชิกแห่งชุมชนมีจิตสำนึกรับรู้ในวัฒนธรรมของตน และยังสรุปว่า การปลูกจิตสำนึกในงานพัฒนาก็คือ การค้นให้พบจิตสำนึกแท้จริงของชุมชนเพื่อสู้กับจิตสำนึกที่ผิดพลาดที่ถูกสร้างขึ้นโดยสิ่งภายนอก ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวเขาเชื่อว่าอุดมการณ์ของคนที่ยึดเหนี่ยวกันไม่ถูกครอบงำแล้ว จะทำให้เกิดอุดมการณ์ทางการต่อสู้ที่มีพลัง และวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นหัวใจลึกซึ้งที่สุดนั่นคือ "ศาสนา" เขากล่าวไว้ว่า ศาสนาคือแกนของการอธิบายคุณค่าต่างๆ องค์ประกอบ...มีอุดมการณ์ซึ่งมาจากประวัติศาสตร์มีความเชื่อทางศาสนาเป็นไคร้อย... การสรุปทฤษฎีทางด้านสังคมจะนำมาใช้เป็นเพียงเครื่องมือไม่ใช่อุดมการณ์ แต่มีความเชื่อทางศาสนาเป็นอุดมการณ์หรือจุดยืน ดังนั้นวัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นพลังการพัฒนาชุมชนที่สำคัญ เพราะเป็นสิ่งที่ประชาชนสร้างขึ้นมาจาก (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา : วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม : พิมพ์ครั้งที่ ๕ : ๒๕๔๗)

ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงกระบวนการทางปัญญาในการแสวงหายุทธศาสตร์ในมิติใหม่ ว่า ต้องอาศัยความรู้และต้องเป็นความรู้เชิงระบบทั้งหมด ว่าอะไรสัมพันธ์กับอะไร อะไรทำให้เกิดอะไร จุดอ่อนจุดแข็งอยู่ตรงไหน จุดคานงัดอยู่ตรงไหน แล้วเลือกยุทธศาสตร์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ ฉะนั้น

จะเห็นได้ว่าการจะคิดยুক্তศาสตร์ได้นั้นเป็นกระบวนการทางปัญญาอย่างเข้มข้น ในอีกมิติหนึ่งคือมิติเชิงระบบจะเรียกปัญญาตรงนี้เป็นปัญญา ๔ คือ ปัญญา ๑ รู้ปัญหา ปัญญา ๒ รู้สาเหตุของปัญหา ปัญญา ๓ รู้การดับสาเหตุของปัญหา ปัญญา ๔ รู้วิธีการหรือมรรค หรือยুক্তศาสตร์ ในการแก้ปัญหาให้สำเร็จ (ประเวศ วะสี : ประชาคมตำบलयুক্তศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียงศีลธรรม และสุขภาพ : พิมพ์ครั้งที่ ๒ : ๒๕๔๑)

บทที่ ๓

วิธีดำเนินงานวิจัย

ในงานวิจัยเรื่อง "การสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น : กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพการวิจัยชุมชนในพื้นที่อำเภอสันกำแพงและอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่" ผู้ศึกษาได้กำหนดเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เนื้อหาในบทนี้จะพูดถึงขั้นตอนและกระบวนการดำเนินงาน ตั้งแต่เริ่มต้นคือการเสริมกระบวนการคิดของนักวิจัยชุมชน จนถึงขั้นตอนสุดท้ายคือการที่ชาวบ้านและทีมวิจัยชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันโดยมีกรอบคิดในการหนุนเสริมศักยภาพทีมวิจัยชุมชน ดังนี้

๓.๑ หลักการสำคัญในการวางแผนทำกิจกรรม

การทำวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาใช้หลักคิดในการวางแผนดำเนินกิจกรรม ดังนี้

๑) ทำความเข้าใจโครงการและเป้าหมายการทำงานครั้งนี้อย่างชัดเจน ซึ่งเป้าหมายการทำงานวิจัยครั้งนี้คือการสร้างความมั่นใจให้กับเจ้าของวัฒนธรรม(คนในชุมชน) โดยใช้หลักการหรือพื้นฐานประวัติศาสตร์วัฒนธรรม"สิทธิของเจ้าของวัฒนธรรม" ที่ให้เจ้าของวัฒนธรรมเป็นผู้ตัดสินใจ ดังนั้นในการคิดกิจกรรมต่าง ๆ นั้นต้องถือเป้าหมายโครงการเป็นหลัก เช่นเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ให้คนในชุมชนร่วมเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง โดยการใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมที่ต้องให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ร่วมคิดตัดสินใจ , ร่วมวางแผน , ร่วมปฏิบัติ , ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมติดตามประเมินผล

๒) ชี้ชัดวัตถุประสงค์และกระบวนการดำเนินกิจกรรม การคิดกิจกรรมต้องตอบคำถามแรกๆว่า กิจกรรมนั้น ทำเพื่ออะไร และทำเพื่อใคร เมื่อตอบคำถามดังกล่าวได้แล้ว จึงคิดต่อว่า กิจกรรมนั้นจะทำอย่างไร ด้วยกระบวนการ วิธีการอย่างไร และจะให้กลุ่มเป้าหมายเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างไร สุดท้ายจึงคิดถึงว่าจะใช้เครื่องมืออะไรเพื่อตอบโจทย์ดังกล่าวข้างต้น และเครื่องมือนั้นจะใช้อย่างไร ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย

๓) ทบทวน ไตร่ตรอง เมื่อทำกิจกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้วต้องทบทวน สรุปกิจกรรมที่ทำไปว่าเหมาะสมหรือไม่ มีจุดอ่อนตรงไหน และจะปรับอะไรบ้าง จากนั้นนำไปทดลองทำใหม่

จากปรัชญาแนวคิดการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนและหลักการสำคัญในการวางแผนทำกิจกรรม ดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาได้นำมาเป็นแนวทางในการวางแผนขั้นตอนและกระบวนการดำเนินกิจกรรมได้ดังนี้

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรม

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลและการให้ความรู้ สร้างความเข้าใจแก่กลุ่มเป้าหมายมีหลักปฏิบัติและเป็นไปตามลำดับขั้นเพราะเครื่องมือแต่ละชนิดมีวิธีการ และมีเป้าหมายเฉพาะที่แตกต่างกันดังนี้คือ

กิจกรรมเชื่อมบทเรียนระหว่างทีมวิจัย

๑) การจัดเวทีกิจกรรมเชื่อมคน เชื่อมงาน สานใจ และต่อข่ายประวัติศาสตร์

เพื่อชี้แจงการดำเนินงานโครงการประวัติศาสตร์วัฒนธรรมนำร่องที่สวนวิจัยและพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (ในขณะนั้น) ที่เป็นผู้ให้การสนับสนุนชุมชนแบบเป็นโครงการเจาะจง ให้กับพระสงฆ์และชาวบ้านเจ้าของวัฒนธรรม แกนนำ ผู้รู้ในแต่ละเรื่อง ผู้นำทางพิธีกรรมในชุมชน ได้เข้าใจกระบวนการวิจัยแบบชาวบ้าน และเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับทีมวิจัยชุมชนที่มหาวิทยาลัยสงขลมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ วัดสวนดอก ด้วยการตั้งวงเสวนาพูดคุย และช่วยกันพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับทีมชาวบ้านให้ชัดเจนขึ้น ซึ่งก็ได้ที่ปรึกษาที่เป็นนักวิชาการปราชญ์ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่จาก สวช. ช่วยกันพัฒนาจนกระทั่งได้โจทย์ที่เข้าใจกันทั้ง ๒ ฝ่าย คือทีมวิจัยและผู้อุดหนุนทุน จากเวทีดังกล่าวที่ทีมวิจัยและผู้ศึกษา จึงได้รู้จักโครงการประวัติศาสตร์วัฒนธรรมนำร่องของจังหวัดเชียงใหม่มากขึ้น ทั้งโครงการสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทยเขินวัดสันกำแพงปลา และโครงการสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเวียงกุมกาม อำเภอสารภี

๒) กิจกรรมลงพื้นที่ร่วมสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชาวบ้าน

เพื่อต้องการลงเยี่ยมเยือนชาวบ้านในหมู่บ้านครั้งแรก ทั้งเจ้าหน้าที่ สวช. นักวิชาการที่ปรึกษา และผู้สนใจ โดยมีวัตถุประสงค์ของการลงชุมชนในครั้งนี้ ก็เพื่อต้องการพบปะพูดคุย กับชาวบ้านที่ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนำร่อง คือ ทั้งที่บ้านสันกำแพง อ.สันกำแพง และที่บ้านช้างค้ำ อ.สารภี จ.เชียงใหม่ ผู้ร่วมในกระบวนการประกอบด้วย พ่อครู มาลา คำจันทร์ พ่อน้อยบุญ เสาร์แก้ว ปราชญ์ชาวบ้าน อ.ดร.ชูพิณิจ เกษมณี อ.นเรศ สงเคราะห์สุข นักวิชาการและที่ปรึกษาโครงการ อ.กุลวดี เจริญศรี และเจ้าหน้าที่ สวช. ที่มาอำนวยความสะดวก ครูบาอาจารย์จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อ.ดร.พวงร้อย กล่อมเอี้ยง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ อ.เรณู อรรถฐาเมศ พระมหาพิระพงษ์ พลวิโร ที่เลี้ยงทีมวิจัย เป็นต้น พร้อมกับพระสงฆ์และทีมวิจัยทั้ง ๒ ทีม ที่ร่วมกันเป็นเจ้าภาพต้อนรับ โดยจะมีผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้าน แกนนำชาวบ้าน เช่น สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ พ่อหลวง อ.บ.ต. คนหนุ่มคนสาว พ่อค้าแม่ขาย ที่สนใจและเกี่ยวข้องก็เข้าร่วมแลกเปลี่ยนพูดคุยทำความรู้จักกับคณะที่ลงพื้นที่ เพื่อจะได้เชื่อมข่าย

ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชุมชนและจะได้เข้าใจถึงการวางแผนงานร่วมกันระหว่างผู้ศึกษา(ทีมวิจัยชาวบ้าน) กับ ผู้ให้การอุดหนุนทุนวิจัย

๓) เวทีมอกม่วน เพื่อหนุนเสริมกระบวนการวิจัยนักวิจัยชุมชน

เป็นเวทีที่ใช้สรุปบทเรียนของทีมวิจัยทั้ง ๒ ทีม โดยจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกัน เป็นเจ้าภาพ ทั้งที่สถาบันโพธิยาลัย วัดสวนดอก วัดช้างค้ำ(เวียงกุมกาม) สารภี วัดสันกำแพง(ไทยเงิน) สันกำแพง ทุกๆ ๑ เดือน โดยมีวัตถุประสงค์ ก็เพื่อที่จะมาร่วมกันทบทวนหลักคิด กระบวนการที่ทำ และกิจกรรมของทีมวิจัย ร่วมกับพี่เลี้ยงและที่ปรึกษา เพื่อจะได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนบทเรียนของทีมวิจัย พร้อมทั้งจะได้เสริมศักยภาพของนักวิจัยในด้านการลงปฏิบัติการสืบค้นประวัติศาสตร์ของชุมชนด้วย ผู้เข้าร่วมก็จะมีทีมวิจัยทั้ง ๒ ทีม พี่เลี้ยง นักวิชาการที่ทีมวิจัยต้องการอยากจะทำให้มาช่วยหนุน หรือเติมกระบวนการในส่วนที่ยังขาด เช่น การเขียน เป็นต้น

กิจกรรมหนุนเสริมทีมวิจัย(เครื่องมือเพื่อใช้เรียนรู้และสืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชน)

๑. **การสัมภาษณ์เชิงลึก** เป็นการประสานงานของทีมผู้ศึกษากับปราชญ์ชาวบ้านโดย ตรง เป็นการสัมภาษณ์รายบุคคล เป็นการสร้างความสัมพันธ์และเป็นการสร้างความมั่นใจให้กลุ่มเป้าหมายกล้าแสดงออกด้วย แต่ในบางเวทีมีผู้เข้าร่วม ๒-๓ คน ที่อยู่บ้านใกล้เคียงกันมีความสนใจมาร่วมด้วย พบว่ากลุ่มเป้าหมายแต่ละคนมีองค์ความรู้แตกต่างกันไปเช่นบางคนมีความรู้มากแต่ไม่ลึก บางคนมีความรู้ไม่มากแต่เป็นความรู้ในระดับลึก และบางคนมีความรู้มากและรู้ในระดับลึกด้วย เมื่อพบว่ากลุ่มเป้าหมายมีความรู้แตกต่างกันเช่นนี้ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้มีโอกาสเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างความมั่นใจให้กับกลุ่มเป้าหมายเพิ่มขึ้นและเป็นการตรวจสอบข้อมูลด้วย ทีมผู้ศึกษาจึงจัดเวทีกลุ่มย่อยต่อเพื่อแสดงให้เห็นว่าเนื้อหาข้อมูลที่มาจากทุกคนนั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อความเข้าใจในเรื่องของประวัติศาสตร์ชุมชนต่อไป ซึ่งเป็นไปตามหลักการทำงานเป็นทีมร่วมกันที่ต้องประสานความรู้ของทุกคน

๒. **เวทีเสวนากลุ่มย่อย** กลุ่มเป้าหมายครั้งละประมาณ ๗-๑๐คน กลุ่มเป้าหมายส่วนมากได้ผ่านเวทีการสัมภาษณ์เชิงลึกมาแล้ว ดังนั้นกลุ่มเป้าหมายทั้งหมดจึงเป็นผู้ที่มีความสนใจในประเด็นดังกล่าวและสมัครใจมาร่วมในเวที เพราะถ้าไม่สนใจก็จะไม่เข้าร่วม จึงถือว่ากลุ่มเป้าหมายเหล่านี้เป็นผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key informants) พบว่าในแต่ละเวทีกลุ่มเป้าหมายกล้าแสดงความคิดเห็นและมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์กันมากขึ้น เนื่องมาจาก (๑)การที่กลุ่มเป้าหมายได้ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคลมาแล้ว ซึ่งเหมือนกับว่าเป็นการเตรียม/ขัดเกลาประเด็นให้กับกลุ่มเป้าหมายมาแล้วจากคำถามต่างๆ และ(๒)กลุ่มเป้าหมายเป็นผู้มีบทบาทหลักในการ

พูดคุย ดังนั้นความรู้สึกเกี่ยวกับ "การมีส่วนร่วม" จึงเริ่มเข้ามาและสิ่งที่ตามมาคือ "สำนึกร่วม" เพราะเป็นเวทีสาธารณะให้โอกาสกลุ่มเป้าหมายพูดได้เต็มที่ ไม่เคยมีเวทีให้กลุ่มเป้าหมายได้มีโอกาสพูด

๓. เวทีชุมชนในงานบุญของวัด มีกลุ่มเป้าหมายมาจากหลายส่วนเช่น

ศรัทธา ที่มาจากหมู่บ้านต่างๆ กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ประมาณ 35 - 50 คน เวทีนี้เป็นการตอก ย้ำ ซ้ำ ทวน ในประเด็นต่างๆให้กับกลุ่มเป้าหมายที่เคยผ่านมาทั้งสองเวทีแล้ว(การสัมภาษณ์เชิงลึกและเวทีสนทนากลุ่มย่อย) และเป็นเวทีให้เกิดการขยายวงการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น พร้อมทั้งเป็นเวทีสำหรับการร่วมกันตัดสินใจ ,การคิดวางแผน ,ร่วมกันปฏิบัติ ,ร่วมกันรับผลประโยชน์และร่วมกันติดตามประเมินผล ด้วย จากความรู้สึกเรื่อง "การมีส่วนร่วม" ก็จะค่อยๆถูกเปลี่ยนเป็นความรู้สึกในการ "เป็นเจ้าของ" (sense of belonging) และจากความรู้สึกในการ "เป็นเจ้าของ" ในช่วงนี้จะก่อตัวเพิ่มมากขึ้นและจะนำไปสู่ "ความสนใจและห่วงใย" และเกิดเป็น"สำนึกร่วมในประวัติศาสตร์ของตน" ต่อไป

ในการจัดเวทีไม่ว่าจะเป็นการสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นรายบุคคล ,เวทีกลุ่มย่อย,เวทีระดับตำบล และบางครั้งมีการจัดเวทีหมู่บ้านด้วย เน้นการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ ผู้นำเสนอข้อมูลทั้งหมดเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ใช้การสื่อสารสองทาง มีทั้งการนำเสนอและแลกเปลี่ยน ซึ่งเป็นการสื่อสารในระดับแนวอนมากกว่าจะเป็นแนวตั้ง การจัดเวทีเหล่านี้ด้านหนึ่งเป็น"เครื่องมือการวิจัย" นั่นคือ "เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล" แต่ในอีกด้านหนึ่งก็เป็น "กลไกการรื้อฟื้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชุมชน" ขึ้นมาแล้ว เวทีเหล่านี้ทำหน้าที่เป็น "พื้นที่สาธารณะ" ให้ชาวบ้านได้มีโอกาสถ่ายทอดความรู้/แลกเปลี่ยนประสบการณ์ให้แก่คนอื่นๆในชุมชนและเป็นการสร้างความมั่นใจให้ชาวบ้านด้วย โดยมีทีมผู้ศึกษาเป็นผู้สนับสนุน/อำนวยความสะดวก(facilitator) เพราะชาวบ้านแต่ละคนมีความรู้ความเข้าใจแตกต่างกัน ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว กระบวนการจัดเวทีเหล่านี้เป็นการใช้เงื่อนไขของ "กระบวนการสืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นตัวเชื่อมเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน" (shared meaning) ซึ่งจะเป็นกระบวนการค่อยๆสร้างความมั่นใจให้กับชุมชนบ้าน เพราะเวทีมีหน้าที่เช่น (๑)ถ่ายทอดข้อมูลเรื่องประเด็นระหว่างชุมชนด้วยกัน (๒)กระตุ้นสำนึกชุมชนต่อประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของตน (๓)สร้างภาพรวมเกี่ยวกับอัตลักษณ์(เอกลักษณ์)ของตนเองและ(๔)เสริมสร้างความมั่นใจในวัฒนธรรม

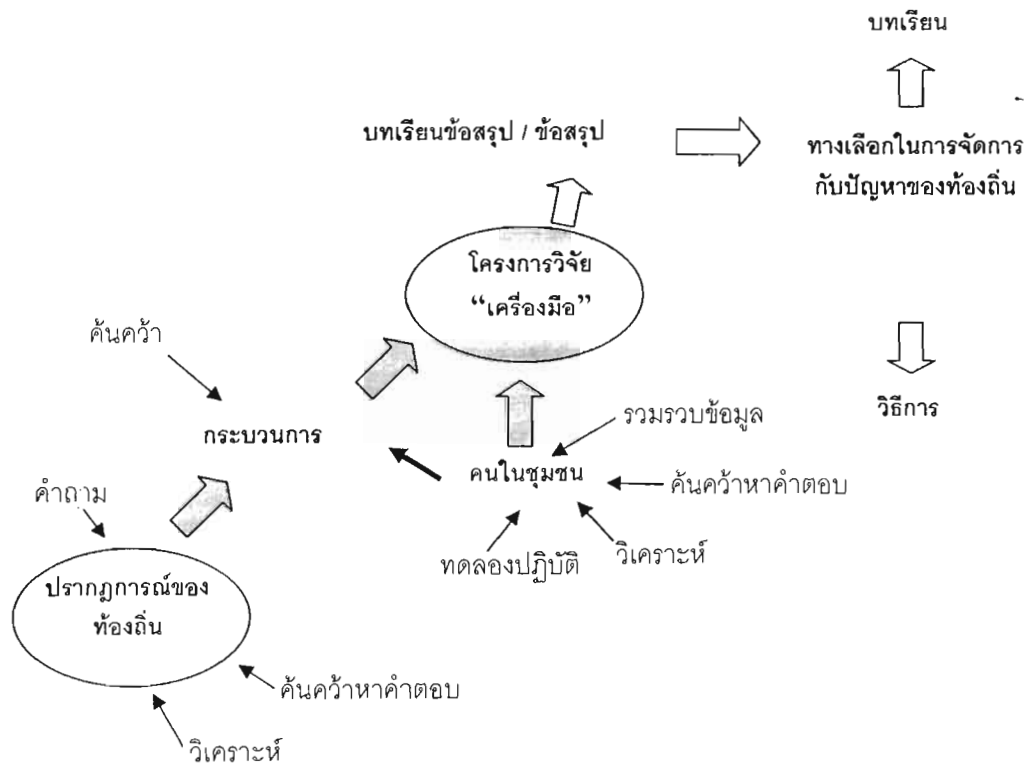

บทที่ ๔

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ในงานวิจัยเรื่อง "การสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น : กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพการวิจัยชุมชนในพื้นที่อำเภอสันกำแพงและอำเภอสарภี จังหวัดเชียงใหม่" ผู้ศึกษาได้กำหนดเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เนื้อหาในบทนี้จะพูดถึงข้อค้นพบรูปแบบขั้นตอนและวิธี(กระบวนการเข้าถึงข้อมูล) ตามวิธีการดำเนินงานของชุมชน ตั้งแต่เริ่มต้นคือการคิดโจทย์วิจัยจนถึงขั้นตอนสุดท้ายคือการที่ทีมวิจัยชาวบ้านทดลองสืบค้นประวัติศาสตร์และทำการขยายผล โดยมีประเด็นนำเสนอ ดังนี้

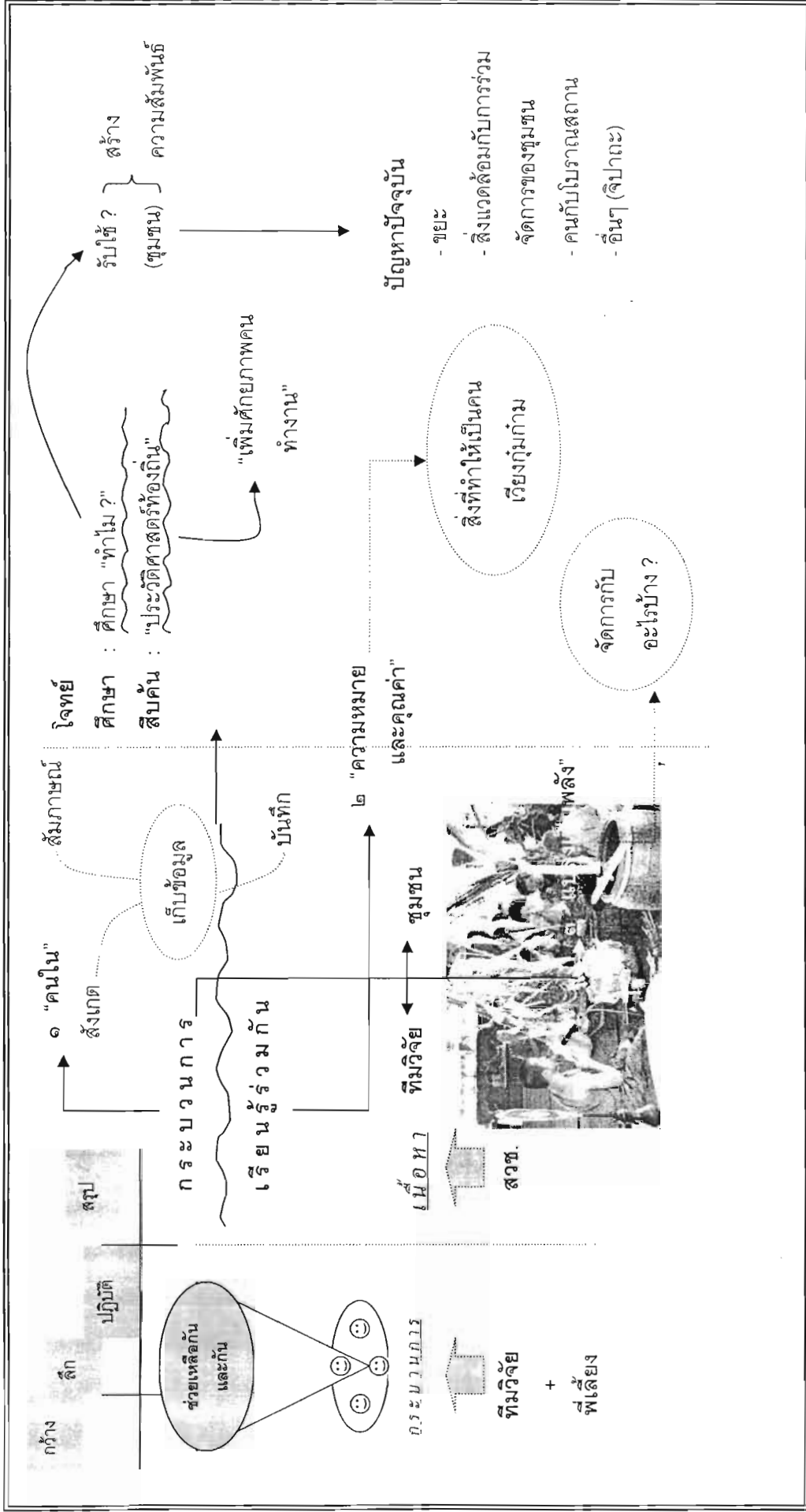
๔.๑ กรอบความคิดเพื่อการสืบค้นประวัติศาสตร์

ที่มา : กระบวนทัศน์วิจัยเพื่อท้องถิ่นจุดเปลี่ยนการพัฒนา

แผนภูมิความสัมพันธ์ของ "กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการทำวิจัยสืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชน"

กระบวนการเรียนรู้ : กระบวนการสืบค้น ประวัติศาสตร์ของชุมชน

การทบทวนถึงความเป็นมาของโครงการวิจัย ตั้งแต่ห้องประชุมครึ่งวงกลมที่ สวช. กรุงเทพฯ ถึง วัดสวนดอก และความตกลงใจของพื้นที่ที่อยากจะสืบค้นประวัติศาสตร์ของตน และการได้รับการอนุมัติโครงการฯ โดยการสนับสนุนงบประมาณการวิจัยจาก สวช. นั้น หลังจากการได้ร่างบสนับสนุนแล้ว พื้นที่วิจัยได้จัดกิจกรรมหรือได้ทำอะไรลงไปบ้าง

ก้าวแรกของการค้นหาข้อมูลนั้น เนื้อหาคือต้องการเห็นการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับชีวิตคนว่ามันเป็นยังไง เช่นบ้านสันกำแพง ปลา พอพูดถึงเรื่องวัฒนธรรมไทยถิ่น ชาวบ้านก็จะบอกว่า ต้องดูที่เรื่องอาหารการกิน ช่างฝีมือ จารัตถ์ฮัตถอย เป็นต้น หรือแม้กระทั่งคนเวียงกุมกามเอง ที่ต้องการจะสืบค้นประวัติศาสตร์ก็เพราะต้องการที่จะใช้ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือร้อยเชื่อมคนเพื่อที่จะนำมาใช้จัดการชุมชน

พอเราพูดถึงงานวิจัยจริงๆ เป็นความหนักใจ และเป็นปัญหาเริ่มต้น แต่เราไม่ต้องกังวลว่าเป็นงานวิจัย คิดแค่ที่เราทำไปเพื่ออะไรแค่นี้ก่อน เจตนาจริงๆ ก็คือ ศึกษาหรือสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สืบค้นเพื่ออะไรที่วิจัยต้องชัดก่อน ชาวบ้านอาจไม่เข้าใจ แต่ที่วิจัยต้องทำความเข้าใจ ส่วนหนึ่งคือการเพิ่มศักยภาพของที่วิจัยก่อน สุดท้ายอาจไม่ได้ข้อมูลอะไรมากมาย แต่ที่วิจัยต้องได้ คือที่วิจัยต้องทราบว่าทำไม สิ่งที่ยากได้ก็คือระหว่างทางของการทำวิจัย เป็นประสบการณ์

ถ้าพูดถึงประวัติศาสตร์ในงานเขียนของนักวิชาการ จากของเก่า จากพัสสา ถือว่าเป็นความรู้ แต่ชาวบ้านได้อะไร บางทีอาจไม่มีประโยชน์อะไรกับชาวบ้าน วัตถุประสงค์ของเราไม่ใช่แค่ทำเป็นรูปเล่มแล้วส่ง แต่เป็นการทำงานวิจัยที่รับใช้อะไรสักอย่าง อาจเป็นชุมชน อย่างที่มเวียงกุมกาม มีความไม่เข้าใจเกิดขึ้นเยอะมาก แต่กระบวนการวิจัยอาจทำให้เกิดความเข้าใจกันบ้าง คำว่ารับใช้ อาจแก้ไขปัญหปัจจุบันที่เจอก็ได้ แต่ก็อาจไปช่วยสร้างความเข้าใจของชุมชนที่มันแตกร้างให้เข้าใจกัน หันหน้าเข้ามาพูดคุยกันบ้าง อย่างใจหทัยบอกว่า เพื่อสืบค้นประวัติศาสตร์ เพื่อให้ชุมชนอยู่ร่วมกันกับโบราณสถานอย่างยั่งยืน ฟังแล้ววงแต่อยู่ร่วมกันอย่างไร แต่การที่เราเข้าไปเรียนรู้อะไรบางอย่าง แล้วเกิดความรู้สึกบางอย่างสำคัญ ถ้าจะปรับให้ชัดก็คือ เพื่อสืบค้นประวัติศาสตร์ เพื่อมารับใช้... นี่สำคัญ จะต้องเน้นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างที่วิจัยและชาวบ้าน ถ้าเป็นไปได้ต้องมีคนนอกมาช่วย อาจมาช่วยตีความ ช่วยสนับสนุน ถ้าเป็นการแค่สัมภาษณ์ แล้วมาเขียน พิมพ์ฯ ส่ง ก็จะไม่ได้อะไรเลย ไม่เรียกว่ากระบวนการ

กระบวนการ คือ การเข้าไปเรียนรู้ โดยคนใน แต่ให้คนนอกมาช่วยตั้งคำถาม แต่ไม่ใช่ให้ครูบาอาจารย์มาตีความเอง จากการทำไปสัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่ได้อะไรมาบ้าง แต่สิ่งที่ต้องดึงออกมาคือคุณค่าในความหมายของพ่ออยู่แม่อยู่ที่ให้ มันจึงจะมาแปลงเป็นพลังเพื่อไปจัดการกับปัญหา คือ ถ้าข้อมูลที่ได้มาเป็นข้อมูลแล้วเราไม่ได้ทำความรู้สึกร่วมกับมันเราก็จะไม่ได้อะไร สาระอยู่ที่นี้ ก็คือ

การไปเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ จากเอกสาร จากพับสา เขียนได้หมด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทำมาหากิน แต่ในเรื่องของคุณค่า จะยกตัวอย่าง เช่นพ่อหนานคนหนึ่ง ที่บ้านสันทรายงาม ม่อซือทำไร่นานา วันหนึ่งแกตั้งคำถาม แล้ววันหนึ่ง แยกไปทำไร่นานามา กลับมาที่บ้านแล้วพ่อแม่ทำกับข้าวไว้ให้กิน ซึ่งเป็นวิถีปกติ แกก็คิดว่า ทำไมโตจนปานนี้พ่อแม่ยังต้องทำให้อีก จากคำถามมันก็มีพลัง ก็คือเรื่องของความกตัญญู ต่อมาแกคิดสร้างพิธีกรรม คือการขอขมาบ้าง การแสดงความกตัญญูบ้าง สำหรับที่มอซือเมื่อได้ข้อมูลจากชาวบ้านมาแล้ว ไม่ได้ตั้งคำถามก็จะไม่รู้ถึงคุณค่าของข้อมูลที่ได้มา เราต้องมาตั้งคำถามและมาร่วมกันวิเคราะห์ว่ามีอะไรที่ซ่อนอยู่ เราก็จะไม่ได้รู้ว่ามันจะนำมาปรับใช้อะไร การจะทำให้คนหันหน้ามาคุยกันต้องทำอะไร ต้องมีความหมายในเรื่องเหล่านั้นๆ สิ่งที่เกี่ยวข้องกันทำก็คือเวที แต่ถ้าทำซ้ำกันแล้วจะเบื่อ แต่เวทีต่อไปต้องเอาคุณค่าขึ้นมา โดยมีโจทย์ว่าคนเวียงกุมกามสมัยก่อนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขมาด้วยอะไร แล้วตอนนี้มันเป็นอย่างไร มันให้ภาพที่เปรียบเทียบได้ ว่าทำไมมันถึงเปลี่ยนไป เพื่อที่จะได้ค้นหาดูว่าอะไรที่เป็นคุณค่าเดิมแล้วหายไป ต้องมาดูว่าการช่วยเหลือและแบ่งปัน เกิดจากอะไร สมัยก่อนอาจเป็นเพราะเรื่องศาสนาหรือความเชื่ออะไรบางอย่าง การช่วยเหลือกันมันอยู่บนคุณค่าของอะไรบางอย่าง เช่นเรื่องศรัทธาและความเชื่อมันต้องมี แล้วถ้าคนวันนี้ไม่เชื่อในสิ่งนั้นแล้วมันจึงหายไป แต่พิธีกรรมบางอย่างมันหายไปแล้ว จะให้กลับมาทำคงไม่ได้แล้ว เราจะสร้างมันขึ้นมาใหม่ได้อย่างไร สมัยก่อนคนมีความสัมพันธ์ร่วมกัน มีความเชื่ออย่างเดียวกัน จึงมีพลังร่วมกัน คุณค่ามันจะอยู่หรือไม่อยู่ขึ้นอยู่การปฏิบัติร่วมกัน แต่การจัดการอาจต้องเอาวิชาการสมัยใหม่เข้ามาช่วยเสริม สมัยนี้เรื่องที่ไม่เหลือเลยก็คือเรื่องของจิตวิญญาณ สมัยก่อนจะมีเรื่องขวัญข้าว แต่ตอนนี้ไม่มีแล้วเป็นเพียงแค่อินค้า แค่อาหารที่ต้องกินกันเข้าไป ท่ามกลางการต่อสู้คำว่าคุณค่ามันจะกลับมาปรับใช้อะไรได้บ้าง ไม่ได้จะเรียกร้องให้กลับคืนมาทั้งหมด แต่เราพอจะทำอะไรได้บ้างก็ควรทำ แต่แน่นอนต้องมีคนที่ถูกครอบงำ อาจเป็นกลุ่มคนที่เป็นผู้นำ หรือคนรุ่นหลัง สำหรับที่ทำมานั้นตั้งต้นได้คืออยู่แล้วแต่อย่างไรก็ตาม การทำงานวิจัยนั้นต้องมีคนเข้าใจ แต่คนไม่เข้าใจก็มีอยู่เหมือนกัน เราจะทำอย่างไร เราจะเข้าหาคนที่ไม่เห็นด้วยคงยาก ถ้าเราจะเอาเนื้อหาที่เป็นประวัติศาสตร์อย่างเดียวมันจะไม่เห็นชีวิตในเชิงกระบวนการที่จะเข้าไปสืบค้นประวัติศาสตร์แล้วทำให้เห็นคุณค่าของชีวิตตรงนี้จะสำคัญกว่า

ช่วงที่ผ่านมาเป็นช่วงของการพยายามสร้างความเข้าใจให้กับชุมชน เป็นการสร้างความเข้าใจว่าถ้าพูดถึงการค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชาวบ้านเข้าใจมากน้อยแค่ไหน ถ้าเราจะจัดกลุ่มคนจำแนกกลุ่มชน เราพอจะจำแนกได้ไหม เพื่อเข้าใจคนในวันนี้ว่า ถ้าพูดถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คนคิดอย่างไรกันบ้าง บางคนอาจจะว่าดี บางคนอาจจะเฉยๆ บางคนบอกทำไปทำไม ที่จะสรุปกันในแง่ของการสร้างความเข้าใจ เราใช้วิธีการสร้างความเข้าใจอย่างไร ที่ทำผ่านมาก็คือการทำเวที และการเข้าถึงคนแต่ละคนแก่ รวมถึงวิธีการไปคุยกับคนแต่ละคนแก่ ว่ามีวิธีการอย่างไร แล้วมีความรู้สึกอย่างไร มีความเข้าใจเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร นี่ยังไม่เกี่ยวข้องกับตัวข้อมูลที่เราได้มา แต่เป็นเรื่องของการกระบวนการเข้าไปเรียนรู้ชาวบ้าน โดยสรุป ตัวเนื้อหาเกี่ยวกับกระบวนการต้องไปด้วยกัน

๔.๒ รูปแบบกิจกรรมกระบวนการการสืบค้นประวัติศาสตร์ตามวิถีของชุมชน

๔.๒.๑ โครงการการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเขิน วัดสันกำแพง สันกำแพง

การจัดโครงการและกิจกรรมทุกครั้งได้ยึดถือปฏิบัติตลอดมาคือ มีการประชุมวางแผน การดำเนินงานที่เน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านและการสรุปรงานทุกครั้ง ดังนั้น การจัดโครงการและกิจกรรมต่อมาจึงอาศัยการกำหนดโครงการและกิจกรรมที่ชัดเจน

ตลอดระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นต้นมา ผู้วิจัยได้ร่วมกับชาวบ้าน สันกำแพง พัฒนาชีวิตวัฒนธรรมไทยเขินบ้านสันกำแพง ในหลายลักษณะ ตั้งแต่การพัฒนาที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมโดยผ่านโครงการและกิจกรรม ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น ๔ ลักษณะด้วยกันดังนี้

๑. โครงการและกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ

ในวาระโอกาสสำคัญของชาติและเป็นวันหยุดราชการเป็นโอกาสหนึ่งที่ชาวบ้านสันกำแพงได้ร่วมกันทำโครงการและกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกฝ่าย ประกอบด้วย ก

๑.๑ กิจกรรมวันแม่แห่งชาติ ๑๒ สิงหาคม และวันพ่อแห่งชาติ ๕ ธันวาคม

กิจกรรมทั้งสองนี้เป็นกิจกรรมที่บรรดาพลกนิกรชาวไทยต้องแสดงออกต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ได้อาศัยอยู่ผืนแผ่นดิน และสนองนโยบายของรัฐบาลที่ได้ยกย่อง วันดังกล่าวเป็นวันพ่อและวันแม่แห่งชาติ สำคัญที่สุดของการอยู่ร่วมกันของสังคมและครอบครัวคือการปลูกฝัง ส่งเสริม และสืบทอด หลักศีลธรรมและจริยธรรม การแสดงออกถึงกตัญญูทเวทิตาธรรมของเยาวชนในหมู่บ้านซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์อันมีคุณค่ายิ่ง วันงาน ตอนเช้าประมาณตี ๕ มีการวิ่งเดินออกกำลังกาย เทิดพระเกียรติ จากนั้นจะเข้าสู่พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ไหว้พระ รัชสิล ฟังปาฐกถาธรรม ออกรับบิณฑบาต รับพรจากพระสงฆ์

กิจกรรมเดินวิ่งเทิดพระเกียรติ

ออกรับบิณฑบาต

๑.๒ กิจกรรมวันขึ้นปีใหม่

วันขึ้นปีใหม่ถือว่าเป็นวันที่เหมาะสมยิ่งสำหรับการเริ่มต้นพัฒนาโดยเฉพาะ อย่งเรื่องเกี่ยวกับบุคลิกภาพและการสร้างสัมพันธภาพในชุมชน การจัดงานวันขึ้นปีใหม่เป็นความร่วมมือของบุคคลหลายฝ่ายมีทั้งวัด กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน พ่อบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่โดยแบ่งแยกขั้นตอนการทำงานโดยอาศัยระบบทางสังคมคือพระสงฆ์จะเน้นเรื่องของศีลธรรม จริยธรรม กำลังใจ ทิศทางชีวิตที่ถูกต้อง ผู้เฒ่าผู้แก่จะเป็นเรื่องของงบประมาณที่จะดำเนินการ ในส่วนพ่อบ้านแม่บ้านจะเป็นพี่เลี้ยงในการจัดงานแก่เยาวชน และที่สำคัญที่สุดก็คือเยาวชนเองจะเป็นผู้ดำเนินการจัดงาน

ในงานก็จะมีการเล่นฉลองกันโดยทำอาหารมารับประทานร่วมกัน เล่นกิจกรรมต่าง ๆ เช่น เล่นเกมส์ ร้องเพลง กล่าวคำอวยพร เป็นต้นในตอนเช้าวันที่หนึ่งจะมีการทำบุญตักบาตรตามถนนในหมู่บ้าน ทุกหลังคาเรือนจะพาลูกหลานออกมาใส่บาตร ก่อนออกเดินบิณฑบาต เจ้าอาวาสจะกล่าวอวยพรปีใหม่แก่ประชาชนในหมู่บ้านทางเสียงตามสาย เมื่อกล่าวจบแล้วก็จะออกรับบิณฑบาต จากศรัทธาประชาชน ในส่วนของอาหารบิณฑบาตทางวัดจะแบ่งไว้ฉันส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งก็จะนำไปมอบให้โรงเรียนในชุมชนเพื่อเป็นอาหารกลางวัน

๒. โครงการและกิจกรรมอบรมจริยธรรมเยาวชน

โครงการและกิจกรรมอบรมจริยธรรมเยาวชนเป็นกิจกรรมที่เน้นการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ๑๓ ประการตามแนวทางหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๓๓ ได้แก่ ความใฝ่รู้ ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความประหยัด ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีระเบียบวินัย ความเสียสละ ความเมตตากรุณา ความกตัญญูกตเวทีก การตรงต่อเวลา ความสามัคคี ความยุติธรรม เป็นผู้มีความรับผิดชอบและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี ประกอบด้วยโครงการและกิจกรรมการอบรมจริยธรรมนักเรียนระดับประถมศึกษาโดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน และโครงการบวชสามเณรภาคฤดูร้อน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑ โครงการและกิจกรมนำภูมิปัญญาชาวบ้านพัฒนาจริยธรรมเยาวชน

จากการปรึกษาหารือกันระหว่างอาจารย์ ดวงฤทธิ์ เกติมา นำปัญหาภายในโรงเรียนมาปรึกษาว่าสภาพนักเรียนมีจำนวนลดลง คุณภาพนักเรียนมีน้อย ไม่มี ความกระตือรือร้น พฤติกรรมก้าวร้าว ในที่สุดวัดสันกำแพงจึงร่วมกันกับคณะกรรมการศึกษาวัดทรายมูล ดำเนินโครงการความต้องการของชุมชนพ่อแม่ผู้ปกครองของนักเรียน ในพื้นที่บริการของโรงเรียน ได้แก่บ้านทรายมูล บ้านสันกำแพง บ้านหัวทุ่ง ย่านชุมชนหนาแน่น หลังตลาดอำเภอสันกำแพง ผลปรากฏว่า ชุมชนมีความต้องการที่จะนำภูมิปัญญาชาวบ้านพัฒนาจริยธรรมเยาวชนที่เข้าไปศึกษาโรงเรียนวัดทรายมูล ซึ่งโรงเรียนแห่งนี้เป็นโรงเรียน สังกัดการประถมศึกษาอำเภอสันกำแพง ซึ่งตั้งอยู่ใน หมู่บ้านสันกำแพง มีพื้นที่บริการทางการศึกษา สามหมู่บ้านคือบ้านสันกำแพง บ้านสันโค้ง บ้านหัวทุ่ง

เมื่อทราบความต้องการของชุมชนแล้วทางโรงเรียนร่วมกับวัดสันกำแพงได้ประชุมปรึกษาหารือกันในการแก้ปัญหาชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาหลักศีลธรรมจริยธรรมของเยาวชนในชุมชน ให้มีความประพฤติเรียบร้อยดีงาม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ของผู้ปกครองในที่สุดจึงยกสถานภาพของวัดสันกำแพงให้เป็นศูนย์พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อชุมชน ภายใต้โครงการนำภูมิปัญญาชาวบ้านพัฒนาจริยธรรมนักเรียน

ปราชญ์ชาวบ้าน(คุณยายอุสาห์ ปูอินตะ)สอนการทำกรวยดอกไม้

๓. กิจกรรมการปฏิบัติธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ

โครงการและกิจกรรมนี้เน้นการพัฒนาด้านจิตใจโดยการปฏิบัติธรรม อย่าง
เข้มข้นสำหรับกลุ่มโดยเฉพาะประกอบด้วย กลุ่มผู้สูงอายุจัดกิจกรรมบวชนกขัมมบารมี
(บวชชีพรานมณี) รักษาศีลแปด รับประทานอาหารมังสวิรัต ปฏิบัติพระกรรมฐานและจัดกิจกรรมพระ
ธรรมนำชีวิตแก่กลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวีของอำเภอสันกำแพง

๓.๑ บวชนกขัมมบารมี (บวชชีพรานมณี)

กิจกรรมการบวชชีพรานมณีเริ่มต้นในปี พ.ศ.๒๕๓๖ ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าศรัทธา
ผู้สูงอายุเข้ามาทำบุญเป็นจำนวนมากกว่ากลุ่มอื่น จึงอาศัยเงื่อนไขนี้จัดกิจกรรมส่งเสริม
การปฏิบัติธรรมก่อน โดยผู้วิจัยได้เสนอแนวความคิดในการจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมกับ คณะ
ศรัทธากลุ่มผู้สูงอายุ บ้านสันกำแพงปลา ได้ข้อสรุปว่า ยินยอมพร้อมใจกันจัดกิจกรรมการปฏิบัติขึ้นใน
ระหว่างเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ หลังจากนั้นมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการปฏิบัติธรรมให้
ชาวบ้านสันกำแพงปลาได้รับทราบเพื่อชักชวนให้ผู้มีจิตศรัทธาได้เข้าร่วมกิจกรรม การจัดเตรียมงาน ด้าน
สถานที่และแนวทางการอบรม โดยสถานที่ที่ใช้คือ ศาลาบำเพ็ญบุญวัดสันกำแพงปลา และ ได้
เตรียมเชิญวิทยากรพระอาจารย์ปฏิบัติกรรมฐานและวิทยากรผู้บรรยายธรรม กิจกรรมการปฏิบัติธรรมในแต่ละ
วันได้กำหนดกิจกรรมไว้อย่างชัดเจน

กิจกรรมบวชชีพรานมณี

๓.๒ กิจกรรมพระธรรมนำชีวิตกลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวี

เนื่องจากกลุ่มเครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวีของอำเภอสันกำแพง ประสบปัญหาด้านการ
จัดกิจกรรม ไม่มีสถานที่จัดกิจกรรมพบปะกลุ่มที่แน่นอน ผู้วิจัยได้มีโอกาสได้ไปบรรยายธรรมแก่กลุ่ม
เครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวีที่โรงพยาบาลสันกำแพงในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ประธานกลุ่มได้ปรึกษาหารือถึง

การประสบปัญหาดังกล่าวแก่ผู้วิจัย จึงถือโอกาสแนะนำว่าวัดเป็นศาสนสถานพอจะเกื้อกูลในเรื่องของสถานที่กับกลุ่มเครือข่ายผู้ติดเชื่อเอชไอวีได้ จากจุดเริ่มต้นในการให้โอกาส ดังกล่าว จึงสานสัมพันธ์ระหว่างวัดกับกลุ่มเครือข่ายผู้ติดเชื่อเอชไอวี มีพันธะที่ต้องใช้สถานที่วัดสันกำแพงปลาผู้วิจัย ชุมชน และกลุ่มเครือข่ายผู้ติดเชื่อเอชไอวี ติดต่อกันมาเป็นลำดับเป็นเวลา ๓ ปี

การดำเนินกิจกรรมทุกวันศุกร์ต้นเดือนเวลาประมาณ ๙.๐๐-๑๑.๐๐ น.จะมีการฟังบรรยายธรรม สนทนาธรรมและเจริญสมาธิภาวนา และในบางโอกาสกลุ่มเครือข่ายผู้ติดเชื่อเอชไอวีจะนำเยาวชนกลุ่มที่มีพฤติกรรมเสี่ยง มาขอใช้สถานที่อบรมกับทางวัด วิทยากร บางส่วนเป็นพระสงฆ์ในวัดบรรยายเกี่ยวกับเรื่องธรรมะเสริมสร้างและให้กำลังใจ บางส่วนมาจากโรงพยาบาลมีเนื้อหาเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพและการใช้ยา บางส่วนจากกลุ่มเครือข่ายผู้ติดเชื่อเอชไอวีเองอธิบายเรื่องทักษะการดูแลตนเอง ไม่ให้ติดยาและเชื้อเอชไอวี เนื้อหาการอบรมกลุ่มเครือข่ายผู้ติดเชื่อเอชไอวีจะกำหนดขึ้นมาเอง

๔. โครงการและกิจกรรมอนุรักษ์ สืบทอดประเพณีวัฒนธรรมไทยเขิน

โครงการและกิจกรรมนี้เริ่มต้นการจัดทำโดยผู้วิจัยและชาวไทยเขินบ้านสันกำแพงปลาร่วมกัน โดยเน้นถึงชีวิตวัฒนธรรมของชาวไทยเขินบ้านสันกำแพงปลาเพื่อการอนุรักษ์ และสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม ประกอบด้วย ศูนย์วัฒนธรรมไทยเขิน การแต่งกาย แบบไทยเขินดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ โครงการและกิจกรรมสร้างศูนย์วัฒนธรรมไทยเขิน

จากการเข้าไปปฏิบัติศาสนกิจของผู้วิจัย ณ วัดสันกำแพงปลา สิ่งที่น่าประจักษ์แก่สายตาและความรู้สึกอย่างเห็นได้ชัดคือการเปลี่ยนแปลงเจ้าอาวาสทุกปี ลำพังการสร้างวัดเพื่อจะสืบทอดพระพุทธศาสนาโดยเน้นที่วัดดูอย่างเดียวยังคงไม่สามารถรักษาไว้ได้อย่างยั่งยืน ผู้วิจัยมีแนวคิดว่าควรบูรณาการวิถีชีวิตโดยสรุปคือเรื่องของวัฒนธรรมพัฒนาควบคู่ไปกับการสร้างวัด เริ่มแรกผู้วิจัยเก็บรวบรวมวัตถุเครื่องใช้เก่า ๆ มาปิดทำความสะอาดและตั้งแสดงไว้ในกุฏิ เมื่อมีญาติโยมมาทำบุญจะเสนอแนวคิด เรื่องการสร้างศูนย์วัฒนธรรมเพื่อเป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง สิ่งที่เกิดขึ้นในขณะนั้นมีคนนำวัตถุ เครื่องใช้ต่าง ๆ มาถวายและที่สำคัญนางเทียมจันทร์ นำบุญจิตรได้ถวายปัจจัยจำนวน สองแสนบาท ในโอกาสทำบุญวันเกิด เพื่อสร้างศูนย์วัฒนธรรมไทยเขินบ้านสันกำแพงปลา หลังจากนั้นก็มีศรัทธาประชาชนมาสมทบในรูปแบบของผ้าป่า หรือบริจาคเงินสดให้แก่ทางวัดอย่างสม่ำเสมอ จนในที่สุดการก่อสร้างอาคารดังกล่าว จึงแล้วเสร็จอย่างสมบูรณ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ สิ้นทุนทรัพย์ทั้งสิ้น ๑,๐๙๐,๐๐๐ บาท หลังจากนั้นก็นักศึกษาจากสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ได้ช่วยเหลือในการจัดทำทะเบียนประวัติวัตถุสิ่งของและจัดหมวดหมู่ วัตถุโบราณทั้งหมดในศูนย์วัฒนธรรมจนสามารถเปิดให้ผู้สนใจได้เข้าชมและศึกษาจนถึงปัจจุบัน

ศูนย์วัฒนธรรมไทยเขินบ้านสันกำแพงปลาแล้วเสร็จอย่างสมบูรณ์เป็นประจักษ์พยานที่บ่งชี้ถึงความร่วมมือหลายฝ่ายที่มอบวัตถุโบราณแก่วัด หรืออนุกรรมการเฉพาะกิจ ร่วมแรงแข่งขันและศรัทธาประชาชนทุกฝ่ายช่วยเหลือวัตถุปัจจัย แรงงาน ข้อมูลความรู้ และพระสงฆ์สามเณรในวัด ดูแลรักษาความสะอาด ตลอดเวลา

ศูนย์วัฒนธรรมไทยเขินบ้านสันกำแพงปลา

การพัฒนาศักยภาพและหนุนเสริมการสืบค้นประวัติศาสตร์ของชุมชน

โครงการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเขิน สันกำแพงปลา

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในการดำเนินการวิจัยจึงเป็นการร่วมมือกันทำงานระหว่างผู้วิจัยกับคณะวิจัยและชาวบ้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งแบ่งการดำเนินงานดังนี้

๑. **ขั้นเตรียมการ** ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยและทีมวิจัยได้เตรียมการทั้งส่วนของการเตรียมชุมชนและการพัฒนาโครงการ พัฒนาศักยภาพไปพร้อมกันในเวลาที่ใกล้เคียงกัน ตามจังหวะโอกาสของผู้มีส่วนร่วม การเตรียมชุมชน เป็นการเตรียมชาวบ้านทั้ง ๔ หมู่บ้านให้รับรู้ เข้าใจโครงการและกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในโครงการวิจัย ขั้นตอนแรกผู้วิจัยและทีมวิจัยได้ร่วมกันประสานชุมชนเพื่อชี้แจงโครงการ ได้อาศัยจังหวะเวลาที่ชุมชนมีกิจกรรมคือในวันพระ การทำบุญป่าช้าของวัดทรายมูล การเชิญประชุมด้วยหนังสือเชิญทุกครัวเรือนและการประชาสัมพันธ์เสียงตามสายของหมู่บ้าน และ ขั้นตอนที่สองเป็นการเปิดตัวโครงการวิจัยโดยคณะกรรมการจาก ส.ว.ช. คณะวิจัยร่วมกับชาวไทยเขินบ้านสันกำแพงปลาและกลุ่มเครือข่าย เพื่อชี้แจงให้เกิดความเข้าใจตรงกันและได้รับความร่วมมือในเรื่องการสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทยเขินอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาวัฒนธรรมไทยเขินในมิติวัฒนธรรม ผลการเตรียมการครั้งนี้ชาวบ้านเริ่มให้ความสนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยเขินมากขึ้น พุดเกี่ยวกับเรื่องเขินมากขึ้น อาทิ การพูดภาษาไทยเขิน การแต่งกาย เป็นต้น

๒. **ขั้นพัฒนาโครงการวิจัยและเตรียมนักวิจัยชุมชน** เพื่อให้ได้โครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ผู้วิจัยและทีมวิจัยได้เข้าร่วมพัฒนาโครงการ ๒ ครั้ง คือ กรุงเทพมหานคร ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย และเชียงใหม่ ณ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ วัดสวนดอก และการเตรียมคณะวิจัยนั้นผู้วิจัยและคณะวิจัยได้เข้าร่วมเสริมศักยภาพการวิจัยซึ่งจัดโดยสถาบันโพธิยาลัย ณ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ วัดสวนดอก มี ดร.กาญจนา แก้วเทพและทีมงานเป็นวิทยากรบรรยาย และขั้นตอนต่อมาคือ การประชุมวางแผนการวิจัยกับคณะวิจัยและผู้นำชาวไทยเขินทั้ง ๔ หมู่บ้าน จำนวนคน ๓๐ คนเพื่อขอความร่วมมือในเบื้องต้นและจัดทำแผนปฏิบัติการวิจัย

๓. **ขั้นดำเนินการวิจัย** สำหรับขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญของงานวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องชัดเจน ผู้วิจัยและคณะวิจัยต้องทำงานวิจัยร่วมกับชาวบ้านโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ช่วงแรกเป็นการสำรวจพื้นที่ชุมชน ทำโดยผู้วิจัยและคณะวิจัยขอความร่วมมือกับผู้ท้องถิ่นเพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้นในเรื่อง แผนที่ชุมชน แผนที่บุคคล เป็นต้น และการศึกษาเอกสารชั้นต้นจากตำราที่ผู้รู้ได้ศึกษาไว้ก่อนแล้ว ต่อมามีการจัดเวทีชาวบ้าน เป็นการสำรวจในขั้นต้นและกระตุ้นจิตสำนึกในความเป็นไทยเขิน ทบทวนความทรงจำเพื่อสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทยเขินและขยายพื้นที่การพัฒนาวัฒนธรรม ผู้วิจัยและทีมวิจัยจะจัดเวทีชาวบ้านโดยอาศัยเวทีธรรมชาติ คือ ในวันพระเข้าพรรษาพ.ศ.๒๕๕๗ ตั้งแต่เดือนกรกฎาคมถึงตุลาคม จำนวน ๑๒ ครั้งและตามโอกาสอันเหมาะสม และมีการสนทนากลุ่ม เป็นการสนทนาในประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยเตรียมไว้เฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพื่อให้เป็นภาพที่ต่อเนื่องสมบูรณ์ และเพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลอีกทางหนึ่งด้วย การสนทนากลุ่มจะจัดทุกหมู่บ้านโดยการสนทนากันจำนวน ๒-๓ คนและจัดขึ้นตามจังหวะโอกาสเวลาของผู้ให้ข้อมูลและการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการสัมภาษณ์ข้อมูลประวัติศาสตร์เชิงลึกเฉพาะเรื่องที่ผู้ให้ข้อมูลหลักมีความชำนาญและรู้เรื่องนั้นดีที่สุด จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง ๔ หมู่บ้าน

นอกจากการเตรียมชุมชน การจัดเวทีชาวบ้านและการสนทนากลุ่มซึ่งมุ่งการเก็บข้อมูลเป็นหลักแล้ว ในขณะเดียวกันคณะวิจัยก็ต้องทบทวนการทำงานของคณะเสมอเพื่อแก้ไขปัญหาวางแผนในการเก็บข้อมูลครั้งต่อไป ดังนั้นตลอดระยะเวลาของการทำวิจัยคณะวิจัยจึงประชุมกันบ่อยมากทั้งการปรึกษาหารือรอบและการประชุมครบทีมวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การประชุมวางแผนและปรับปรุงการทำงานของคณะวิจัย ๑๒ ครั้ง

คณะผู้วิจัย ประกอบด้วยคณะพระภิกษุสามเณรวัดสันกำแพงลา ซึ่งเป็นผู้สนใจในเรื่องราวประวัติศาสตร์ไทยเขินและเป็นผู้ใกล้ชิดชิดกับชาวบ้านสันกำแพงและหมู่บ้านใกล้เคียงที่เป็นพื้นที่วิจัย มีความเข้าใจวิถีชีวิตของชาวไทยเขิน เป็นพื้นฐาน เป็นคณะผู้วิจัยหลัก โดยมี พระครูสิทธิปัญญาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดสันกำแพงลา ตำบลทรายมูล อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหัวหน้า

คณะวิจัย พระมหาสุกุล มหาวิโร วัดชัยศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่และผู้ร่วมวิจัย วัดสัน
 ก้างปลา ได้แก่ พระณรินทร์ นรินโท พระศักดิ์ชัย จารุวณฺโณ พระสันติ สุนตวิริโย พระเอม ฉนุทสาโร
 พระนิรันดร มหญาโณ พระกิตติศักดิ์ อภิวิฑฒโน

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ ลูกหลานของชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีความสนใจและมี
 ระยะเวลาในการช่วยเหลือในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย นายอภิสิทธิ์ ไหมจันทร์แดง นายเฉลิม
 สุทธเขต นายณัฏกร สุทธเขต นางสาวดวงพร ชัยแก้ว และนายศุภกร แก้วกล้า

การประชุมครั้งที่ ๑ : สร้างความเข้าใจคณะวิจัย

การประชุมครั้งแรกเกิดขึ้นในวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๔๗ ณ วัดสันก้างปลาเป็นการ
 สร้างความเข้าใจร่วมกันภายในคณะวิจัย ถึงแนวทางการทำงานวิจัย ใจหายของคณะวิจัยครั้งนี้คือ เรา
 จะทำวิจัยขึ้นนี้อย่างไรดี เพราะว่าเป็นงานวิจัยด้านประวัติศาสตร์ที่มีมิติของเวลาเกี่ยวข้องกับ เราจะ
 ทำงานอย่างไรให้ทันกับระยะเวลาของงานวิจัย

ผลการประชุมครั้งนี้เป็นการปูพื้นฐานการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการทบทวนเทคนิค
 และวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยเฉพาะเรื่องการวิเคราะห์เชิงคุณลักษณะ (Attribute Analysis)
 มาเป็นแนวทางในการตั้งคำถาม เทคนิคนี้คณะวิจัยได้มาจากการเข้าร่วมประชุมเสริมศักยภาพนักวิจัยที่
 จัดขึ้น ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ วัดสวนดอก อำเภอเมือง
 จังหวัดเชียงใหม่ โดยมี ศ. ดร.กาญจนา แก้วเทพ เป็นผู้บรรยายและให้แนวทางการวิจัย

การวิเคราะห์เชิงคุณลักษณะนี้ทำให้คณะวิจัยรู้แนวทางในการตั้งคำถามในการ
 สัมภาษณ์ เราจะถามอย่างไรที่จะให้ชาวบ้านตอบได้มากที่สุดและง่ายที่สุด และเน้นการมีส่วนร่วมของ
 ชาวบ้านยกตัวอย่างเช่น ถ้าจะถามชาวบ้านเกี่ยวกับอาหาร เพื่อให้รู้ว่าอาหารเชิงเป็นอย่างไรบ้าง ไม่
 ควรถามคำถามกว้างเกินไป ควรถามว่า “ยายมักอะหยังพ่อง” (ชอบกินอะไรบ้าง) “สมัยยาย
 เป็นละอ่อนยายชอบกินอะหยังพ่อง” เพราะเมื่อชาวบ้านฟังแล้วจะตอบได้ง่ายเพราะเป็นภาษา
 พื้นบ้านง่าย ๆ แต่ให้คำตอบที่ชัดเจน และชาวบ้านไม่อึดอัดที่จะตอบ และจะได้รับคำตอบที่หลากหลาย
 อาจจะคำตอบเดียวอาจจะยาวไปจนถึงเครื่องปรุงและเทศกาลอะไรบางอย่างที่ต้องกินอาหารชนิดนั้น ๆ เป็น
 ต้น

จากนั้นคณะวิจัยจึงได้นำเอาคุณลักษณะของชาวไทยเชื้อสายจีนมาเป็นโจทย์และได้ช่วยกันตั้ง
 คำถามย่อยเพื่อนำไปสู่การถามที่ตรงประเด็น สั้นและเข้าใจง่าย แนวคำถามทั้งหมดปรากฏการประชุม
 ครั้งที่สี่

การประชุมครั้งที่ ๒ : พัฒนาทักษะการเก็บข้อมูล

การประชุมครั้งนี้จัดที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เวลา ๑๐.๐๐-๑๕.๐๐ น. พระมหาพิระพงษ์ผู้ประสานโครงการวิจัย ได้อาราธนาคณะวิจัยให้เข้าร่วมสัมมนาพัฒนาทักษะการเก็บข้อมูลภาคสนาม การวิเคราะห์ข้อมูล การตั้งประเด็นคำถามตลอดถึงการจดบันทึกของนักวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพ วิทยากรผู้ให้ความรู้ในครั้งนี้ทางสำนักโศภิตาได้เรียนเชิญ ศ.ดร. กาญจนา แก้วเทพ มาบรรยายพร้อมกับให้พระนิสิตของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเสนอผลงานวิจัยที่ได้รับทุนจาก ส.ก.ว พร้อมกับวิเคราะห์ประเด็นนำเสนอในแง่มุมต่าง ๆ ของพระนักศึกษารวมถึงสรุปเทคนิควิธีการเขียนรายงานการวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการประชุมครั้งนี้นับว่าดีมากที่ให้ความกระจ่างแก่คณะวิจัยในหลายด้านด้วยกัน หากว่าก่อนการทำวิจัยถ้าได้อบรมในลักษณะนี้อีกและใช้เวลามากกว่าเดิมเพราะคณะวิจัยได้เข้าร่วมประชุมเพียง ๒ วันเท่านั้น คณะวิจัยน่าจะได้รับการสนับสนุนในการทำวิจัยเพิ่มเติม คณะวิจัยจึงมาประชุมปรึกษาและมีข้อเสนอที่จะให้มีการจัดอบรมเฉพาะให้แก่คณะวิจัยเพื่อเสริมศักยภาพในการทำวิจัยต่อไป

การประชุมครั้งที่ ๓ : พัฒนาโครงร่างการวิจัย

การประชุมครั้งนี้จัดขึ้นที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยโศภิตา วันที่ ๓ มิถุนายน เวลา ๐๙.๐๐ – ๑๓.๐๐ น. เป็นการประชุมพัฒนาโครงร่างการสืบค้นประวัติศาสตร์ชาวไทยเชื้อสายจีนอำเภอสันกำแพงจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากโครงร่างที่ของงานวิจัยยังไม่ชัดเจน ประเด็นศึกษายังไม่ชัดและลึก จึงทำให้มีการจัดประชุมครั้งนี้

ผลการจัดประชุมของผู้ประสานงานในครั้งนี้ สำหรับคณะวิจัยแล้วได้รับสาระการพัฒนางานพอสมควร การประชุมในภาคเช้าผู้ประสานงานได้เชิญกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นเข้าร่วมวิจัยจำนวนมาก ต่างคนแสดงทัศนคติการศึกษาไปคนละทิศละทาง ขาดเป้าหมายที่ชัดเจนทำให้คณะวิจัยหลงทางเป็นสาเหตุให้เกิดการเสียเวลา อาจเป็นเพราะแต่ละท่านได้เสนอแนะตามความถนัดในงานเฉพาะเรื่องจึงทำให้ภาพรวมของงานวิจัยไม่ชัดเจน แต่ในตอนบ่ายผู้ประสานงานมองเห็นว่าการที่จะทำโครงการชัดเจนมากขึ้นมีกรอบในการทำงานที่ลงตัว จึงใช้วิธีการแบ่งกลุ่มย่อยและให้มีนักวิชาการคอยดูแลเฉพาะเรื่อง คณะวิจัยได้อาจารย์เรณู อรรถฐาเมศร์ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และอาจารย์บัณฑิตจากส.ว.ช. เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาจึงทำให้การพัฒนาโครงการชัดเจนขึ้น

การจัดประชุมย่อยโดยมีพี่เลี้ยงคอยดูแลอย่างใกล้ชิดนี้ ทำให้งานเดินได้สะดวก อาจารย์ที่ปรึกษาอธิบายอยู่หน้ากระดาน คณะผู้วิจัยคอยตอบคำถามที่อาจารย์ปรึกษาได้ถามมา การซักถามเริ่มต้นด้วยตั้งแต่ ชื่อของโครงการ หลักการและเหตุผล ตลอดถึงวิธีการต่าง ๆ ตาม

หัวข้อรายงานการวิจัย การซักถามโต้ตอบระหว่างคณะผู้วิจัยกับอาจารย์เริ่มได้ประเด็นที่น่าสนใจ เพราะอาจารย์เรณูท่านต้องการอยากจะให้คณะวิจัยได้ “ชนวัว” ลักเส้นเพื่อมาเป็นพระเอกในการทำวิจัย มิใช่เอาวัวมาทั้งตัว พอมาถึงตรงนี้คณะวิจัยจึงพอมองชนวัวและถอนชนวัวได้บ้าง คณะวิจัยจึงลงความเห็นไปที่ “ผ้าและกระบวนการทอผ้าของชาวไทยเขิน” น่าจะเป็นพระเอกของงานวิจัยนี้ได้ และอาจารย์เรณูยังฝากย้ำถึงกระบวนการคิดในการทำวิจัย ว่า “อย่าเอาเกวียนนำหน้าวัว” นั้นหมายถึงอย่าเอาทฤษฎีนำหน้ามากเกินไป

การประชุมย่อยใช้เวลาราว ๒ ชั่วโมง จึงทำให้ได้โครงร่างการวิจัยออกมาเรียบร้อย ตามรูปแบบของงานวิจัย

การประชุมครั้งที่ ๔ : พัฒนาศักยภาพคณะวิจัย

การประชุมครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาศักยภาพคณะวิจัย ณ วัดสันกำแพงปลา วันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๔๗ เวลา ๑๖.๐๐-๑๘.๐๐ น. คณะวิจัยมานั่งคุยกันว่าเราจะเก็บข้อมูลอย่างไร เก็บกับใคร และที่สำคัญจะถามเขาอย่างไรจึงจะได้คำตอบที่ต้องการ การประชุมนี้เราประชุมอย่างเป็นกันเอง เนื่องจากเป็นพระภิกษุสามเณรด้วยกันทั้งนั้น การประชุมรอบนี้เราตั้งเป้าหมายในการเก็บข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ของชาวไทยเขินเป็นอันดับแรก

หลังจากพูดคุยกันแล้ว มีการนำเสนอความเห็นที่หลากหลายของคณะวิจัย การนำเสนอ มีการระดมความคิดและบันทึกบนกระดาน โดยใช้หลักการวิเคราะห์แบบคุณลักษณะเพื่อให้เห็นข้อมูลที่เป็นภาพรวม จากนั้นจึงได้รวบรวมเอาประเด็นสำคัญที่ต้องการศึกษาออกมา

ประเด็นที่ต้องการศึกษาที่เราเห็นพ้องต้องกัน คือ เรื่องการทอผ้า หัวหน้าโครงการของเราสะท้อนว่า

“ชาวไทยเขินที่เป็นอยู่ได้อย่างมั่งคั่งจนทุกวันนี้ก็เพราะ ผ้า ชาวบ้านทอผ้ากันมาตั้งแต่บรรพบุรุษแล้วสืบทอดมาจนปัจจุบัน พัฒนาการจนกระทั่งเป็นผ้าส่งออก เป็นสินค้าหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ผ้ามีความสำคัญต่อชาวไทยเขินมาก สมัยก่อนอาจเป็นอาชีพรองจากการทำนา แต่ปัจจุบันกลายเป็นอาชีพหลักที่ทำรายได้แก่ครอบครัวและทำชื่อเสียงให้แก่ชุมชน ”

การศึกษาเรื่องผ้าจึงกลายเป็นเรื่องสำคัญอันดับแรกไป ต่อมาจึงได้จึงได้นำเอาประเด็นที่สำคัญพอ ๆ กับเรื่องผ้า คือ เรื่อง การใช้ทรัพยากร เนืองจากชาวบ้านไทยเขินทั้งสี่หมู่บ้านอาศัยอยู่ละแวกเดียวกันบริเวณรอบหมู่บ้านรายล้อมด้วยทุ่งนาซึ่งเป็นพื้นที่หลักในการประกอบอาชีพของชาวบ้าน ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน

เรื่องสำคัญต่อมา คือ เรื่องเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของชาวไทยจีน มีพัฒนาการความเจริญมาตั้งแต่อดีต อย่างเช่น ชีวิตก่อนที่จะมีไฟฟ้าใช้ สมัยสงครามโลก ครั้งที่สองเป็นต้น เหตุการณ์เหล่านี้สำคัญเพราะเป็นการต่อสู้ของชีวิตของชาวไทยจีนจนกระทั่งเอาตัวรอดมาปัจจุบัน จึงนับว่าน่าสนใจมาก

เรื่องต่อมาเป็นเรื่องของความเป็นมาหรือประวัติของชาวไทยจีน เรื่องนี้มาในอันดับนี้ก็เพราะว่า ประวัติเบื้องต้นที่คณะวิจัยได้รับทราบเป็นข้อมูลอยู่ก่อนแล้ว หัวหน้าโครงการของเราบอกว่า

“นับตั้งแต่มารับตำแหน่งเจ้าอาวาสและได้พูดคุยกับชาวบ้าน เขาก็พูดว่าเขาเป็นจีน
ปู่ย่าตายายอพยพมาจากเมืองเชียงตุงประเทศพม่า”

สำหรับประวัติความเป็นมาของชาวบ้านสันกำแพงปลาพองจะรับทราบในเบื้องต้น ส่วนประวัติความเป็นมาของอีกสามหมู่บ้านยังคงเป็นปัญหาที่สืบค้นต่อไป นอกจากประวัติความเป็นมาแล้ว เรายังมุ่งศึกษาถึงคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลด้วย เนื่องจากการสอบถามรายละเอียดจากบุคคลเพื่อจะได้นำข้อมูลมาสอบเทียบกันว่าตรงกันหรือไม่

สองเรื่องสุดท้ายที่ต้องการสืบค้นคือ สังคมและครอบครัว และความเชื่อ เราต้องการทราบว่า ชาวไทยจีนเป็นอยู่กันอย่างไรตั้งแต่ในอดีต มีความสัมพันธ์กันในลักษณะไหน มีความเชื่อเป็นอย่างไร

หลังจากได้ประเด็นปัญหาที่ต้องการแล้ว เราก็แบ่งกลุ่มย่อยและแบ่งปัญหาออกมา เพื่อให้กลุ่มได้นำไปตั้งเป็นคำถามย่อยเพื่อที่เวลาออกเก็บรวบรวมข้อมูลจะได้เก็บข้อมูลได้ง่าย สะดวกต่อคนอื่นด้วย การแบ่งงานกันนี้เราตกลงกันว่าให้เวลาสามวันจึงนัดประชุมกันเพื่อรวบรวมคำถามทั้งหมด

การประชุมครั้งนี้เราได้รวบรวมคำถามที่จะลงภาคสนามจริง จากประเด็นปัญหาหลักที่ตั้งไว้ เราได้กรอศึกษาเพื่อเป็นคำถามโดยแยกเป็นแนวคำถามหลัก แนวคำถามย่อย วิธีการถามและวัตถุประสงค์ดังนี้

ขอบเขตคำถามที่สำคัญ

แนวคำถามหลัก	แนวคำถามย่อย/วิธีการถาม	จุดประสงค์
คุณสมบัติ	พ่อแม่ของยายเป็นเงินก่อ สมัยเมื่อแม่เป็นละอ่อนเป็นหื้อแม่เยยะ หยั่งพ่อง ยายเป็นเงินกี่ ?	เพื่อทราบคุณสมบัติส่วนตัว และอำนาจหน้าที่ระดับ หมู่บ้านและในครัวเรือน

	<p>มีหน้าที่อะไรในหมู่บ้านหรือในบ้าน?</p> <p>สมัยยามหนุ่มเขาจะว่าหากินทางใด?</p> <p>ยายอายุเท่าใดแล้ว?</p>	
ประวัติหมู่บ้าน และไทยจีน	<p>สภาพหมู่บ้านของเขาสมัยเมื่อยายเป็นละ อ่อนเป็นจะใดพ่อง เล่าหื้อฟังกำเตอะ หน้าบ้านของยายเมื่อก่อน</p> <p>ยายเคยได้ยินคนเฒ่าคนแก่เป็นแล้วว่า จีนเขามาอยู่ที่นี่จะใดพ่อง ?</p> <p>ยายเชื่อก็เขามาจากเชียงตุง เชื่อเพราะอะไร ไม่เชื่อเพราะอะไร</p> <p>ชื่อหมู่บ้านเขานี้มีมาเมิ่นแล้วกำเจ้า? วัดกับโหงเฮียนอันไหนสร้างก่อน? สร้างเมื่อใด ใครเป็นคนสร้าง</p>	<p>เพื่อทราบประวัติความเป็นมา ของหมู่บ้านและความเป็นมา ของจีน</p> <p>เพื่อทราบที่ตั้งของสิ่งที่สำคัญ</p>
สังคมและครอบครัว	<p>เมื่อก่อนหมู่บ้านเขานี้มีคนนักก็ยาย มีก็หลังคาเฮือน</p> <p>ครอบครัวยายมีหลายคนก็ ?</p> <p>มีญาติดีที่เป็นจีนอยู่นอกบ้านมีก็ยาย อยู่หมู่บ้านใด</p>	<p>เพื่อทราบถึงวิถีชีวิตของชาว ไทยจีนและความสัมพันธ์ ของเครือญาติ</p>
ศาสนาพุทธ	<p>เมื่อก่อนไปวัดกับบ่เตียวนี้เหมือนกันก็ เหมือนกันอย่างไร</p> <p>ไม่เหมือนกันอย่างไร</p> <p>ไปวัดทำอย่างไรพ่อง</p> <p>ไปวัดต้องเตรียมตัวอย่างไรพ่อง</p> <p>เมื่อก่อนเวลาไหว้พระว่าอย่างไรพ่อง</p>	<p>เพื่อทราบคตินิยมความเชื่อ ด้านศาสนาพุทธ</p>
ความเชื่อ	<p>สมัยก่อนเคยเห็นเป็นเลียงผีกี่</p> <p>ผีอะหยัง</p> <p>ใครเป็นคนเลี้ยง</p> <p>เอาอะไรบ้างไปเลี้ยง</p> <p>ผีอยู่ที่ไหนบ้าง บ้าน/วัด/ หอเสื้อบ้าน</p> <p>เคยเห็นผีเข้าก็ยาย</p>	<p>เพื่อทราบถึงความเชื่อระดับ ชาวบ้าน</p>
เหตุการณ์สำคัญ	สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยายทันเห็น	เพื่อทราบเหตุการณ์ในตอน

สงคราม	เหตุการณ์นั้นกี่ ? ตอนนั้นทำอะไรอยู่ ? สภาพตอนนั้นเป็นจะดีพอง ? ตอนสงครามน่ากลัวก็ตาย มีข้อห้ามอะไรบ้างเกี่ยวกับสงคราม	สงครามโลกครั้งที่ ๒ มี ผลกระทบต่อการเดินทางชีวิต อย่างไร
เหตุการณ์สำคัญ รถไฟ	รถไฟมาเชียงใหม่ครั้งแรกอายุ เท่าใด ? ชาวบ้านเขาว่าหากินอะไร การเกษตร หรือทอผ้า	เพื่อทราบเหตุการณ์ในตอน รถไฟมาเชียงใหม่ครั้งแรก มี ผลกระทบต่อการเดินทางชีวิต อย่างไร
เหตุการณ์สำคัญ โรงงาน	ยายเคยไปทอผ้าที่โรงงานก็ ? ใครเป็นเจ้าของโรงงาน ? โรงงานตั้งอยู่ที่ไหน ? ได้ค่าจ้างเท่าไร? ยายทออะไรพอง ?	เพื่อทราบเหตุการณ์สำคัญ ของการตั้งโรงงานมี ผลกระทบต่อการทำงาน
เหตุการณ์สำคัญ ไฟฟ้า	บ้านยายมีไฟฟ้าใช้นานแล้วหรือยัง เมื่อก่อนไม่มีไฟฟ้าใช้แล้วอยู่กันอย่างไร ตอนไม่มีไฟฟ้าใช้ทำอะไรสองกลางคืน	เพื่อทราบเหตุการณ์สำคัญ ตอนไฟฟ้าเริ่มเข้าสู่หมู่บ้าน มี ผลต่อการดำเนินชีวิตอย่างไร
การใช้ ทรัพยากรธรรมชาติ น้ำ	บ้านเขานี้ใช้น้ำจากที่ใด ใครเป็นหัวหน้า เหมืองฝาย มีวิธีการแบ่งน้ำอย่างไร มีปัญหาการใช้น้ำอย่างไรบ้าง	เพื่อทราบการใช้ทรัพยากรน้ำ ที่สัมพันธ์กับอาชีพของชาว ไทยจีน
การใช้ ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ที่ดิน	บ้านที่อยู่ของยายมีกี่ไร่ ที่นา ทำนาในสมัยก่อนยายก็ไร่ มีการเช่าที่นาทำก็ยาย	เพื่อทราบการใช้ทรัพยากรดิน ที่สัมพันธ์กับอาชีพของชาว ไทยจีนและความมั่งคั่งของ ฐานะทางเศรษฐกิจ
การใช้ทรัพยากรมนุษย์ สร้างชิ้น โรงเรียน	โรงเรียนบ้านเขานี้ตั้งมาเมื่อก่อนแล้ว เมื่อก่อนชื่อโรงเรียนอะไร มีนักเรียนนักก็ เรียนถึงชั้นอะไร โรงเรียนมีสภาพเป็นอย่างไร	เพื่อทราบการใช้ทรัพยากร มนุษย์สร้างชิ้นคือ โรงเรียน สัมพันธ์กับเรียนรู้ของคนใน ชุมชน

	มีอาคารสถานที่หลายหลังก็	
การใช้ทรัพยากรมนุษย์ สร้างขึ้น วัด	เมื่อก่อนวัดบ้านเขาชื่ออะหยัง อยู่ที่ไหนดีเก่าก็หรือดีใหม่ มีดีพระหลายก็ยาย สภาพวัดเป็นจะใดพ่อง ไผมาดูแลวัดพ่อง คนไปวัดกันหลายก็ ไปวัดกันนักยามใดพ่อง	เพื่อทราบการใช้ทรัพยากร มนุษย์สร้างขึ้นคือวัดที่ สัมพันธ์กับเรียนความเชื่อ ด้านศาสนาของคนในชุมชน
วิถีชีวิตการทอผ้า การเรียนรู้	ยายทอผ้าเป็นตั้งแต่เมื่อใดแล้ว ตอนนั้นอายุได้เท่าใด ไผเป็นคนสอนยาย เมื่อเริ่มทอเป็นหือเยาะจะใดก่อน ตอนเริ่มเป็นใหม่ ๆ ทออะหยังก่อน	เพื่อทราบวิถีชีวิตการทอผ้า ด้านการเรียนรู้ของสตรีชาว ไทยจีน
วิถีชีวิตการทอผ้า ผลิตภัณฑ์	ยายทออะหยังเป็นพ่อง ทออะหยังหนักที่สุด เพราะจะใด อะหยังทอยากที่สุด	เพื่อทราบวิถีชีวิตผลิตภัณฑ์ จากการทอผ้าของสตรีชาว ไทยจีน
วิถีชีวิตการทอผ้า อุปกรณ์	การทอผ้าใช้อุปกรณ์อะหยังพ่อง อันนี้เป็นอ้อองว่าจะใด (ชี้ไปที่ของ) เป็นเอาใช้อย่างใด	เพื่อทราบวิถีชีวิตอุปกรณ์การ ทอผ้าของสตรีชาวไทยจีน
วิถีชีวิตการทอผ้า การใช้ประโยชน์	ผ้าที่ทอแล้วเอาไปขายหรือใช้คนเดียว ผ้าที่ทอแล้วขายได้ก็ มีคนมาซื้อหรือนำไปขายเอง เอาไปขายดีไหน	เพื่อทราบวิถีชีวิตการใช้ ประโยชน์จากการทอผ้าของ สตรีชาวไทยจีน
วิถีชีวิตการทอผ้า ภูมิปัญญาการย้อมผ้า	ผ้าสีนี้ย้อมจะใด เอาอะหยังย้อมถึงได้สีจะอ้อ	เพื่อทราบวิถีชีวิตการภูมิ ปัญญาการย้อมผ้าของสตรี ชาวไทยจีน

แนวคำถามทั้งหมดนี้เป็นเพียงตัวอย่างเพื่อให้ง่ายต่อคณะวิจัยที่ ยังใหม่ต่อการวิจัย จึงพยายามทำสิ่งที่ยากให้เป็นสิ่งง่ายโดยการทำตัวอย่างให้เห็น หัวหน้าโครงการยังคงคอยให้กำลังใจต่อ

คณะวิจัยตลอด เราต้องดีใจและมีความสุขกับการทำงาน ถือว่าเราโชคดีที่ได้ทำงานนี้ และยังได้เข้าถึงการสัมภาษณ์ว่า เวลาถามอย่างถามในสิ่งใกล้ตัว ให้ถามในสิ่งใกล้ตัวจะทำให้ชาวบ้านไม่ลำบากใจในการตอบคำถาม

การประชุมครั้งที่ ๕ : ติดตามการทำงานของคณะวิจัย

การประชุมครั้งนี้ จัดขึ้น ณ วัดช้างค้ำเวียงกุมกาม วันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ เวลา ๑๐.๐๐-๑๖.๐๐ น. มีวัตถุประสงค์เพื่อติดตามการทำงานของคณะวิจัยโครงการสืบค้นประวัติศาสตร์ชาวไทยเขินและคณะวิจัยโครงการสืบค้นประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม และคณะที่ปรึกษามีการประชุมเสนอการทำงานที่ผ่านมา ๓ เดือนแรกให้ที่ปรึกษาเพื่อหาแนวทางที่จะดำเนินการขั้นต่อไป

คณะวิจัยสืบค้นประวัติศาสตร์ชาวไทยเขิน ได้รายงานการทำงานในระยะเวลา ๓ เดือน คือจัดการพัฒนาทีมงานโดยหัวหน้าโครงการได้การสอนเทคนิคการสัมภาษณ์ให้ได้ข้อมูลที่ตรงต่อความต้องการ จัดโครงการย้อนรอยอดีตถิ่นกำเนิดไทยเขิน ณ เมืองเชียงตุง ประเทศพม่า เพื่อกระตุ้นความทรงจำในอดีตความหลังให้ปรากฏ

ผลการประชุมครั้งนี้คณะวิจัยได้เห็นแนวทางในการสืบค้นประวัติศาสตร์ที่จะต้องดำเนินการต่อไปได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คณะที่ปรึกษาให้ข้อคิดเพิ่มเติมว่าการทำรายงานวิจัยนั้นจะต้องนำกลับมาปรับใช้ชุมชนด้วย

การประชุมครั้งที่ ๖ : ติดตามการทำงานของคณะวิจัย

การประชุมครั้งนี้ จัดขึ้น ณ วัดสันกำแพง วันที่ ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๗ เวลา ๑๓.๐๐-๑๖.๐๐ น. มีวัตถุประสงค์เพื่อติดตามการทำงานของคณะวิจัยโครงการสืบค้นประวัติศาสตร์ชาวไทยเขินฯ จากเวียงกุมกามฯ ทางคณะที่ปรึกษามีการประชุมเสนอการทำงานที่ผ่านมาและเสนอแผนงานที่จะทำต่อไป เพื่อหาแนวทางที่จะดำเนินการขั้น

ประชุมคณะวิจัยร่วมกับโครงการเวียงกุมกามนำเสนอแผนการทำงาน ณ วัดสันกำแพง

คณะวิจัยได้เสนอแนวทางการเก็บข้อมูล คือ ได้เก็บข้อมูลโดยยึดชุมชนบ้านสัน ก้างปลาเป็นศูนย์กลางก่อนแล้วจึงขยายเก็บข้อมูลจากชุมชนกลุ่มไทยเขินคือบ้านทรายมูล บ้านหัวทุ่ง และบ้านม่วงม้าต่อไป ในการนำเสนอก็ได้บรรยายสรุปถึงกระบวนการในการดำเนินงานที่ผ่านมาให้กับ คณะที่ปรึกษาจากนั้นคณะที่ปรึกษาก็ได้ให้คำแนะนำในกระบวนการที่จะดำเนินการวิจัยต่อไป

คณะวิจัยได้รับคำแนะนำจากคณะที่ปรึกษาให้จัดทำปฏิทินประเพณี ๑๒ เดือนเพื่อ ง่ายต่อการดำเนินงานวิจัย และเข้าใจยิ่งขึ้นในการดำเนินงานในครั้งต่อไป

การประชุมครั้งที่ ๗ : พัฒนาเทคนิคการเก็บข้อมูล

การประชุมครั้งนี้จัดขึ้น ณ วัดสันก้างปลา วันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๔๗ เวลา ๑๗.๐๐- ๒๐.๐๐ น. โดยคณะวิจัยการสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทยเขิน คณะวิจัยได้ร่วมกันปรับปรุง แนวทางในการตั้งคำถามที่เหมาะสมสำหรับการออกสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อให้ข้อมูลที่ได้รับชัดเจนและ ตรงประเด็น หัวหน้าโครงการวิจัยได้ชี้แจงเกี่ยวกับแบบบันทึกข้อมูลที่ออกไปสัมภาษณ์กับชาวบ้านและ ได้ชี้แจงแนวทางวิเคราะห์ข้อมูลขั้นพื้นฐานให้กับคณะวิจัย จากนั้นคณะวิจัยได้แบ่งกลุ่มกันเพื่อที่จะ ออกไปเก็บข้อมูลตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตพื้นที่ที่กำหนดไว้คือ บ้านสันก้างปลา บ้านทรายมูล บ้านม่วงม้าและบ้านหัวทุ่ง

ผลการประชุมคณะวิจัยมีความเข้าใจในกรอบคำถามมากขึ้น และได้รู้หลักการในการ ออกไปเก็บข้อมูลรวมถึงการการบันทึกข้อมูลที่จะได้จากการสัมภาษณ์อย่างถูกต้อง เช่น ต้องคำนึงถึง เวลา สถานที่ บุคคล เป็นสำคัญในการออกไปเก็บข้อมูล

การประชุมครั้งที่ ๘ : วิเคราะห์ข้อมูล

การประชุมครั้งนี้จัดขึ้น ณ วัดสันก้างปลา วันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๔๗ เวลา ๑๗.๐๐- ๑๙.๓๐ น. มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้ช่วยวิจัยได้นำข้อมูลที่ได้ออกไปเก็บ ข้อมูลภาคสนามในเขตพื้นที่ที่ทำการวิจัยมารวบรวม เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลแล้วนำมาประกอบการ เขียนรายงานผล ๖ เดือนที่ผ่านมา และเสวนาถึงอุปสรรคปัญหาในการออกพื้นที่ภาคสนามพร้อมทั้ง หาแนวทางแก้ไขปัญหา

ผลการประชุมคณะวิจัยได้พบว่ามีอุปสรรคปัญหา เช่น ในเรื่องของเวลาในการออกไป สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลไม่พร้อมเนื่องจากมีภาระกิจมาก คณะวิจัยจึงใช้วิธีการนัดล่วงหน้าก่อนไป สัมภาษณ์เก็บข้อมูล

การประชุมครั้งที่ ๙ : กำหนดกรอบการเขียนรายงาน

การประชุมครั้งนี้จัดขึ้น ณ วัดช้างค้ำ เวียงกุมกาม วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๔๗ เวลา ๑๓.๐๐-๑๕.๐๐ น. เพื่อติดตามความก้าวหน้าของงานวิจัยโครงการสืบค้นประวัติศาสตร์ชาวไทยเขินและเวียงกุมกาม คณะที่ปรึกษามีการนำเสนอการทำงานที่ผ่านมา และร่วมกันกำหนดกรอบการเขียนรายงานการวิจัยในระยะเวลา ๖ เดือนที่ผ่านมาส่งให้กับ ส.ว.ช.

กรอบการเขียนรายงาน ๖ เดือนที่ผ่านมา ดังนี้

๑. สรุปสาระสำคัญ
๒. รายงานความก้าวหน้า
 - ๒.๑ วัตถุประสงค์
 - ๒.๒ วิธีการศึกษา
 - ๒.๓ ข้อมูลที่ได้รับ
 - ๒.๔ วิเคราะห์ เนื้อหา วิธีการ ปัญหาและอุปสรรค
 - ๒.๕ แผน ๖ เดือนต่อไป
 - ๒.๖ ข้อเสนอแนะ

ผลการประชุมครั้งนี้ทำให้มีแนวทางในการนำเสนอรายงานอย่างมีรูปแบบและง่ายต่อการเขียนรายงานการวิจัย

การประชุมครั้งที่ ๑๐ : ทำรายงานวิจัย

การประชุมครั้งนี้จัดขึ้น ณ วัดสันกำแพง วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๔๗ เวลา ๑๗.๐๐-๑๙.๓๐ น. เพื่อประชุมวางแผนการเขียนรายงาน คณะวิจัยได้ร่วมกันแบ่งงานกันทำรายงานการวิจัยตามกรอบงานที่ได้วางแผนงานไว้ดังต่อไปนี้

วิเคราะห์สาระประเด็นในการสัมภาษณ์เพื่อสร้างภาพรวมประวัติศาสตร์ชุมชนตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงจากคำบอกเล่าของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในแต่ละหมู่บ้าน ลักษณะการสรุปงานจะมอบหมายให้ทีมงาน ทำหน้าที่ให้ชัดเจนมีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรทุกครั้งแล้วส่งต่อให้ผู้มีความชำนาญการพิมพ์ข้อมูลต่าง ๆ ด้วยคอมพิวเตอร์ โดยกระจายการทำงานตามความถนัดของแต่ละคนแล้วส่งข้อมูลสู่คอมพิวเตอร์แม่ข่ายเพื่อรวบรวมเรียบเรียงเสนองานวิจัยต่อไป

การประชุมครั้งที่ ๑๑ : คินประวัติศาสตร์สู่ชุมชน

การประชุมครั้งนี้จัดขึ้น ณ วัดสันกำแพง วันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๔๘ เวลา ๐๙.๐๐-๑๑.๐๐ น. เพื่อประชุมวางแผนการประสานเรียนเชิญกลุ่มชาวไทยเขินที่จะมาร่วมงานสืบสานวัฒนธรรมเราแบ่งงานกันทำโดยแบ่งทีมหนึ่งจัดเตรียมด้านเอกสาร ทีมสองได้แก่หัวหน้าโครงการและพระมหาสุกุล

มหาวิโรออกไปประสานเรียนเชิญชาวไทยจีนที่อำเภอสันป่าตองและในอำเภอเมืองเชียงใหม่ ตลอดจนถึง เจ้าชาวไทยจีน ส่วนที่สามคือพระนิรันดรและพระเอม ออกไปเชิญชาวไทยจีนที่อำเภอดอยสะเก็ด อำเภอสันทราย และอำเภอสันกำแพง และบุคคลสำคัญในท้องถิ่น ในการประชุมยังมีการเตรียมตัว วางแผนในการเตรียมมือกับงานที่จะเกิดขึ้น โดยหัวหน้าโครงการเน้นย้ำว่า “เราต้องสังเกตตลอดเวลา กับงานที่เกิดขึ้น และอย่าลืมนับที่งานเพื่อให้งานวิจัยมีคุณภาพ”

การประชุมครั้งที่ ๑๒ : พัฒนาการเขียนรายงานวิจัย

การประชุมครั้งนี้จัดขึ้น ณ วัดสันกำแพง วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๔๘ เวลา ๑๓.๐๐-๑๕.๐๐ น. เพื่อประชุมในการเขียนรายงานการวิจัย คณะวิจัยมีปัญหาวouldจะเขียนรายงานรอบสองนี้ อย่างไร จะใช้กรอบของครั้งที่หนึ่งหรือจะเขียนใหม่ พระมหาสกุล มหาวิโรหนึ่งในคณะวิจัยจึงได้เสนอ ในการเขียนรายงานใหม่ โดยการนำข้อมูลที่ได้เสนอไปแล้วมาปรับแก้ไขเพื่อให้เป็นข้อมูลที่ถูกต้อง ในขณะเดียวกันก็สอดแทรกเนื้อหาใหม่ลงไปด้วยเพื่อให้เป็นรายงานฉบับเดียวตลอดระยะเวลา ๑ ปี ถ้าหากไม่เขียนอย่างนี้แล้ว ข้อมูลจะถูกแยกส่วนไม่สามารถมองเห็นภาพรวมของการทำงานและข้อมูล ประวัติศาสตร์ของชาวไทยจีนได้อย่างชัดเจน

บทเรียน กระบวนการ :

การเข้าถึงข้อมูลชุมชนด้วยวิธีการของการสืบค้นวัดสันกำแพง

ในส่วนของการเข้าถึงข้อมูลที่มันจะต้องตามข้อมูลในเชิงลึก และการสร้างโอกาสการเข้าถึงข้อมูลชุมชน ก็คือ

- ๑) การไปเยี่ยมคนป่วย
- ๒) การไปชูดเอาต้นไม้ที่เป็นมาชวนเราไปชูด
- ๓) วันศีล
- ๔) บิณฑบาต
- ๕) งานศพ
- ๖) ขึ้นเฮือนใหม่
- ฯลฯ

บิณฑบาตเป็นการหาโอกาส วิธีการหาโอกาสเข้าถึงข้อมูล คือ การบิณฑบาต งานศพ งานศพนั้น เป็นการเข้าถึงข้อมูล คือ เป็นการหาผู้ที่มีองค์ความรู้ และก็หาโอกาสช่วย หาผู้ที่เข้าใจในแต่ ละเรื่องได้เป็นอย่างดี และก็หาโอกาสที่จะเข้าหาข้อมูลเชิงลึกได้ดีด้วย

การเจาะข้อมูลเชิงลึก จะเป็นวันศีล การไปเยี่ยมคนป่วย การไปช่วยชูดต้นไม้ เพื่อที่จะ

มาปลูกที่วัด ก็คือการเปิดช่องทางและโอกาสการเข้าถึงข้อมูลได้ด้วย บางทีชาวบ้านเขาก็จะมาเที่ยวที่วัดบ้าง ตามมาที่วัด อย่างเช่น เราถามเรื่องสงครามเรื่องทีลุงน้อยมิตรเกษอบ ลุงน้อยก็บอกว่าลุงมีหนังสือเก่าเก็บไว้ดีมากตามเอาไปให้ที่วัดเลย แล้วลุงแกก็จะเล่าให้เราฟังที่วัดเลย บางทีเราไปหาที่บ้าน หมายถึงว่าบางทีชาวบ้านก็ไปเที่ยวหาที่วัด อันนี้ก็สามารที่จะนั่งคุยเชิงลึกได้เลย เพราะว่าใช้เวลานานมาก แล้วนอกเหนือจากนั้นก็เจอกันแบบเดินผ่านแล้วก็สนทนากัน นี่ก็คือการสร้างโอกาสที่จะเข้าไปหา เราจะได้รู้การเคลื่อนไหวภายในบ้านด้วย เพราะชาวบ้านเขาจะบอกว่าคนนั้นไม่สบาย คนนี้ไม่สบาย เราก็จะได้ไปหาข้อมูลได้ บางทีเราตั้งใจจะไปหาคนรู้จักสมมติว่าเราไปหายายทับ ยายทับก็บอกว่า ...โอ เรื่องนี้หนายายมุกดารู้จักดีไปหาเตอะวันนี้นายมุกดาว่าง... เมื่อรู้เราก็ไปหาได้ บางทีเราไม่ได้ตั้งใจจะไปหายายมุกดาแต่เรารู้ว่าอ้อวันนี้ยายมุกดาว่างนะ หรือบางทีเราเดินผ่านไปที่บ้านเห็นเขากำลังทำงานอยู่นะ กวาดอยู่นะ เราก็ไม่เข้าไป ถ้าเราเห็นว่างๆ เราก็เข้าไป วันนั้นเราก็รู้ว่าคนนั้นว่างไม่ว่าง พร้อมทั้งจะให้ข้อมูลก็ได้จากชาวบ้าน คือเขาจะรู้กัน

ข้อมูลที่เขาเล่าให้ฟัง สีหน้าสีตา ท่าทาง ความรู้สึกเขาเป็นยังไงบ้าง เต็มใจที่จะถ่ายทอด คือคนที่เล่าก็เล่าไป คนที่จดอารมณ์สีหน้าท่าทางผมก็จดของผมไป คือคนเล่ากับคนจดนี้มันจะต้องบางครั้งคนหนึ่งเป็นคนพูดเก่งอย่างที่ว่าเขาก็ชวนคุยไปก็จะไม่มีเวลาที่จะไปจด แต่บางคนนี่ไม่ค่อยชอบพูดเลยสังเกตว่าคนพูดใส่อารมณ์ยังนี้ คนตอบใส่อารมณ์ยังนี้ แล้วก็อารมณ์เนี่ยเราต้องดูด้วยว่าเขาเบื่อมั๊ย เครียดมั๊ย สนุกด้วยไหม อยากจะนำเสนอมั๊ยเราก็ต้องดูว่าอยากจะเล่าให้เราฟังมั๊ย เช่นถ้าคำถามอย่างนี้ ถามในช่วงนี้ ถ้าเขาอยากนำเสนอเราก็ทำดอกจันทร์ไว้ ครั้งต่อไปมาเราก็ต้องถามในแนวนี้เขาชอบอย่างเช่นว่ายายอุษาชอบเล่าเรื่องของตนเองตอนเป็นครู

ยายอุษานี้เดิมเป็นครูไม่ต้องถามเขาก็จะบอก เราถามเขาก็จะบอก แต่ชักครูก็จะออกไปตามอารมณ์ของแก แล้วแกก็ชอบตอนที่ว่าตอนเราพูดเรื่องทำบุญ เราก็ต้องคุยเรื่องทำบุญ แล้วแกก็จะอารมณ์ดีแล้วแกก็จะเล่าเรื่องช่วยเหลือเด็กคนนั้น เอ๊ยเด็กคนนั้นมีปัญหาตอนไปสอนหนังสือ เด็กไม่ค่อยฟัง ยายก็ช่วยแล้วเด็กก็รักยายถึงเดี๋ยวนี้ ยายก็สาธยายไป คือหมายถึงว่าต้องรู้จักจิตคนที่จะเล่าให้เราฟังด้วยว่าเขาชอบที่จะพูดเรื่องอะไร คือก่อนที่จะรู้จักจิตนี้ไม่ใช่ว่าอยู่ดีๆ จะไปคุยครั้งแรกจะรู้เลย มันต้องคุยกันอย่างน้อยซักก็ครั้งถึงจะรู้จักจิตว่าคนชอบเรื่องนี้คุยเรื่องนี้จะคุยได้ตลอดรอดฝั่ง คุยเรื่องนี้คุยไม่ตลอดรอดฝั่ง คิดว่าซักสองครั้ง แต่บางครั้งลุงหนานชอบพระเณรที่สำรวจมเรียบร้อยจะไปในแคว้นบ้าง บางที บางทีอาจจะไปหัวเราะพูดนอกเรื่องนอกราวบ้างเขาก็ไม่ชอบต้องรู้ จะต้องรู้จักจิตของแต่ละคน ถ้าจะไปหาพ่อหนาน และปู่อาจารย์เนี่ย จะต้องรู้แล้วว่าถ้าจะอ้อมวน เขาม่วนว่าได้บางคน ก็เขาม่วนไว้ก่อนม่วนในที่นี้หมายถึงม่วนใจเขา อย่างลุงอ้ายนี้ไม่ค่อยหัวเราะแกก็จะพูดไป บางทีพูดเล่นพูดอะไรไปแกก็เฉยประมาดนี้ ไม่ต้องพูดเล่นแล้วยังนี้ถามไปตรงๆ เลยจะต้องให้แกได้พักผ่อนบ้างถามตรงๆ เลยแกก็จะบอกตรงๆ เลย เพราะว่าถ้าคนอย่างนี้ไม่ต้องไปเล่นมาก ไม่เล่นเลย ถามเลย การที่เราจะคุยกับคนๆ หนึ่งนี่เราจะกำหนดเวลาได้ใจว่าคนนี้จะคุยเวลานี้ คนนี้จะคุยเวลาเท่านี้ ต้องดูอารมณ์เขาด้วย ดู

สถานการณ์ อย่างลู่หนานมีอาจจะสานก้วยอยู่ เราก็ไปหาที่บ้านแกกำลังทำงานเราถามซักนิดเดียวก็คงจะกลับแล้ว ถ้าไปหาที่ดูทีวีอยู่ไม่มีอะไรว่างถามนานๆ หน่อยได้ หรือบางครั้งไปหาลุงอ้าย ลุงอ้ายอาบน้ำเสร็จ ก็ตามกินข้าวเย็นหรือยังถ้ายังไม่ได้กินเราก็ต้องรีบกลับ ต้องดูสถานการณ์ด้วย แล้วอารมณ์หละอารมณ์นี้มันดูยากนะครับ อย่างเช่นว่าเขาก็จะพูดมึน ตาเขามองไป อารมณ์หายใจแรง มันก็จะรู้เอง ถ้าหายใจพืดพืดๆ นี่คงจะต้องพอแล้ว หรือบางทีถามไปตอบมานิดเดียวเขาคงไม่อยากจะคุยแล้ว หรือว่าอาจจะไม่รู้หรือว่าไม่อยากจะคุยแล้วเราก็สังเกต ก็ตอบว่านิดเดียว ไปกะ บ่อไป แล้วไม่ขยายความต่อ เราก็ดูสีหน้าแล้ว หรือบางครั้งเราไปหาเจ้าของร้านขายวัสดุก่อสร้างบางที่เราไปแกก็วุ่นกับการขายของ เรากลับเลยคือเรารู้ว่าแกรู้ดีเรื่องนี้เพราะเขาแนะนำไปแล้ว บางทีไปปั๊บบetonนั้นว่างก็ถามว่าคุยได้ก้อ คุยได้ บางทีถูกคำถามรรยาแกก็ไปขาย บางทีสังเกตว่ากำลังวุ่นเราก็คงจะพอแล้ว เราถึงไม่เร่งรัดเอาข้อมูล ถ้าเร่งรัดแล้วมันเครียด แล้วต่อไปเราไปเราดีไม่สนิท ต้องแบบว่าไปแบบนิ่มนวล ไปแบบว่าที่เขากำลังอยากจะทำ เล่าไปเฉยยังเล่าไม่หมดอารมณ์ค้าง ครั้งต่อไปเข้าง่าย หมายถึงว่าอย่าไปเร่งรัด อย่าไปแบบเป้าหมายของตัวเองเป็นหลัก ต้องเอาให้ได้ บางวันไปอาจไม่ได้เรื่องนี้ ได้เรื่องอื่น เราก็ต้องยอม แบบว่าให้เขาอยากจะทำแล้วตลอดเวลา เมื่อเขาอยากจะทำแล้วถึงเราไม่ไปเขาจะมาหาเอง วิธีการที่ทำให้เขาอยากจะทำแล้วก็อยากให้เรามาหาเราตอบเนี่ยทำยังไง โดยปกติเขาก็อยากจะมาที่วัดอยู่แล้วครับ ถ้าว่างเขาก็จะมาอยู่แล้ว เราไม่มีวิธีนี้คือจะพูดยังไงให้เขามาหาเรา นั่นก็คืออย่างเช่นเมื่อซักครูที่ผมสนใจก็คือว่าท่านเอ็มลือว่า คือเราชวนเขาคุยแล้วในขณะที่เขาคุยเขาก็อยากจะคุยต่อ การตั้งคำถามมันทำให้เขาอยากจะทำต่อ การที่คุยกันซักระยะหนึ่งแล้วให้เขาตามไปที่วัดมันมีวิธีการยังไง มันไม่แน่ใจนะ แต่เขาก็ตามไป เราอาจจะถามไปแล้วก็ทิ้งคำถามไว้ซักคำถามหนึ่งแล้วเราก็กลับไป แล้วก็เขาจะตามไป พร้อมข้อมูลเป็นหลักฐานเล็กๆ น้อยๆ คือตอนช่วงที่ใกล้จะกลับคล้ายกับลิ้มของไว้ แล้วว่ากำลังได้ข้อมูลเยอะ เสียตายวันนี้ต้องไปทำวัดก่อน แล้วทิ้งคำถามไว้ เสียตายอยากจะทำอีก บางทีอาจจะบอกว่าโอกาสหน้าถ้ามีโอกาสจะมาอีกน้อ บางครั้งแกก็อาจจะรอ ไม่มาซักที ไปหาที่วัดก็ไม่อยู่ แล้วก็ช่วงที่เราต้องไปใกล้ที่เราจะฉันทายสิบเอ็ดโมงแล้วกำลังได้อารมณ์แต่ต้องปิกแล้ว แต่จะไม่ยอมทิ้งลงให้เป็นแบบนุ่มนวล แล้วก็กลับเลย บางครั้งแกก็นิมนต์ฉันที่บ้านแล้วก็จะได้พูดกันต่อ ถ้าอยู่ไม่ได้หลักฐาน ถ้ากลับนี้จะได้หลักฐานติดมือไปด้วยเวลาเขาไปหา มีวิธีการอื่นๆ อีกไหมครับนอกเหนือจากวันพระวันศีล วันพวงงานศพ ขึ้นบ้านใหม่ แล้วกิจกรรมที่มันเป็นกิจกรรม อย่างงานปอยใหญ่ๆ ล่าสุดนี้มันทำให้เราเข้าถึงความเป็นเงินได้ยังไง หมายถึงว่า การเตรียมงานปอยเขาเตรียมกันยังไงบ้าง เพื่อที่จะนำไปสู่ความหมายของคำว่าความเป็นคนเงิน อย่างท่านพระครูพูดปอย มันมีประเด็นสำคัญเยอะ อย่างเช่นว่าปกติทำงานขายที่ทำงานไม่ได้ เขาก็จะมานั่งให้กำลังใจ เพราะว่าคนทำก็จะเป็นพระ แล้วก็วันรุ่น นุ่มๆ เล็กๆ น้อยๆ เพราะว่าวัยรุ่นเขาจะไม่เยอะไม่เกียติบหรือวัยรุ่นในหมู่บ้าน มีน้อยครับ แล้วก็คนวัยทำงานก็จะมีน้อยส่วนมากกำลังสำคัญก็เป็นพระเถร เวลายายไปเขาจะหิ้วน้ำหิ้วอะไรไปตามลูตของยายหละครับ ยายก็จะไปช่วยติดกระดาษ แล้วก็ไปนั่งทำงานจากของเราเขียนแล้ว แล้วก็นั่งคุยกันมาคุยกันมาตามเรื่อง คือ

เราๆให้แกเล่าเรื่องที่แกอยากจะทำเล่า ก็เล่าไป โดยปกติเขาก็จะรักพระรักสามเณร เขาก็จะเล่าตามสูตร คือเราต้องเปิดใจนะครับเพราะบางเรื่องเราไม่อยากจะฟัง เพราะว่าเล่าแต่เรื่องเก่า เราไม่อยากจะฟังเราต้องยืมให้เขามีความสุขให้ได้ เรื่องที่เขาพูดเนี่ย เราสามารถพรรณนาได้ทุกคำ แต่เราต้องยอมฟังให้เขามีความสุขให้ได้ พอเขาเล่าจบเราก็อ้อยายจะกลับแล้วเราค่อยถามต่อนั้น เพราะว่าเขาเริ่มผ่อนคลายแล้วคล้ายกับว่าเขาอันมานาน ไม่มีใครฟังที่บ้านแล้วมาหาพระเณรระบายเต็มที่ พอเขาระบายเสร็จเราก็ถามในส่วนที่เราฟังเขาระบาย พอระบายเสร็จเราก็ผ่อนคลาย แล้วเราทำงานมาจนมาถึงวันนี้ เราได้เข้าใจอะไรมากขึ้นมัยเกี่ยวกับการเข้าไปหาชาวบ้าน

การเข้าถึงวิธีการเล่าเรื่องของชาวบ้าน รู้สึกว่าตนเองได้เรียนรู้ในสิ่งเหล่านี้มากขึ้นมัย ถ้ามากขึ้นเพราะอะไร ก็มากขึ้นเพราะหลังจากที่ไม่รู้ว่าจะไปเก็บข้อมูลยังไง วิธีการเบนยังไง ถ้าถามแล้วจะไต่ยังไง ตามยั้งนี้จะไต่ยังไง เราได้จากประสบการณ์ที่เราไปลงพื้นที่บ่อยๆ ว่าจะถามยั้งนั้นเราดูมันจะมีสถานการณ์ยั้งนั้นะ มองสถานการณ์ยั้งนั้นะ เราก็จะรู้ได้ คือทำให้เราเข้าถึงสถานการณ์ได้ง่ายขึ้น การวิเคราะห์ในการเข้าหาคนได้ง่ายขึ้นก็คือว่าต้องดูทำที่ อารมณ์ สถานการณ์ ดูสิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบว่าเหมาะที่จะเข้าไปในจังหวะนี้หรือไม่เหมาะใช้มัย ตรงนี้รู้ครับ พอเห็นปั๊บฟังเสียงมันคล้ายๆ กับว่ามันรับรู้ แต่ไม่สามารถแยกแยะเสียงได้ว่าเขาพูดมาแล้วเสียงมันไปทำนองนี้ คือฟังน้ำเสียงก็รู้ว่าอยู่ในอารมณ์ไหน สังเกตสีหน้า แล้วเราคิดว่าถ้าจะทำวิจัยในแนวลักษณะนี้

ตามความรู้สึกของเรามันควรทำยังไงถึงจะให้มันมีการเรียนรู้ และเข้าใจมากขึ้น หมายถึงว่าการทำวิจัยในเชิงลักษณะแบบนี้ สามารถที่จะเข้าถึงข้อมูลได้และสามารถที่จะเข้าใจได้เนี่ย ถ้ามันเป็นข้อคิดเห็นของเราว่า ถ้าจะทำวิจัยอย่างนี้ถ้าคนภายนอกที่จะเข้าไปสนับสนุนเนี่ยมันควรจะเป็นยังไง หมายถึงว่าจะต้องเข้าใจทิวทัศน์รูปแบบไหน จะต้องเข้าไปเสริมอะไร ในกรณีที่จะเข้าเสริม เช่น สวช. เข้าไปสนับสนุนให้เราทำวิจัยอย่างนี้ สวช.ควรจะมีแนวทางในการทำวิจัยหนุนเสริมในรูปแบบไหน เข้าไปครอบงำเรามัย หรือว่าจะต้องให้เราทำตามหรือว่าต้องยั้ง ครอบงำนี้เป็นไปไม่ได้ แต่ว่าส่วนที่จะทำให้สร้างความกระตือรือร้นก็คือเข้าไปร่วมทำกิจกรรม ถ้ามีเจ้าหน้าที่เข้าไปร่วมทำกิจกรรมจากสำนักงานใหญ่ๆ ส่วนมากเขาจะมีความกระตือรือร้นมากขึ้น แล้วก็ชาวบ้านเขาอาจจะมีการให้คำชมสรรเสริญมาจากส่วนกลาง ผ่านมาจากหลายๆ ด้าน เข้ามาถึงหมู่บ้าน โดยที่พระหรือว่าคนในชุมชนเนี่ยไม่ได้พูดแต่ได้ฟังมาจากที่อื่น คือให้การสนับสนุนมาจากส่วนนี้ ถ้ามันดีจริงนะครับ ถ้ายังงั้นก็เป็นข้อเสนอแนะที่จะให้ชาวบ้านมันใจมากขึ้น คนที่สนับสนุนเพียงแค่นี้ยังไม่พอ ต้องหนุนในเรื่องของการเข้าร่วมด้วย คือจะได้ให้เขารู้ว่านี่ทำจริงนะ ไม่ใช่มาปิ่นแล้วทิ้งเลย ครั้งต่อไปหมดสิทธิ์ ต้องมีความต่อเนื่องในกิจกรรม คือเงินนี้หาง่าย แต่กำลังใจนี้หายาก แนวสันก้างปลาจะเป็นแนวนี้

บทเรียน กระบวนการ :

การเข้าถึงข้อมูลชุมชนด้วยวิธีการของการสืบค้นวัดช้างค้ำ เวียงกุมกาม

เครื่องมือที่นำมาใช้ในการดำเนินกิจกรรม

การจัดเวทีชุมชน เพื่อชี้แจงให้เข้าใจถึงการดำเนินงานวิจัยของทีม ทั้งเป็นการสำรวจค้นหาแหล่งข้อมูลบุคคล วางแผนว่าจะใช้วันพระวันศีล และงานประเพณีของท้องถิ่น จะเป็นเวทีคืนความรู้สู่ชุมชนเป็นระยะๆ ด้วย

การจัดเวทีติดตามผลการดำเนินงาน เป็นเวทีนัดหมายกับทีมวิจัยประวัติศาสตร์ไทเขิน (วัดสันกำแพง) เพื่อจะเสนอความก้าวหน้าการทำงานหลังจาก ๓ เดือนแรกผ่านไป โดยเชิญนักวิชาการ และพี่เลี้ยงมาช่วยดู และชี้แนะการดำเนินงานเป็นช่วงๆ วางไว้ประมาณ ๓ เวที

การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการประสานงานของทีมวิจัยกับผู้รู้ ประชาชนชุมชนในประเด็นต่างๆ ที่สนใจโดยตรง เป็นการสัมภาษณ์ ตั้งคำถาม สอบถามพูดคุยรายบุคคล เก็บข้อมูลแบบคร่าวๆ แล้วรวบรวมข้อมูลแยกผู้รู้แต่ละด้านไว้เพื่อการพบปะพูดคุยแบบกลุ่มย่อยแยกประเด็นอีกที

เวทีเสวนากลุ่มย่อย เป็นการประสานกลุ่มผู้รู้ในแต่ละประเด็นประมาณ ๗-๑๕ คน มาพูดคุยสอบถามแบบเจาะลึก หาข้อสรุปแต่ละเรื่องให้ลงตัว บันทึกข้อมูลเพื่อเป็นหลักฐานที่มีน้ำหนักพอ

เวทีระดับตำบล เวทีที่จัดขึ้นด้วยเหตุผลตามประเพณี เช่น “ประเพณีสืบชะตาเวียงกุมกาม” ของตำบลท่าวังตาล มีกลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วมที่หลากหลาย ทั้งพระสงฆ์ฆราวาสระดับสูง กรรมการจากสภาวัฒนธรรม ผู้บริหารปกครองบ้านเมือง องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำหมู่บ้าน ที่น่าสนใจคือ คาดว่าจะเป็นเวทีเชื่อมประสานความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำหมู่บ้านที่ขัดแย้งกันอยู่ได้บ้างส่วนหนึ่ง

วงกลมประเพณี ๑๒ เดือน เป็นเครื่องมือกำหนดเป้าหมายในการหาความสัมพันธ์ เก็บข้อมูลวิถีชีวิตและวิถีคิดของชุมชน ซึ่งสามารถจะอธิบายถึงวิถีชาวบ้านได้อย่างชัดเจนและเข้าถึงชาวบ้านได้ง่าย

เครื่องมือประกอบในการสืบค้น จัดเก็บข้อมูล มีเครื่องบันทึกเสียง, กล้องบันทึกภาพ, วีดีโอ แนวนคำถาม และแผนที่

อาสาสมัครของกลุ่มเยาวชนที่เป็นลูกหลานของคนในชุมชน ที่ได้รับผ่านการฝึกฝน

การดำเนินงานตามแผน

การประชุมทีมวิจัยและกลุ่มหนุ่มสาว (๗ มิ.ย.๒๕๔๗) เพื่อเตรียมความเข้าใจ ความพร้อม แบ่งบทบาทและหน้าที่ของทีมวิจัยและพี่เลี้ยงว่ามีบทบาทกันอย่างไร ? จะช่วยกันทำงานได้อย่างไรรูปแบบไหน ? การออกแบบคำถามเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล ภูมิปัญญา ผู้รู้ ประชาชนในชุมชน โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายที่เป็นแกนนำ ๒ ประเภท

- แขนงที่เป็นทางการ คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. ฯลฯ
- แขนงที่ไม่เป็นทางการ คือ ผู้รู้ในประเด็นต่างๆ พ่ออุ๊ย แม่อุ๊ย คณะศรัทธา เป็นต้น และยังมีเรื่องประเด็นคำถามที่เป็นเรื่องในความสนใจของทีมวิจัยเบื้องต้น ต่อไปนี้
- ความเป็นมา/ตำนาน ของแต่ละหมู่บ้าน
- วิถีชีวิตของชุมชนก่อนหน้านี้เป็นอย่างไร ?
- การมีโบราณสถานในหมู่บ้านทำให้เกิดผลกระทบอย่างไร ?
- โบราณสถานเกี่ยวข้องกับชีวิตมากน้อยเพียงใด ?
- ความรู้สึกก่อนและหลังการขุด ค้นพบโบราณสถาน
- จารีต ฮัตฮอยของชุมชนมีอะไร อดีตและปัจจุบันแตกต่างกันอย่างไรบ้าง ?
- มีความคิดเห็นอย่างไรต่อความสนใจของคนภายนอก ที่มีต่อวิถีชีวิตและมรดก โบราณสถานของคนที่นี่
- หมู่บ้านของเรามีความสามารถ และศักยภาพด้านใดบ้าง ?
- เมื่อก่อนอุ๊ยทำอาชีพอะไร ?
- ท่านมีส่วนในการพัฒนาโบราณสถานมากน้อยแค่ไหน ?
- ผู้รู้ด้านต่างๆในชุมชนมีใครบ้าง ?

การประชุมของทีมวิจัยวางแผนกิจกรรมโครงการ เบื้องต้นเพื่อ

๑. ทำปฏิทินการดำเนินงาน
๒. จัดเวทีพูดคุยของทีมกับศรัทธาชุมชนวัดข้างค้ำ เวียงกุมกาม
๓. จัดกิจกรรมเชื่อมคน สืบค้นประวัติศาสตร์ จากพ่อน้อย-หนาน พ่ออุ๊ย-แม่อุ๊ย ว่าใครทำอะไร? ที่ไหน? เพื่อใคร? อย่างไร? เพื่ออะไร? เป็นอย่างไร? ได้เพราะอะไร? ไม่ได้เพราะอะไร ?
๔. ดูกิจกรรมปฏิบัติการวิจัยสืบค้นเวที่ย่อย ๕ พื้นที่ กี่ครั้ง ?
๕. ร่วม เวทีเสริมศักยภาพทีมวิจัย โดยอาจารย์นเรศ สงเคราะห์สุข

บรรยากาศการจัดเวทีครั้งแรก

เนื่องจากหมู่บ้านของเราเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งมีโบราณสถาน และกระจัดกระจายไปในหมู่บ้านต่างๆ จึงเกิดปัญหาความไม่เรียบร้อยของสิ่งปลูกสร้าง ความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยของคนในชุมชนที่ไม่เอื้อผลประโยชน์ต่อโบราณสถาน ปัญหาของคนภายนอกที่เข้ามา เหยียดในชุมชน ดังนั้นลูกหลานของคนในชุมชนจึงอยากศึกษา ว่าชุมชนของเรานั้นจะอยู่คู่กับโบราณสถานได้อย่างไรให้ยั่งยืน และหาแนวทางเพื่อจัดการกับโบราณสถาน และอยากรู้เกี่ยวกับความต้องการชุมชน ประวัติความเป็นมาของชุมชน และจะได้ปรึกษากันเพื่อหาแนวทางในการสืบค้นประวัติศาสตร์ของเรา ว่าเมื่อก่อน

ก่อนที่จะขุดพบโบราณสถาน ชีวิตความเป็นอยู่เป็นอย่างไร และเมื่อหลังขุดค้นพบแล้ว หมู่บ้านได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว ชาวบ้านเรารู้สึกอย่างไร จึงอยากให้ทุกคน มีส่วนร่วมในการสืบค้นประวัติศาสตร์ในครั้งนี้ และจะหาแนวร่วมในการทำวิจัยครั้งนี้ ซึ่งได้ทำ ๕ หมู่บ้าน คือ บ้านข้างค้ำ บ้านเจดีย์เหลี่ยม บ้านกลาง บ้านเสาหิน และบ้านหนองผึ่ง แต่จุดใหญ่ๆ อยู่ในหมู่บ้านของเรา คือบ้านข้างค้ำ ซึ่งคงต้องถามจากคนรุ่นเก่า พ่ออู๋ แม่อู๋ พ่อหนาน แม่หม่อม และทุกๆ คนในชุมชน

ในการสืบค้นครั้งนี้ เราจะมีภาระกิจ หาหมู่บ้านที่จะเข้ามาช่วยในการสืบค้นประวัติศาสตร์ ซึ่งคงต้องถามจากพ่ออู๋ แม่อู๋ ว่า บ้านเราตอนนี้ มีใครที่เก่งในเรื่องใดบ้าง ถ้าจะถามเรื่อง การทำกะลา ก็มีลุงรวย ที่ทำอยู่ในตอนนี้ ถ้าจะตัดตุง ต้องอยู่กับยายนวล หรือถ้าจะสานปลา สานกบ ต้องคุยกับใคร อย่างนี้เป็นต้น

สำหรับความรู้สึกของทีมวิจัย ครั้งแรกกลับมาคิดว่า เราจะทำกันได้อะไรเปล่า แต่จากการที่ได้ร่วมงานกัน พวกเรา ก็มีความเชื่อมั่นว่าเราต้องทำได้ เพราะจากที่ผ่านมามีการจัดกิจกรรมเมื่อขออะไร ชาวบ้านก็ทำให้ความร่วมมือมาโดยตลอด เพราะฉะนั้น ก็เชื่อว่าเราสามารถทำวิจัยประวัติศาสตร์ของเราเองได้

สำหรับความรู้สึกของชาวบ้าน ก็รู้สึกว่ายากจะทำวิจัยประวัติศาสตร์ของบ้านเรา แต่ก็ยังลังเล ว่าเราจะทำได้หรือเปล่า แต่ก็เป็นที่ดี วันข้างหน้า ลูกหลานของเราจะได้รู้ว่าประวัติบ้านเราเป็นอย่างไรมีความเป็นมาอย่างไร พ่อหนานบอกว่า "...ก้านทำวิจัย จะจ้าน้อย บ่าไจ้จะเหมือนก้านเยี้ยะกับข้าว ต้องใจเวลา บางคนยังบ่อเข้าใจกัน เป็นอู้ว่าดี ก่อ ดี ต้องมาทำความเข้าใจกันใหม่ แหมก้า..." และที่สำคัญต้องอาศัยความร่วมมือของพวกเราทุกคน

โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิต (ธรรมส์ญจร)

เป็นประเพณีใหม่ที่เกิดขึ้นไม่นานมานี้ ซึ่งได้จัดทำโดยคณะสงฆ์อำเภอสารภี, หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในอำเภอสารภี ร่วมกับส่วนราชการอำเภอสารภี, สภาวัฒนธรรมอำเภอสารภี, องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอสารภี, ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านอำเภอ และศรัทธาประชาชนอำเภอ เป็นการระดมคนในตำบลทำวัตรศาลทั้งหมด มาชุมนุม

กันเพื่อฟังเทศน์ ฟังธรรม ปฏิบัติธรรม และกิจกรรมอื่น ๆ ทางพุทธศาสนา โดยจะจัดในช่วงเช้าพรรษาวันเวียงแต่ละวัด จนกระทั่งออกพรรษา เป็นการสร้างกระแสใหม่ให้ชุมชนได้

ตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม ซึ่งงานธรรมส์ญจรจะจัดเพียง ๑ วันเท่านั้น เริ่มตั้งแต่เวลา ๐๕.๐๐ น. ผู้คนจะหลังไหลกันมาตั้งแต่เช้า ซึ่งตลอดทั้งวันก็มีกิจกรรมจนถึงเวลา ๒๔.๐๐ น.

งานประเพณีธรรมส์ญจร ได้เกิดการขยายตัวเป็นกลุ่มเข้าสู่ระดับมหาคออย่างรวดเร็ว โดยเริ่มจากชุมชนศรัทธาวัดข้างค้ำเวียงกุ่มกาม และต่อมาก็ขยายไปทั้งตำบลท่าวังศาลและทั่วทั้งอำเภอสารภีในเวลาต่อมา ประชาชนทุกคนจะได้เลื่อมใสศรัทธาตามธรรมเนียมชาวพุทธ และจำนวนศรัทธาประชาชนที่มาร่วมงานประเพณีธรรมส์ญจรนี้จะมีทุกรุ่น ตั้งแต่เด็กเยาวชนจนถึงผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าผู้แก่ และมีจำนวน ๑,๐๐๐ คนเป็นประมาณ

ประเพณีสงฆ์นำพระธาตุสำคัญของเวียงกุ่มกามได้จัดขึ้นทุกเดือน ๖ ซึ่งชาวชุมชนศรัทธาวัดข้างค้ำเวียงกุ่มกาม และชุมชนตำบลท่าวังศาลจะต้องแห่กระบวนขันดอกดอกไม้รอบเวียงกุ่มกามแล้วไปตามสถานที่สงฆ์นำพระธาตุ ใน

เหตุการณ์ในกิจกรรมดังกล่าวได้สร้างความสัมพันธ์ใหม่ ภายใต้พันธสัญญาใหม่ในรูปแบบความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรม รูปแบบของกิจกรรมก็จะมีการสรงน้ำพระธาตุ การเทศนากล่าวปราศรัยปลุกจิตสำนึก การแข่งขันการทำอาหารพื้นเมือง, การแข่งขันบอกไฟ และการแสดงอื่นๆ ประเพณีการสรงน้ำพระธาตุนี้ จะมีศรัทธาประชาชนทั่วทั้งตำบลท่าวังตาล และมีศรัทธาประชาชนมาจากตำบลอื่นเข้ามาร่วมด้วย และมีจำนวนที่เข้าร่วมประมาณ ๕๐๐ กว่าคนเป็นประมาณ

ประเพณีสืบทอด

ในอดีต ประเพณีสืบทอดเป็นเพียงสืบทอดคน และสืบทอดบ้านเท่านั้น แต่ยังมีขาคติที่จะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับโบราณสถาน ดังนั้นจึงได้เพิ่มการสืบทอดโบราณสถานควบคู่กันไป โดยโยงด้วยสายสัญญาณระหว่างคน บ้าน และโบราณสถานพร้อม ๆ กัน

และยังมีประเพณีอื่น ๆ ที่คาบเกี่ยวมาจากยุคที่สอง ซึ่งอาจจะปรับเปลี่ยนประยุกต์ให้เข้ากับสมัยใหม่บ้างเป็นบางประเพณีเท่านั้น แต่สาระสำคัญยังคงเดิมไว้อยู่ มีดังนี้

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ ประเพณีการเกิด การตาย การแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่สืบทอดเป็นต้น

ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา เช่น ประเพณีปอยน้อย (บรรพชา) ปอยเป็กซ์ (อุปสมบท) ปอยหลวง (ทำบุญฉลองเสนาสนะ) ขึ้นพระธาตุหรือไหว้พระธาตุ(สงฆ์นำพระธาตุ) ทานสลากภัตต์ ตั้งธัมม์หลวง (ฟังเทศน์มหาชาติ) เข้าพรรษา ออกพรรษา ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น

ประเพณีตามเทศกาล เช่น ประเพณีปีใหม่-สงกรานต์ ประเพณีเดือนยี่เป็ง(วันเพ็ญเดือน ๑๒) เป็นต้น

ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว บ้าน เมือง เช่น ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า ประเพณีฟ้อนผีมด-ผีเมง ประเพณีสืบทอดบ้านชะตาเมือง ประเพณีเข้าอินทขิล(บูชาเสาหลักเมือง) ประเพณีแปลงบ้านหรือไหว้ผีเสื้อบ้าน(ไหว้ผีหมู่บ้าน) ประเพณีการทำบุญถึงผู้ตาย เป็นต้น

สำหรับประเพณีที่สูญหายไปแล้ว ก็คือ ประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากิน เช่น ประเพณีการแสกนา สู่วัวข้าว-วัวควาย การเอามือเอางแรง ทำนาทำสวน การหลั่งเหมืองตีฝาย(ขุดลอกลำเหมืองซ่อมแซมฝาย) เลี้ยงผีขุนน้ำ เป็นต้น

ชาวบ้านข้างค้ำแสดงออกถึงความเคารพ ต่อผู้อาวุโส พ่อน้อยพ่อหนานหลายรูปแบบ เช่น การขอคำปรึกษาของแกนนำรวมทั้งพระสงฆ์ในการประกอบกิจกรรมของชุมชนเช่น เทศกาลปีใหม่เมือง มีการรดน้ำดำหัวผู้อาวุโส คนเฒ่าคนแก่ พระสงฆ์

ภูมิปัญญาของคนบ้านข้างค้ำ

สมัยก่อนเวลาป่วยไข้ จะรักษาตัวเองโดยใช้สมุนไพรภายในบ้านก่อน ถ้าไม่หายค่อยไปหาหมอเมือง ซึ่งจากคำบอกเล่าของพ่ออ้อยแม่อ้อยถึงเรื่องการรักษาตัว ทำให้คณะวิจัยได้เรียนรู้ถึงภูมิปัญญาของคนสมัยก่อนว่า การรักษาโรคนั้นรักษาตามอาการโดยใช้สมุนไพร ดังนี้

รายชื่อสมุนไพร	สรรพคุณ
ปูเลย	รักษาอาการเจ็บท้อง ใช้หัวปูเลยตำให้แหลก และนำมาทาบริเวณที่ปวดท้อง อาการจะทุเลาลง
น้อยแน่หลอด	ใช้ฝนทาแผล น้อยแน่หลอดนี้สำหรับแผลเรื้อรัง จะช่วยให้สมานและรักษาอาการอักเสบให้หายเร็วขึ้น
หญ้าเม็งวาย	ใช้สำหรับแผลสด นำหญ้าเม็งวายมาตำและโปะที่แผล ช่วยสมานแผลและฆ่าเชื้อโรค
ใบก้องก้อดำ, ใบค่างควา	รักษาอาการไข้ นำใบก้องก้อดำ และใบค่างความาตำแล้วคั้นเอาแต่น้ำ นำมาผสมกับน้ำข้าวหม่า แล้วใช้ผ้าชุบเช็ดตัวผู้ที่ไข้ จะทำให้อาการไข้ดีขึ้น
หญ้าตงละ	นำมาขยำ แล้วผสมกับน้ำอาบ จะช่วยให้ไข้ ชาง หายไป
ขมิ้น	ใช้หัวขมิ้นสด ทาบริเวณที่ยุ่งกัน จะช่วยให้หายคัน
มะนาวเขียว	ฝานเป็นชิ้นบางๆ คลุกกับเกลือ ใช้อมแก้เจ็บคอ
ใบก้วยกำ	ใช้ต้ม รับประทานแก้ท้องอืด

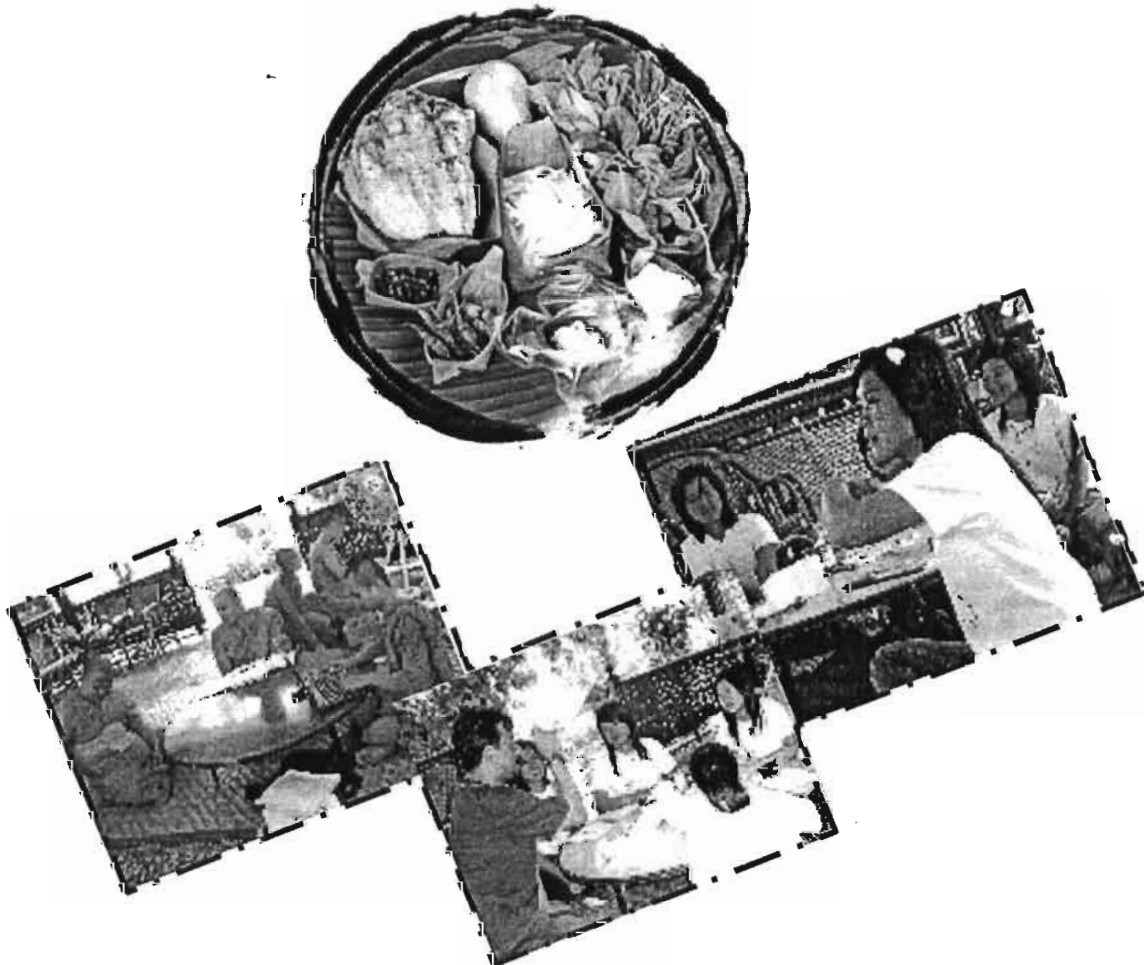
นอกจากภูมิปัญญาในการรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยด้วยสมุนไพรแล้ว ชาวบ้านยังมีภูมิปัญญาในเรื่องของอาหารการกิน พ่ออยู่แม่อยู่ได้พูดถึงการถนอมอาหารในสมัยก่อนไว้ว่า เมื่อก่อนอาหารนั้นหายาก เมื่อไปตลาดได้ซื้อหมู หรือเมื่อหาปู หรือ ปลามาได้ ก็จะนำมาทำเป็นอาหาร ส่วนที่เหลือนั้นก็เก็บไว้สำหรับถนอมอาหารไว้กินกันนานๆ สำหรับอาหารที่ถนอมไว้ทานกันมีดังนี้

ชื่ออาหาร	วิธีถนอมอาหาร
จิ้นส้ม	จิ้นส้มสมัยก่อนนั้นทำเก็บไว้กินกัน ส่วนผสมจะมีหมู หนักรู ข้างหนึ่งสูง กระเทียม เกลือ ดินไฟ นำเอาหมูมาสับให้ละเอียด และซอยหนักรูให้เป็นเส้นๆ คลุกกับเครื่องปรุงทั้งหมด ส่วนดินไฟนั้น ใส่เพียงนิดเดียวเพื่อให้สีส้มสวยงามไม่ซีด เสร็จแล้วนำมาห่อใบตอง เก็บไว้ จิ้นส้มนี้สามารถเก็บไว้ทานได้นานเป็นสัปดาห์
ปลาร้า	อาหารพื้นเมืองสมัยก่อนนั้นจะขาดปลาร้าไม่ได้ ดังนั้น เมื่อหาปลามาได้จำนวนมากๆ ก็จะมาทำเป็นปลาร้าเก็บไว้ใส่อาหาร ส่วนประกอบของปลาร้าก็จะมีปลาล้างสะอาดควักไส้ออกให้หมด เอามาดองกับเกลือ ใส่ไว้ในไหหรือขวดโหล ปลาร้านี้สามารถเก็บไว้ทานได้เป็นปีโดยไม่เสีย
ปลาจ่อม	เป็นอาหารที่นิยมของคนสมัยนั้น วิธีทำปลาจ่อมคล้ายๆ กับปลาร้า แต่จะเอาปลาตัวเล็ก ไม่ต้องควักไส้ เอามาผสมกับเกลือ และดินไฟเล็กน้อย ใส่ไว้ในขวดอัดไว้ให้แน่น ๆ ทิ้งไว้ ๓ - ๔ เดือน ก็นำมาทานได้ เวลาทานก็เอามายำใส่ตระไคร้ มะเขือ พริก หอมแดง ทานกับข้าวเหนียวร้อนอร่อยมาก
ปลาส้ม	วิธีทำปลาส้มคล้ายกับทำจิ้นส้ม แต่เปลี่ยนจากหมูมาเป็นปลาตัวใหญ่ๆ ล้างให้สะอาดแล้วควักไส้ออกให้หมด นำมาหมักกับข้าวเหนียว เกลือ และกระเทียม เก็บไว้ได้ทานนานเป็นเดือน
ปลาแห้ง	คนสมัยก่อนไม่ค่อยได้ทานเนื้อ แต่ก็จะทำปลาแห้งเก็บไว้กินกัน เอามาใส่แกง หรือ เอามาเป็นส่วนผสมของน้ำพริก วิธีทำปลาแห้งนั้น ก็นำปลาซอยมาล้าง แล้วแรปลาเบะออกใส่เกลือนิดหน่อย แล้วนำไปตากแห้ง
น้ำพริกตาแดง	อาหารประจำครอบครัวในสมัยก่อนก็ว่าได้ ส่วนผสมของน้ำพริกแดงมี พริกแห้ง กระเทียม ปลาร้า เอามาโขลกรวมกันให้ละเอียด บางทีก็ใส่ปลาแห้งด้วย น้ำพริกแดงนี้ ตาครั้งหนึ่งก็ทานได้เป็นอาทิตย์ไม่เสีย เวลาทานเสร็จก็เอาถั่วกับน้ำพริกแดงคว่ำไว้ในตู้กับข้าว มือต่อไปก็เอาออกมาทานอีก ถ้าแห้งเกินไปก็เติมน้ำสุก หรือ มะกอก ทานกับจอยผักกาด หรือผักลวกก็ได้

ภูมิปัญญาเกี่ยวกับข้าวของเครื่องใช้ที่ชาวบ้านช่างค้าสามารถผลิตเองไว้ใช้ในครอบครัว และในชีวิตประจำวัน มีดังนี้

รายชื่อข้าวของเครื่องใช้	ประโยชน์ใช้สอย
สุ่ม	ใช้สำหรับจับปลา
ไซ	ใช้สำหรับดักปลาในลำเหมือง หรือในนา
ชะชะ	ใช้สำหรับช้อนกุ้งและปลาในหนอง หรือลำเหมือง
ข้าวหวด	ใช้สำหรับปักข้าวให้หมาดก่อนที่จะนำข้าวมานึ่ง
ซอล่อ	ใช้ใส่ดอกไม้ ตกแต่งบ้านเรือน

ภูมิปัญญาเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ชาวบ้านภูมิใจมาก ไม่ว่าจะเป็นการใช้สมุนไพรเพื่อบรรเทาอาการเจ็บป่วย การหาอาหารจากธรรมชาติ หรือการเก็บอาหารไว้รับประทาน ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย เนื่องจากสมัยก่อนยังไม่มีเครื่องจักร มาช่วยในการผลิตเครื่องมือเครื่องมือต่างๆ ดังนั้น ชาวบ้านจึงต้องหาวิธีที่จะผลิตข้าวของเครื่องใช้ไว้ใช้เอง

ข้อสังเกตและข้อค้นพบจากกระบวนการของชุมชน

๑) รูปแบบและวิธีการดำเนินกิจกรรม

การทำวิจัยครั้งนี้ที่ผู้ศึกษาให้หลักคิดในการวางแผนดำเนินกิจกรรม ดังนี้

๑) ทำความเข้าใจโครงการและเป้าหมายการทำงานครั้งนี้อย่างชัดเจน ซึ่งเป้าหมายการทำงานวิจัยครั้งนี้คือการสร้างความมั่นใจให้กับเจ้าของวัฒนธรรม(คนในชุมชน) โดยใช้หลักการรื้อฟื้นวัฒนธรรม"สิทธิของเจ้าของวัฒนธรรม" ที่ให้เจ้าของวัฒนธรรมเป็นผู้ตัดสินใจ ดังนั้นในการคิดกิจกรรมต่าง ๆ นั้นต้องถือเป้าหมายโครงการเป็นหลัก เช่นเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ให้คนในชุมชนร่วมเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง โดยการใช้นวัตกรรมมีส่วนร่วมที่ต้องให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม ตั้งแต่ร่วมคิดตัดสินใจ , ร่วมวางแผน , ร่วมปฏิบัติ , ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมติดตามประเมินผล

๒) ชี้ชัดวัตถุประสงค์และกระบวนการดำเนินกิจกรรม การคิดกิจกรรมต้องตอบคำถามแรกๆว่า กิจกรรมนั้น ทำเพื่ออะไร และทำเพื่อใคร เมื่อตอบคำถามดังกล่าวได้แล้ว จึงคิดว่า กิจกรรมนั้นจะทำอย่างไร ด้วยกระบวนการ วิธีการอย่างไร และจะให้กลุ่มเป้าหมายเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างไร สุดท้ายจึงคิดถึงว่าจะใช้เครื่องมืออะไรเพื่อตอบโจทย์ดังกล่าวข้างต้น และเครื่องมือเหล่านั้นจะใช้อย่างไร ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย

๓) ทบทวน ไตร่ตรอง เมื่อทำกิจกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้วต้องทบทวน สรุปกิจกรรมที่ทำไปว่าเหมาะสมหรือไม่ มีจุดอ่อนตรงไหน และจะปรับอะไรบ้าง จากนั้นนำไปทดลองทำใหม่

จากปรัชญาแนวคิดการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนและศักยภาพชุมชน หลักการสำคัญในการวางแผนทำกิจกรรม ดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาได้นำมาเป็นแนวทางในการวางแผนขั้นตอนและกระบวนการดำเนินกิจกรรมได้ดังนี้

๒) เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรม

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลและการให้ความรู้ สร้างความเข้าใจแก่กลุ่มเป้าหมายมีหลักปฏิบัติและเป็นไปตามลำดับขั้นเพราะเครื่องมือแต่ละชนิดมีวิธีการและมีเป้าหมายเฉพาะที่แตกต่างกัน ดังนี้คือ

การจัดเวทีตามกิจกรรมฮีตฮอยของหมู่บ้าน เพื่อชี้แจงการดำเนินงานโครงการค้นหาคนที่ป็นนักปราชญ์และผู้รู้ในแต่ละเรื่อง และสืบค้นตัวตนของชุมชนด้วยกิจกรรมตามประเพณี

การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการประสานงานของทีมผู้ศึกษากับปราชญ์ชาวบ้านโดยตรง เป็นการสัมภาษณ์รายบุคคล เป็นการสร้างความสัมพันธ์และเป็นการสร้างความมั่นใจให้กลุ่มเป้าหมายกล้าแสดงออกด้วย พบว่ากลุ่มเป้าหมายแต่ละคนมีองค์ความรู้แตกต่างกันไปเช่นบางคนมีความรู้มากแต่ไม่ลึก บางคนมีความรู้ไม่มากแต่เป็นความรู้ในระดับลึก และบางคนมีความรู้มากและรู้ใน

ระดับลึกด้วย เมื่อพบว่ากลุ่มเป้าหมายมีความรู้แตกต่างกันเช่นนี้ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้มีโอกาสเรียนรู้จากซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างความมั่นใจให้กับกลุ่มเป้าหมายเพิ่มขึ้นและเป็นการตรวจสอบข้อมูลด้วย เวทีเสวนากลุ่มย่อย พบว่าในเวทีดังกล่าวกลุ่มเป้าหมายกล้าแสดงความคิดเห็นและมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์กันมากขึ้น ดังนั้นความรู้สึกเกี่ยวกับ "การมีส่วนร่วม" จึงเริ่มเข้ามาและสิ่งที่ตามมาคือ "สำนึกร่วม" เพราะเป็นเวทีสาธารณะให้โอกาสกลุ่มเป้าหมายพูดได้เต็มที่ ไม่เคยมีเวทีให้กลุ่มเป้าหมายได้มีโอกาสพูด

เวทีปอยตามบุญประเพณี มีกลุ่มเป้าหมายมาจากหลายส่วน เวทีนี้เป็นการตอกย้ำ ช้ำ ทวน ในประเด็นต่างๆ ให้กับกลุ่มคนจีน สันกำแพงปลา และ คนเวียงกุมกาม วัดช้างค้ำ เป้าหมายคือการสร้างสำนึกร่วมของชุมชนทั้งที่อยู่ในหมู่บ้านและพื้นที่รอบนอกอื่นๆ เป็นเวทีให้เกิดการขยายวงการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น พร้อมทั้งเป็นเวทีสำหรับการร่วมกันตัดสินใจ ,การคิดวางแผน ,ร่วมกันปฏิบัติ ,ร่วมกันรับผลประโยชน์และร่วมกันติดตามประเมินผลด้วย จากความรู้สึกเรื่อง "การมีส่วนร่วม" ก็ค่อยๆถูกเปลี่ยนเป็นความรู้สึกในการ "เป็นเจ้าของ" (sense of belonging) และจากความรู้สึกในการ "เป็นเจ้าของ" ในช่วงนี้จะก่อตัวเพิ่มมากขึ้นและจะนำไปสู่ "ความสนใจและห่วงใย" และเกิดเป็น"สำนึก ร่วมกันในความเป็นคนเวียงกุมกาม และ ความเป็นคนจีน" ต่อไป

๓) ผลที่เกิดขึ้น

○ เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างที่นักศึกษา กับสมาชิกในชุมชน เนื่องจากโครงการมีหัวหน้าโครงการวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยเป็นพระสงฆ์ รวมถึงเป็นลูกเป็นหลานของคนในชุมชน ซึ่งเป็นที่ศรัทธาของคนในพื้นที่ ทำงานร่วมกับผู้นำทั้งที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการในพื้นที่นี้มาก่อน ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมีข้อมูลเกี่ยวกับผู้ที่เป็นแกนนำกลุ่มต่างๆ ในการประสานงานกับแกนนำจึงเป็นเรื่องที่ง่าย ประกอบกับกระบวนการติดต่อประสานงานเน้นแบบไม่เป็นทางการคือผู้ศึกษาเป็นผู้ไปหาแกนนำที่บ้าน โดยตรงเป็นการพบกันตัวต่อตัว ส่วนมากไปช่วงที่เป็นเวลาว่างของกลุ่มเป้าหมายเช่น ช่วงเวลาตอนเย็น หลังจากทีกลุ่มเป้าหมายกลับจากการทำงานในไร่,นา ทำสวนลำไย ว่างจากการค้าขาย มาแล้วและใช้วิธีการพูดคุยแบบธรรมชาติ ซึ่งวิธีการดังกล่าวเป็นการให้เกียรติกลุ่มเป้าหมาย การติดต่อประสานงาน และการพูดคุยในแบบวัฒนธรรมของกลุ่มเป้าหมาย ย่อมให้ความรู้สึกที่คุ้นเคย คล่องตัวและไม่แปลกแยก

○ ความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของโครงการ การที่ทีมผู้ศึกษาเริ่มต้นการแนะนำตัวชี้แจงรายละเอียดโครงการกับชาวบ้านในชุมชนเจ้าของวัฒนธรรมนั้น เป็นการเริ่มต้นที่ดี เพราะต้องการให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสืบค้นและพัฒนาประวัติศาสตร์ของตนเอง เพื่อการสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน เมื่อผู้ศึกษาจะเข้ามาดำเนินงานโครงการวิจัยที่

เกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นเครื่องมือและให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น แนวคิดดังกล่าวจึงสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของชุมชน จึงทำให้กลุ่มเป้าหมายให้ความสนใจและพร้อมที่จะร่วมดำเนินกิจกรรมโครงการ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง การสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น : กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพการวิจัยชุมชนในพื้นที่อำเภอสันกำแพงและอำเภอสарภี จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อเรียนรู้รูปแบบกระบวนการวิจัยและเทคนิคการสืบค้นความจริง ตามวิถีและวิถีของชุมชน ๒) เพื่อหนุนเสริมและพัฒนาศักยภาพนักวิจัยตลอดทั้งการเชื่อมคน เชื่อมงาน สานใจต่อข่ายประวัติศาสตร์ในพื้นที่

การศึกษาค้างนี้ จัดทำที่พื้นที่โครงการวิจัยประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของ สวช. พื้นที่นำร่องจังหวัดเชียงใหม่ คือ ๑.โครงการสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทยเขินบ้านสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ๒. โครงการสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนศรัทธาวัดช้างค้ำ ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

โดยใช้กระบวนการการสืบค้นประวัติศาสตร์ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนของการพัฒนาโครงการวิจัยระหว่างทีมชาวบ้านที่อาสาสมัครเข้ามาช่วยในโครงการประวัติศาสตร์นำร่องร่วมกับทางสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ฝ่ายวิจัยและพัฒนาขณะนั้น ซึ่งในการพูดคุยเพื่อปรับแนวทางความเป็นไปได้ของโจทย์วิจัยชุมชน ได้มีนักวิชาการและปราชญ์ชาวบ้านเข้ามาช่วยให้อธิบายและให้แนวทาง ตลอดถึงกระบวนการทำวิจัยแบบชาวบ้านในวิถีการสืบค้นประวัติศาสตร์ของชุมชนโดยกระบวนการของชาวบ้านนั้น หัวใจสำคัญของ การสืบค้นก็คือ "การรู้สึกถึงศักดิ์ศรีของความเป็นคน" คือรับรู้พรพบุรุษ รู้เอกลักษณ์ เข้าใจตนเองจากการลงมือทำงานวิจัย เช่น การใช้การมีส่วนร่วมมาเป็นฐานคิดและปฏิบัติการสืบค้นประวัติศาสตร์ของชุมชนร่วมกัน ดังบทเรียนที่ *คุณอุตุร วงษ์ทับทิม* ซึ่งเป็นหัวหน้าโครงการวิจัยชาวบ้านแม่ธิกล่าวสรุปถึงบทเรียนกระบวนการทำงานวิจัยของชาวบ้านไว้ว่า...การดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีความสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ประชาชนของทุกคนในตำบลแม่ธิ ล้วนเป็นเจ้าของทรัพยากร การจะนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นต้องผ่าน *กระบวนการรับฟังความคิดเห็นของคนในท้องถิ่น* และมี *ฉันทานุมติของคนในท้องถิ่น* พร้อมทั้งให้ประชาชนในชุมชนได้ *เข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงตั้งแต่ต้น* โดยเริ่มจากการประชุมระดมความคิด ร่วมกันคิดวางแผน ตัดสินใจ กำหนดแนวทางการดำเนินงาน ประเมินผลงาน และรับฟังผลประโยชน์ ที่ผ่านมาส่วนใหญ่ นักวิจัยมักจะเข้าไปครอบงำ เพราะคนนอกชุมชนมักจะเป็นคนมีความรู้ เช่นเป็นนักวิจัยอิสระ มักจะเข้าไปคิดแทน ตัดสินใจแทน ไปทำอะไรต่างๆ ทุกอย่างด้วยตนเอง โดยชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมเพียงแค่การให้ความร่วมมือกันทำงานเท่านั้น นักวิจัยจะเหมางานไว้ที่ตัวเองหมด เท่าที่ผ่านมามีปัญหาที่เกิดขึ้นคือไม่สามารถ

วางบทบาทของตัวเองได้ถูกต้อง เข้าไปครอบงำ และมีโอกาสในการครอบงำสูง เพราะการที่จะดึงชาวบ้านให้คิดให้พูดมันช้า ไม่ทันใจก็คิดนำ และครอบงำไปเลย...

คุณอุตรเสนอเพิ่มเติมนักวิจัยที่ดีควรให้เวลากับพื้นที่และอยู่ติดกับพื้นที่ จะทำให้ได้ข้อมูลมากขึ้นและเป็นความจริง ไม่ใช่เข้าไปเฉพาะช่วงที่มีการจัดเวที ข้อเสนอเหล่านี้ได้มาตอนที่ทำไปในระยะหนึ่งแล้ว ทำให้เป็นบทเรียนที่จะพัฒนาโครงการใหม่ๆ ที่จะเกิดขึ้นต่อไป โดยให้ความสำคัญตั้งแต่ตอนเริ่มต้นพัฒนาโครงการวิจัย

การรวบรวมข้อมูลและกระบวนการวิเคราะห์นั้น ทีมวิจัยชุมชนและพี่เลี้ยงจะร่วมกันกำหนดให้มีกิจกรรมการพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนและสรุปบทเรียนเดือนละ ๑ ครั้ง เพื่อร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์และกระบวนการทำงานสืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชนแต่ละพื้นที่ ซึ่งพวกเราเรียกเวทีนี้ว่า **“เวทีม่อกม่วงเพื่อหนุนเสริมกระบวนการวิจัยนักวิจัยชุมชน”** เป้าหมายและวัตถุประสงค์ก็เพื่อ ๑) เพื่อทบทวนหลักคิดงานวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นว่าพื้นที่ได้ทำอะไรกันบ้าง ๒) เพื่อปรึกษาหารือและพูดคุยที่ผ่านมาได้ทำอะไรกันบ้าง ๓) เพื่อสร้างกระบวนการทำงานและสร้างเครื่องมือหนุนเสริมช่วยเหลือกันและกันในภาคปฏิบัติจริง และ ๔) เพื่อค้นหาลักษณะสัมพันธ์ร่วมของกระบวนการทำงาน เช่น ก้าวแรกของการหาข้อมูล เนื้อหาของข้อมูล ความเชื่อมโยงของข้อมูลกับวิถีคน ตลอดจนการรวบรวมเนื้อหาที่ได้จากกระบวนการจัดเวทีย่อยในชุมชน บนคำถามหลักที่ว่า **ทำอย่างไร ? ถึงจะทำให้งานวิจัยเพื่อสืบค้นประวัติศาสตร์ชาวบ้าน เป็นสำนึกร่วมของชุมชน**

ผลการศึกษา

๕.๑ สรุปผลการศึกษา

๕.๑.๑ พบว่ารูปแบบกระบวนการวิจัยและเทคนิคการสืบค้นความจริงตามวิถีและวิถีของชุมชนนั้น กระบวนการเข้าถึงและงานที่ทำหรือเนื้อหาจะต้องดำเนินไปด้วยกัน คือเกิดข้อสงสัยจึงตั้งคำถามขึ้น เมื่อมีคำถามเกิดขึ้นการค้นหาสาเหตุก็เกิดขึ้น เมื่อค้นหาสาเหตุรูปแบบและวิธีของการค้นหาก็คงเกิด แต่ทั้งสองทีมจะดำเนินไม่เหมือนกัน เช่น ทีมวิจัยประวัติศาสตร์วัดสันกำแพงปลาต้องการที่จะสร้างสำนึกความเป็นคนจีนให้เกิดขึ้นกับคนในหมู่บ้าน ปัจจุบันความเป็นจีนดั้งเดิมมันแทบจะไม่เหลือร่องรอยไว้ให้เกิดสำนึก และการที่จะทำให้เกิดสำนึกอย่างง่ายเจ้าอาวาสในฐานะที่ท่านเป็นหัวหน้าทีมวิจัยก็ชวนชาวบ้านไปเที่ยวเชียงตุง หลังจากกลับมาปรากฏว่าชาวบ้านที่ร่วมขบวนไปกับทีมวิจัยต่างก็สะท้อนเป็นเสียงเดียวกันว่า “เหมือนได้กลับไปบ้านพ่อแม่ในสมัยเมื่อตอนเป็นละอ่อนเมื่อ ๔๐ ปีก่อน” วิธีการชวนกันไปเที่ยวอย่างนี้เองได้ก่อให้เกิดสำนึกในการรื้อฟื้นวัฒนธรรมของคนไทยจีนที่บ้านสันกำแพงในเวลาต่อมา เช่น การหันมาให้ความสนใจใส่ใจกับการแต่งกายในรูปแบบเสื้อของพี่น้องจีนในวันงานบุญของชุมชนที่สำคัญๆ เช่น งานปอยหลวง วันศีลวันพระ เป็นต้น นอกจากการนั้นแล้วยัง

ก่อให้เกิดการฟื้นฟูวิถีทางวัฒนธรรมในชุมชนต้นกำเนิดจากรูปแบบเล็กๆ คือการชวนกันไปเที่ยวก็คือ
ขนมของคนจีน อาหารของคนจีน ภูมิปัญญาในการรักษาสุขภาพของคนจีน เช่น ยาสมุนไพร เป็นต้น

ส่วนที่มิวเซียมของวัดช้างค้ำเวียงกุมกาม วิธีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนเฒ่าคนแก่
(ผู้อาวุโส) กับเด็กๆ ที่เป็นผู้ช่วยที่มิวเซียมจากกระบวนการสืบค้นประวัติศาสตร์ของชุมชน ได้ก่อให้เกิด
ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นขึ้นในหมู่บ้าน เช่น เพียงการถือถังสังฆทานไปให้พ่อหนานของเด็กๆ รอยยิ้มจาก
คนแก่ที่ยิ้มยากสักหน่อยก็ปรากฏให้แก่เด็กๆ ได้เห็น การค้นหาและการตั้งคำถามเกี่ยวกับบรรพบุรุษของ
เด็กๆ ก็ง่ายขึ้น การสร้างความสัมพันธ์อย่างง่าย ก็สำคัญกับการสืบค้นประวัติศาสตร์ของชุมชน

การใช้งานนุญตามฮีตฮอยของชาวบ้านของทั้งสองทีมเพื่อสืบค้น ก็นับว่าเป็นความ
ชาญฉลาดของทีมมิวเซียมเป็นอย่างยิ่ง คือไม่ได้ไปเริ่มใหม่เพียงอย่างเดียวแต่ได้ใช้ทุนเดิมที่มีอยู่เป็น
เครื่องมือในการเรียนรู้ร่วมกับชาวบ้าน การเข้าถึงข้อมูลก็ง่ายขึ้น สนุกใจด้วย ไม่ว่าจะเป็น การออก
บิณฑบาต กวาดลานวัด ไปช่วยชาวบ้านขุดต้นไม้ ไปงานขึ้นเฮือนใหม่ งานศพ สรงน้ำพระธาตุ สืบ
ชะตาบ้าน ไปเที่ยวหาคนใช้คนป่วย คนเฒ่าเข้าวัดมาจำศีล เป็นต้น วิธีอย่างนี้เองที่ทีมมิวเซียมของ
ชาวบ้านใช้เป็นเงื่อนไขและเครื่องมือในการค้นหาตัวเองคือการหารากเหง้าวัฒนธรรมของตนเองได้
อย่างนวนเนียน

๕.๑.๒ พบว่าการหนุนเสริมและพัฒนาศักยภาพนักวิจัยตลอดทั้งการเชื่อมคน เชื่อมงาน
สานใจต่อข่ายห่วงประวัติศาสตร์ในพื้นที่นั้น การใช้เวทีเพื่อตรวจสอบความคิดของนักวิจัยและทีมนั้นได้
ส่งผลต่อการเรียนรู้และเข้าใจในกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของพระสงฆ์และชาวบ้านมากขึ้น เช่น เวที
มอกรมวนเพื่อหนุนกระบวนการวิจัยของชุมชนทุกๆ เดือน เวทีรายงานความหน้า ๖ เดือน ซึ่งจะชวนทุกๆ
ฝ่ายมาร่วมเรียนรู้และร่วมให้ข้อสังเกตกับทีมมิวเซียม พร้อมกับการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน

๕.๒ ข้อค้นพบจากการศึกษา

ข้อค้นพบที่เกิดขึ้นจากการศึกษานอกจากวัตถุประสงค์ พบว่าวิธีที่จะสนับสนุนงานวิจัยของชาวบ้านต่อการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้น เงื่อนไขที่สำคัญคือ

๑) มีพี่เลี้ยงที่เข้าใจท้องถิ่น เข้าใจงาน ทำงานอย่างเข้มข้นและมีคุณภาพ เป็นเหมือนคนทำสวน ช่วยจัดการให้พืชผักหลายอย่างเติบโตและทำการผลิตซ้ำ คนกลางรับลูกส่งลูก และทำการดูแลความสัมพันธ์ในพื้นที่ “หา Entry Point” เช่น โครงการไหล่น่าน มีการปรับเปลี่ยนหัวหน้าโครงการเป็นระยะ ๆ เริ่มขึ้นกระบวนการคิดโดยอาจารย์ ขึ้นเคลื่อนไหวโดยกำหนด ขึ้นสรุปบทเรียนโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุข

๒) ต้องมีความเปลี่ยนแปลงในสังคม กับหน่วยงานอื่น เช่น อบต.

๓) การทำให้เป็นของ “หน้าหมู” (ปะกะ ในภาษามลายู) โดยมีเจ้าภาพหลากหลาย หรือทำให้เรื่องนั้นเป็นเรื่องสาธารณะ ให้ทุกคนในชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน ทำให้เกิดความสนใจ เกิดกติกร่วมกัน เกิดความร่วมมือ เพราะไม่ได้ผูกขาดโดยใครคนใดคนหนึ่ง เกิดการนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ โดยสอนให้ชาวบ้านเป็นพี่เลี้ยง (RC) สื่อสารกันรู้เรื่อง เช่น สิทธิในการจัดการทรัพยากรรวมถึงรากคิดทางวัฒนธรรมภาคเหนือ

๔) พี่เลี้ยง หน่วยงานสนับสนุน ต้องวางแผนแสวงหาความร่วมมือ สร้างพันธมิตรใหม่ พัฒนาศักยภาพชุมชน ตลอดจนมีการสังเคราะห์วิวิธวิทยา เครื่องมือที่เหมาะสม ใช้ง่าย จับต้องได้ เป็นระยะเพื่อให้สามารถอธิบายความรู้ภายในชุมชน (คุณค่าองค์กรวม) ต้นทุนเดิมของชุมชน (วัฒนธรรม) และเกิดการเชื่อมต่อ ขยับงานที่ง่ายขึ้น

๕.๒.๑ ข้อค้นพบกระบวนการวิจัย : วัฒนธรรมการวิจัยแบบชาวบ้าน

๑. หัวใจสำคัญคือ การตั้งคำถาม และให้ชาวบ้านหาวิธีการของตนเอง บนฐานความเชื่อว่า ชาวบ้านหาคำตอบของตนเองได้

๒. มีหลักฐานเป็นรูปภาพ หรือลายผ้า แต่ต้องระวังการอธิบายแทน “หาวิธีการเชื่อมต่อกnowledgeที่เหมาะสม”

๓. ต้องรู้จักชุมชน และไม่นำวิธีของเราเข้าไป เพราะโดยธรรมชาติชุมชนสามารถปรับตัวได้ตามกระแส ไม่ได้มองแยกเป็นสองขั้ว แต่มองว่าเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์และเป็นพลวัต ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้วย

๔. การวิเคราะห์ ดีความ ควรตั้งอยู่บนฐานข้อมูล

๕. มีการบริหารงบประมาณอย่างมีส่วนร่วม

๖. พี่เลี้ยงต้องคอยตั้งประเด็นให้คิด พร้อมกับเรียนรู้ความหมายที่ชาวบ้านให้

๗. ต้องการให้ชาวบ้านเรียนรู้เอง หรือต้องการพื้นที่ทางสังคมเพื่อสื่อกับสาธารณะ?

๘. หัวใจสำคัญน่าจะอยู่ที่กระบวนการร่วมกันสร้างความหมาย หรือสร้างตัวตน มากกว่าการเขียนรายงาน

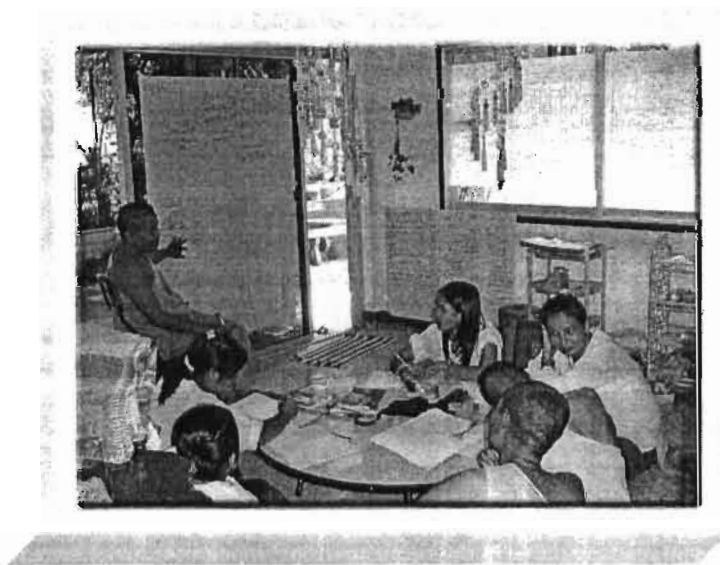
๙. ดิ๊งนักวิชาการท้องถิ่นเข้าร่วมทีม อย่างโครงการนาหมื่นศรี แต่ก็ไม่สามารถใช้เป็น สูตรสำเร็จ

๑๐. ต้องมีการบันทึก / วางแผนในการทำกิจกรรมแต่ละครั้งอย่างต่อเนื่อง คือ มีการสรุปงานทุกครั้งและต้องตรวจสอบกันตลอด

๕.๒.๒ ข้อค้นพบแผนปฏิบัติการ :

กระบวนการหนุนเสริมงานวิจัยแบบชาวบ้าน

๑. ควรมีความยืดหยุ่น ไม่เร่งรัด
๒. การค้นหาความจริงขึ้นอยู่กับสิ่งที่ค้นพบระหว่างทาง และวิถีชุมชน แต่ต้องเน้นความต่อเนื่องของกิจกรรม ไม่ทิ้งช่วงห่าง มีการขยายเวลาบ้าง
๓. อยู่บนฐานของการปรับเปลี่ยนพูดคุยกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่เป้าหมาย
๔. การทำงานระหว่างพี่เลี้ยงกับชุมชน มีช่องว่างที่เป็นข้อจำกัดของการเคลื่อน
๕. ควรมองในเชิงเปรียบเทียบไม่ใช่เฉพาะโครงการเด่น
๖. การเรียนรู้ระหว่างทางผ่านการทำงานจริง คนทำ และคนนอก ยังมีน้อย ทำอย่างไรที่จะสร้างการเรียนรู้ของคนนอกเพิ่มมากขึ้น เพื่อสร้างพลังการเปลี่ยนแปลง
๗. มีช่องว่างระหว่าง "พี่เลี้ยง" กับ "ชาวบ้าน" พี่เลี้ยง ต้องการตอบใจทฤษฎีวิจัย ขณะที่ชาวบ้านพยายามสร้างตัวตนของเขาให้สังคมยอมรับ โดยการสร้างอำนาจต่อรอง

๕.๓ อภิปรายผล

ประเด็นที่สำคัญที่ได้จากกระบวนการสืบค้นเราจะต้องดูไปพร้อมๆ กันระหว่างโปรเสสที่ทำงานกับสิ่งที่เราเจอระหว่างทางของการทำงานว่ามันไปกระทบคนทำงานอย่างไร กระทบคนในสังคมอย่างไร กระบวนการมันไปกระทบคนอย่างไรในฐานะที่เป็น ผู้ศึกษาคือคนใน ในฐานะของชาวบ้านที่เป็นผู้ได้เข้าร่วม

ข้อมูลทั้งหมดที่กำลังบอกค้นไปเจออะไรกันบ้างแล้ว ในเรื่องของประวัติศาสตร์บ้านเราในเชิงเนื้อหาหรือว่าแห่งหนึ่งพูดเนื้อหา แต่ระหว่างทางของเนื้อหา คือ กระบวนการเข้าถึง การเข้าถึงในสิ่งที่มันเป็นประวัติศาสตร์ของตัวเอง และการเข้าถึงมันเข้าถึงอย่างไร เช่น การไปหาบ้านเลขที่ ๑ ที่เวียงกุมกาม วิธีคิดแบบบ้านเลขที่หนึ่งหมายถึงอยากจะไปดูต้นเหง้า ดูแล้วรู้สึกอะไรกับสิ่งเหล่านั้นหรือการไปดู คือเราอยากจะทำมันมีพลังหรือเปล่า ดังนั้นการตั้งโจทย์วิจัยเชิงประวัติศาสตร์หรือการตั้งโจทย์วิจัยแบบนี้ "มันต้องสร้างพลัง"

ถ้ามันไม่สร้างพลังมันก็ไม่รู้ว่าจะวิจัยประวัติศาสตร์ไปทำไม มันก็จะเป็นประวัติศาสตร์บอกเล่าไปเรื่อย เป็นประวัติศาสตร์ที่บันทึกความทรงจำ เหมือนอย่างทัวร์เวียงกุมกามที่มีคนในชุมชนเป็นไกด์ และการเป็นไกด์นั้นหากท่องเที่ยวได้ แต่มันมีความรู้สึกหรือเปล่า? "ประเด็นนี้จึงน่าสนใจ" การรู้สึกในที่นี้ หมายถึงศักดิ์ศรีของความเป็นคนเวียงกุมกาม รู้สึกถึงความเป็นลูกหลานว่าเรามีบรรพบุรุษ ถ้าไม่เช่นนั้นแล้วมันก็จะเหมือนการบันทึกเทปเฉยๆ เหมือนกับพูดตามเทปเฉยๆ อันนี้สร้างสมัยนั้นจากนั้นมากเป็นอันนี้ วิจัยประวัติศาสตร์มันจะต้องไปช่วยสร้างความรู้สึกหรือสำนึกตรงนี้ให้ได้ พอมันคลำไปๆ จังหวะก้าวต่อไปของงานประวัติศาสตร์แบบนี้ก็คือ มันจะเริ่มเจอปัญหาปัจจุบันด้วย คือมันจะเริ่มเจอปัญหาปัจจุบันที่ไปเข้าใจว่ามีเบื้องหลังจากอดีตอย่างไร คือประวัติศาสตร์มันจะช่วยทำความเข้าใจปัจจุบันด้วย เห็นมั้ยที่มันเป็นแบบนี้เพราะมันมีที่มาแบบนี้และช่วงหนึ่งมันก็ถูกลืมไป กระบวนการที่ตามไป ทำไป วิเคราะห์ไป มันจะทำให้การสืบค้นประวัติศาสตร์นี้น่าสนใจ ทีมวิจัยและชุมชนได้เข้าใจปัจจุบันด้วยการศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์

แล้วเวลาจะหาทางออกก็ต้องแคะชั้น (ปฏิบัติการ) งานวิจัยมีแคะชั้น และต้องแคะชั้นบนการศึกษาเรียนรู้ไม่ใช่แคะชั้นแบบอยากทำก็ทำไม่อยากก็ไม่ว่า ต้องอยากบนความรู้สึกที่ว่าเพราะเรามันขาดพลังในหลายๆ เรื่อง มันจะต้องร้อยต่อในเรื่องเหล่านี้

อาจารย์สีลาภรณ์ บัวสาย เสนอเรื่องตัวชี้วัดชุมชนลงนากลับปรับตัวและน่าสนใจว่า "ตัวตรงกลาง" นั่นมันเหมือนกับเรื่องของอุดมการณ์ เรื่องของเจตนา ถ้าเราจับกับเรื่องนั้นก็คือเจตนาคือเป้าหมาย ทั้งชุมชน ทั้งคนทำงานวิจัย ต้องมีตรงนี้ และมีเพื่ออะไรต้องให้ชัดเสียก่อน ซึ่งไม่ใช่ทำเพื่อทำ แต่ว่าเพื่ออะไร เพื่ออยากให้เห็นเวียงกุมกามมันกลับมามีศักดิ์ศรีหรือเพื่ออะไรอื่นๆ อีก องค์ประกอบของมันก็คือการวิเคราะห์ตัวปัญหา ซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านเขาจะมีกระบวนการนี้อยู่ คือวิเคราะห์ปัญหา

แต่ว่าส่วนใหญ่เหมือนว่ารู้ปัญหาคืออะไร แต่บางทีก็ทำอะไรไม่ได้ บางคนรู้เฉยๆ ก็มี บางคนก็รู้อย่างมีพลังอันนี้ก็แล้วแต่ แต่อันนี้มันจะต้องมีองค์ประกอบนี้

อันที่สองบางทีมันจะต้องอาศัยคนนอกช่วยเพราะว่ามันรู้ปัญหาอย่างเดียวก็ไม่ได้ มันก็ต้องติดต่อกับข้างนอกว่าอันนี้จะช่วยฉันได้อย่างไร คือเข้าใจว่าปัญหาบางเรื่องมันใหญ่หรืออาจจะไม่ใช่แค่เรื่องเงิน มันอาจจะมึนทั้งทางความคิด ทางวิชาการหรืออะไรก็ว่ากันไป แต่ยังถูกกำกับด้วยอุดมการณ์ เจตนาอยู่ ไปหาเพื่อจะทำบางอย่างและบรรลุเป้าหมายบางอย่างของตนเอง

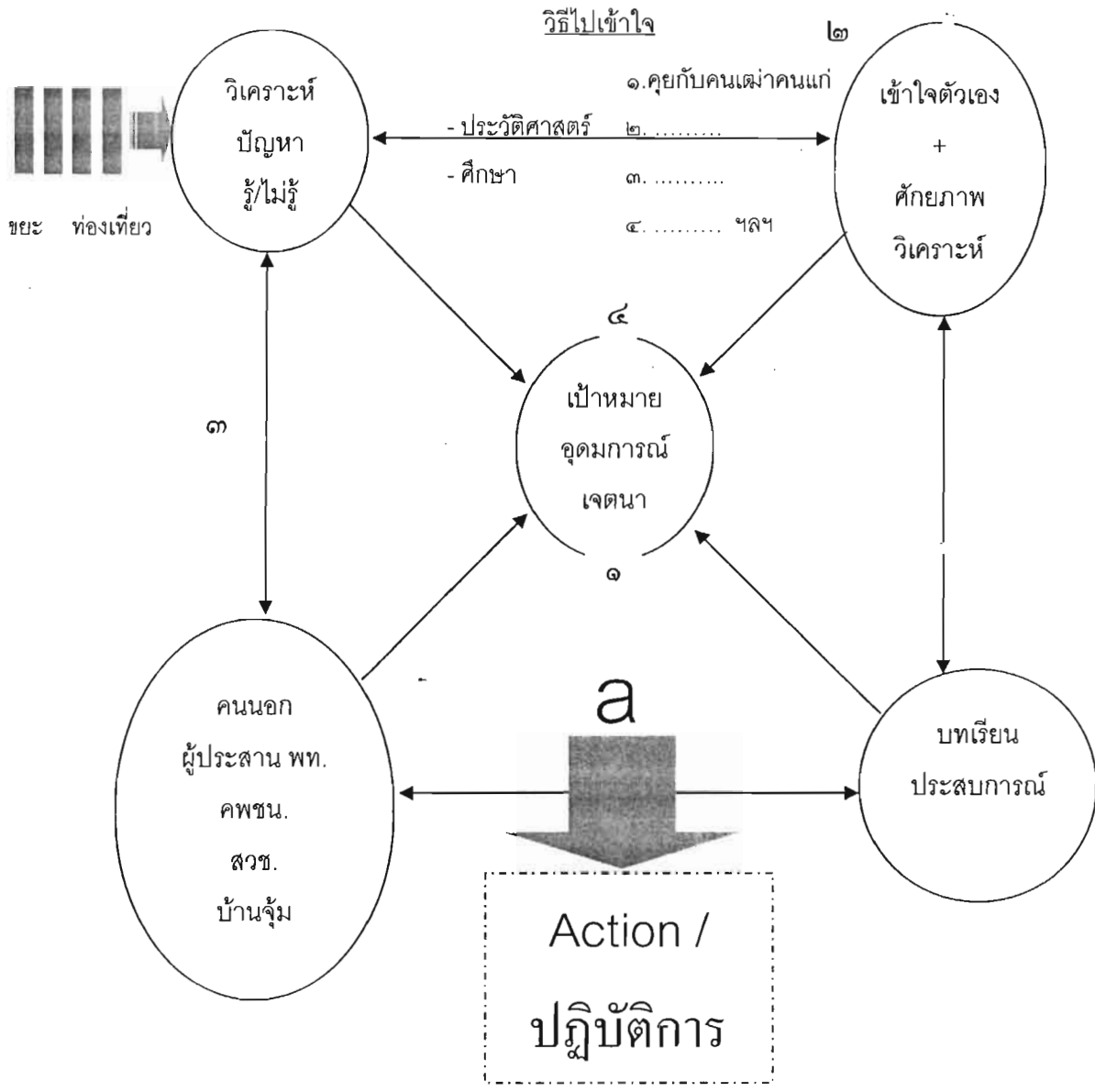
อีกอย่างหนึ่งมันมีเรื่องของบทเรียน ประสบการณ์ หรือว่าชุมชนเด่นๆ ที่มีประสบการณ์เด่นๆ กับการทำงานเรื่องประวัติศาสตร์ที่เอามารับใช้ เพราะว่าบางทีมันมีปัญหาแต่มันไม่รู้มันจึงต้องเรียน อยากจะหาทางออกแต่มันไม่รู้ว่าจะหาทางออกอย่างไรมันจะต้องไปเรียนกับพื้นที่ๆ มันมีการใช้ประวัติศาสตร์ในการรับใช้ มันถึงจะเข้าใจ

งานวิจัยประวัติศาสตร์จะตอบตรงนี้ก็คือว่ามันจะต้องเข้าใจตัวเองจริงๆ และก็เข้าใจศักยภาพตัวเองด้วย และสิ่งนี้แหละคือสิ่งที่เวียงกุมกามกำลังทำด้วย คือไม่ใช่แค่ปัญหาปัจจุบันคือปัญหาขยะ เรื่องท่องเที่ยว แต่การวิจัยประวัติศาสตร์นี้ก็เพื่อไปเข้าใจศักยภาพของตัวเอง ซึ่งไม่ใช่ศักยภาพแต่ในวันนี้เท่านั้นแต่เป็นศักยภาพตั้งแต่ในอดีตและวิธิตัด ด้วย

ถ้าหากองค์ประกอบอย่างน้อยมันมี ๓-๔ อย่าง บางที อันนี้เองมันคือการอธิบายความหมายของคำว่า "พลังของคน" คือถ้ามันมีปัญหาบางทีมันก็มีความจำเป็นที่จะต้องหาคนนอกช่วยบ้างในบางสถานการณ์ แต่ทำบนพื้นฐานที่เข้าใจตัวเองจริงๆ และถ้าประสบการณ์ไม่พอหรือเป็นปัญหาใหม่ๆ บ้างก็ไปเรียนรู้กับอะไรบางอย่างที่เพราะฉะนั้นถ้าจะถามว่าวิจัยประวัติศาสตร์ทำอะไร ตอนนั้นเด็กๆ เขากำลังทำเรื่องนี้อยู่รวมทั้งพระสงฆ์ด้วยก็คือว่า การพยายามจะไปศึกษาประวัติศาสตร์ของตัวเอง ถามว่าศึกษาทำไม ? จริงๆ มันต้องการให้รู้ตัวตนจริงๆ มากกว่า ว่าคนเวียงกุมกามมันอยู่มันกินอย่างไร แบบที่สันกำแพงปลาเขาบอกสันกำแพงเขากลัวว่าจะไม่เกิดความเข้าใจเขาก็พากันไปศึกษาความเป็นไทเซินที่เชียงตุงพม่า ถามว่าศึกษาไปทำไม ? ศึกษาเพื่อที่จะเข้าใจ หรือ ไปดูภาพเก่า แต่ว่าทั้งหมดทั้งหมดที่ว่ามานั้นพอเข้าใจเรียบร้อยแล้วมันจำเป็นที่จะต้องแคะขี้หน้าอะไรบางอย่าง ปฏิบัติการอะไรบางอย่าง อันนี้เองคือ "พลัง" คำนิยามของคำว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สามารถจะอธิบายได้จากการปฏิบัติการของชุมชนนั้น ก็คือ

"ประวัติศาสตร์คือรากเหง้า ถ้าหารากเหง้าตัวเองเจอมันจะสะท้อนศักดิ์ศรี สะท้อนความมั่นใจ ถ้าเข้าถึงมัน" (อ.นเรศ สงเคราะห์สุข)

กระบวนการวิเคราะห์เพื่อเข้าใจประวัติศาสตร์ชุมชน

การค้นหาคำว่าความรู้ก่อนการปฏิบัติการ พบว่า มีชุดขององค์ความรู้เดิมอยู่ในสามประเด็นหลัก ได้แก่

๑. การทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ และการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น

โครงการวิจัยที่มีการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ ได้แก่ โครงการที่ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งต้องการข้อมูลการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพและทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องมาอธิบายเพื่อทำความเข้าใจสภาพในอดีตและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การศึกษาประวัติศาสตร์ดังกล่าวช่วยสร้างสำนึกท้องถิ่นขึ้นมาโดยธรรมชาติ

ในการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น นั้น ได้มาโดยวิธีการบอกเล่า ซึ่งพบว่าแหล่งข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถให้ข้อมูลและบอกเล่าได้เป็นอย่างดี หรือกลุ่มผู้นำท้องถิ่น หรือแม้แต่จากตัวนักวิจัยเอง

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจะใช้วิธีการให้ผู้รู้เล่าเรื่องราวในอดีตของท้องถิ่น โดยกลุ่มนักวิจัยและคนอื่น ๆ เป็นผู้ฟัง บันทึกและซักถาม ซึ่งวิธีการเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ได้กำหนดล่วงหน้าว่าจะใช้วิธีใด

วิธีการเหล่านี้ในกลุ่มชาวบ้านจะใช้ภาษาท้องถิ่นพูดกัน เช่น

“ใส่ะ” เป็นรูปแบบการสัมภาษณ์กลุ่มตามแบบชาวบ้านที่มีคนนั่งพูดคุยกันจำนวนหนึ่ง แต่ไม่ได้ใช้วิธีการถามตอบเหมือนกับการสัมภาษณ์ แต่ใช้วิธีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างคนในกลุ่มที่มีทั้งนักวิจัยและคนอื่น ๆ

“เล่ากันฟัง/มาชุมนุมมา” เป็นรูปแบบการเล่าเรื่องราวในอดีตในลักษณะของประวัติศาสตร์บอกเล่า ซึ่งมักจะมีคนฟังหลายคน ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ได้ดี

“สืง/ส่อ” เป็นรูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก ถามทุกซอกทุกมุม หรือเรียกว่า “สอด้ก ๆ จนเห็นเป็นโต” (ซักไซ้จนได้ข้อมูลที่ชัดเจน) โดยนักวิจัยเป็นผู้ถาม

“ผ่อกอย” เป็นรูปแบบการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ที่ผู้วิจัยไปร่วมในกิจกรรมที่สังเกต

“ผ่อกอย” เป็นรูปแบบการแอบสังเกต

๒. การทำความเข้าใจภูมิปัญญาของท้องถิ่น

การทำความเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการค้นหภูมิปัญญาที่เคยมีแต่สูญหายไปหรือเลิกใช้มานาน เช่น การค้นหาภูมิปัญญาการดูแลรักษาป่า ภูมิปัญญาการหาปลา ภูมิปัญญาการเลี้ยงวัว-ควายในเขตป่าทาม ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งในการค้นหาภูมิปัญญาก็เพื่อจะได้นำมาพัฒนาหรือปรับใช้ใหม่

แหล่งที่ใช้ในการค้นหาภูมิปัญญา คือผู้รู้ในชุมชน ซึ่งในหลายชุดโครงการวิจัยมักพบว่ากลุ่มผู้รู้ในชุมชนจะเข้าร่วมเป็นนักวิจัยอยู่ในทีมด้วย ส่วนวิธีการค้นหานั้น จะเริ่มด้วยการสำรวจก่อนในเบื้องต้น จากนั้นจะเก็บข้อมูลในรายละเอียดโดยการสัมภาษณ์และใช้วิธีการเดียวกันกับการศึกษาประวัติศาสตร์

๓. การทำความเข้าใจบริบทและสถานการณ์ปัจจุบันของท้องถิ่น

ปัญหาหลักของท้องถิ่น เช่น ปัญหาการท่องเที่ยว, แหล่งข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้รู้ในชุมชน คนในท้องถิ่น นักวิจัยในท้องถิ่น รวมถึงสภาพหรือสถานการณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ

วิธีการเก็บข้อมูล จะมีการรวบรวมข้อมูลจากผู้รู้ในชุมชนหรือผู้ที่เป็นนักวิจัย การไปเยี่ยมเยียนตามบ้าน, การพบปะกันในช่วงต่าง ๆ โดยบังเอิญ, การเก็บข้อมูลโดยการจดคำถามวิจัยไว้บนฝ่ามือ, การสร้างความคุ้นเคย ฯลฯ

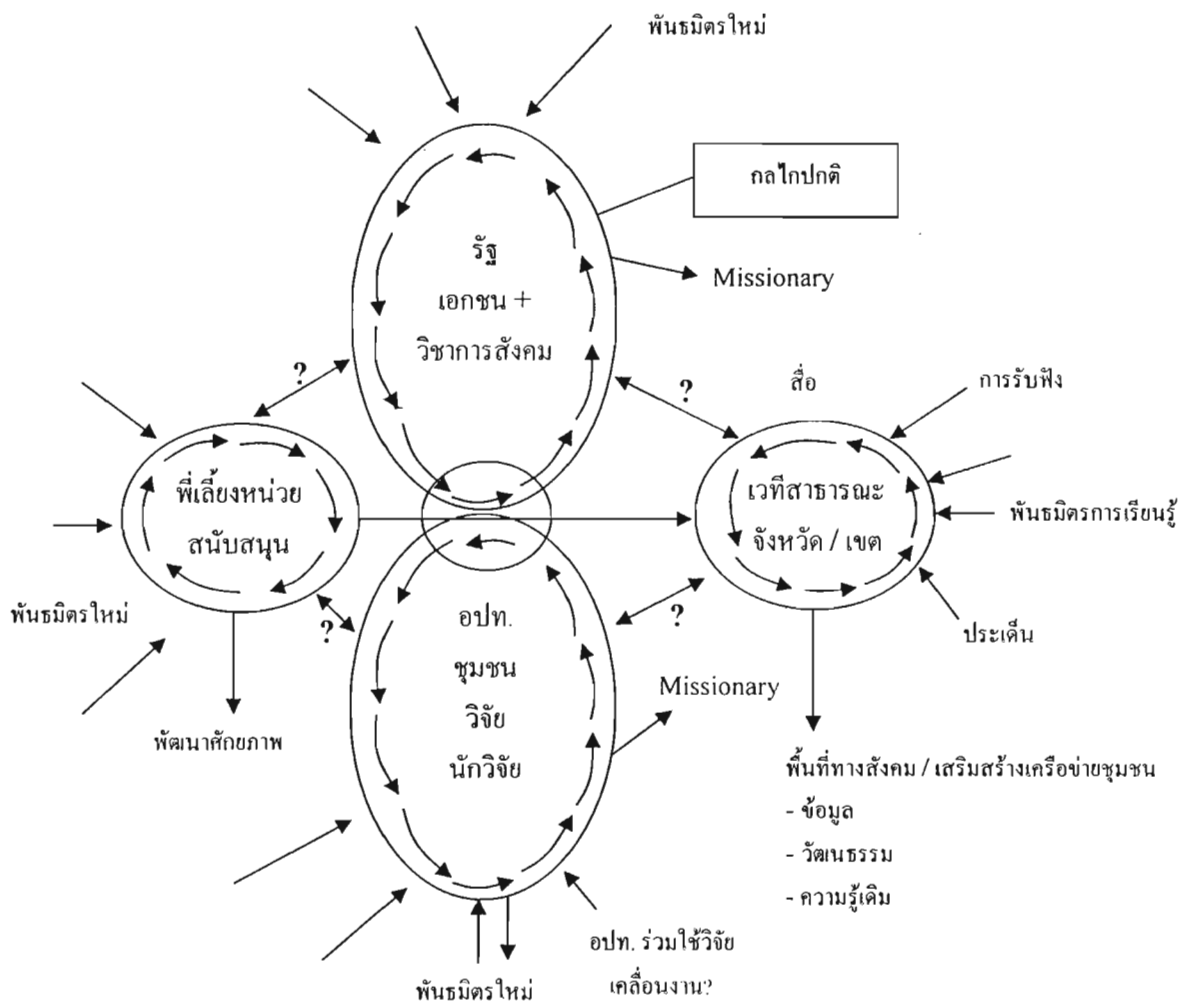
ข้อคิดเห็น / ข้อสังเกต / และข้อเสนอแนะ

๑. ชาวบ้านมีวิถีอธิบายของตนเอง ต้องพยายามไม่ใช่ระบบของเราไปมอง
๒. ชุมชนเข้มแข็งขึ้นอยู่กับบริบท ไม่มีความเหมาะสมตายตัว เป็นพลวัตตลอด
๓. งานวิจัยท้องถิ่น มีนัยยะทางประวัติศาสตร์ทำให้เกิดราก ช่วยสร้างความหมายใหม่ สร้างตัวตนของชุมชน ทำให้ชุมชนรู้จักตนเอง สามารถต่อรองความคิดกับฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้
๔. งานวิจัยเป็นเหมือนเส้นทางเดิน เดินไปอย่างมีเป้าหมายชัดเจนร่วมกัน โจทย์คือ เป้าหมายที่สำคัญต้องเดินไปอย่างมี "Sense of Share Purpose" & ระหว่างทางพบเห็นอะไรมากมาย ซึ่งอาจมีประโยชน์ / มีคุณค่ากว่าเป้าหมาย สร้างสรรค์ความคิดใหม่ ๆ
๕. เป้าหมาย / โจทย์ มีลักษณะทางธรรมชาติที่แตกต่าง
๖. พิจารณา PRA ให้ชุมชนเรียนรู้ร่วมกับนักวิชาการ
๗. บทเรียนที่ชัดเจนคือ "ความรู้สามารถส่งสมถายทอดได้ทั้งในและนอกชุมชน"
๘. "วิจัย" สามารถนำมาใช้ได้ในฐานะมรรควิธีของกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เกี่ยวข้อง "Revitalize Community Spirit" พื้นฟูวิญญาณของชุมชน ดึงคุณค่าความร่วมมือทางสังคม กลับมา กระตุ้นความร่วมมือให้กลับคืนมา "Collective effect" หนุนเสริมความเป็นปึกแผ่นของชุมชนให้เกิดขึ้น เกิดการค้นพบใหม่ "Rediscover" ความรู้ของชุมชน และช่วยสร้างความมั่นใจกลับคืนมาใหม่ "ชาวบ้านทำได้"
๙. วิจัยท้องถิ่นน่าจะเป็นคุณูปการกับการเคลื่อนไหว และงานวิจัยอื่นน่าจะถอดบทเรียนที่แตกต่างออกไปเพื่อสื่อสารสาระ และร้อยโครงการยกระดับความรู้ อธิบายความเด่นของโครงการให้เห็นพลังร่วมในการอธิบาย รวมไปถึงโครงการอื่น ๆ ด้วย ไม่ใช่เฉพาะโครงการเด่น
๑๐. การเรียนรู้ระหว่างทางผ่านการทำงานจริงบนฐานมิติทางวัฒนธรรมบริบท ทำให้ทีมวิจัย&คนนอกได้เรียนรู้ แต่ยังมีน้อย "ทำอย่างไรให้นักวิชาการ / คนนอก ได้เรียนรู้มากขึ้น?" เพราะที่ผ่านมายังไม่มากนัก เพื่อให้แรงขับเคลื่อนไม่โดดเดี่ยว และเป็นพลังการเปลี่ยนแปลง
๑๑. งานวิจัยบอกกับสังคมได้ว่า "คนธรรมดาทำได้" แต่ควรปรับวิธีการสนับสนุน
๑๒. ควรต่อยอดความเชื่อมั่นในงานวิจัย เสริมสร้างกำลังใจ ให้คนทำงาน และโครงการ (มีบางโครงการอยากปิด) & ผลักดันให้สุด
๑๓. การถกเถียงแลกเปลี่ยน สร้างการเรียนรู้ แต่ต้องมีท่าที่ดี เป็นมิตรเปิดโอกาสให้ แสดงความคิดเห็น (Comment บั่นทอนกำลังใจ) รักษาดีที่ประชุม ที่สำคัญคือ การเรียนรู้ความแตกต่างหลากหลายวัฒนธรรม/ความคิด "ขัดแย้งเป็นเรื่องปกติ ต้องอยู่ท่ามกลางความหลากหลายให้ได้"

๑๔. ที่ผ่านมามงานวิจัยท้องถิ่นเห็นผลจริง “เราจะขยายผลสู่แนวร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ อย่างไร” จากต้นทุนที่มีอยู่ และสถานการณ์ที่หน่วยงานต่าง ๆ ลงไปสู่ชุมชน แต่ยังคงขาดเครื่องมือ เช่น สกว.ภาคใต้ตอนล่าง ให้เครื่องมือกับ กศน. โดยที่มีโจทย์และงบประมาณพร้อม

๑๕. จะเรียนรู้ผ่านโครงการวิจัยที่ล้มเหลวได้อย่างไร? และควรจัดวางตำแหน่งโครงการเด่นให้ดี อย่าให้รู้สึกเชิงอำนาจ/เกิดช่องว่าง

กระบวนการเรียนรู้พื้นฐานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ: สมาคมทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการ
พัฒนา, ๒๕๓๘.

----- เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ: สมาคมทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการ
พัฒนา, ๒๕๓๘.

กชกร ชินะวงศ์(บรรณาธิการ). ตามรอย : งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคใต้. สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๖.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา: วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม : พิมพ์ครั้งที่ ๕ : ๒๕๔๗
ชาติรี เจริญศิริ และคณะ. การจัดการกองทุนในตำบลเมืองจัน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สกว.), ๒๕๔๔.

นิธิ เอียวศรีวงศ์: กระบวนการสร้างความรู้ของชุมชน : ๒๕๔๖

บัญญัติ แก้วส่อง และคณะ. การสังเคราะห์หลังการวิจัยท้องถิ่นภาคอีสาน : วิถีวิทยาว่าด้วย
งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๔๘

เบญจวรรณ วงศ์คำ(บรรณาธิการ). ชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการความรู้โดยอิสระ.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๕.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ :

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) , ๒๕๔๓.

ยศ สันตสมบัติ : ท่าเกวียน : ๒๕๓๙

สหทยา วิเศษและนิคม บุญเสริม : การจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชน : ๒๕๔๗

สมพันธ์ เตชอธิกและคณะ : ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น : ๒๕๓๗

สันติพงษ์ ช้างเผือก และคณะ. “ของหน้าหมู่” : ประวัติศาสตร์ตัวตนของชุมชนกลางหุบเขา

แม่แจ่ม. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๔.

สุภาวณี ทรงพรวาณิชย์(บรรณาธิการ). นิเวศน์วัฒนธรรม : รากฐานใหม่แห่งการท่องเที่ยวโดย

ชุมชน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๖.

อเนก นาคะบุตร : กอบบ้านภูเมือง...ด้วยพลังแผ่นดิน : ๒๕๔๕

ภาคผนวก
กระบวนการหนุนเสริมนักวิจัยชุมชน

